

**МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ВНУТРІШНІХ СПРАВ**

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису

ПЛЮШКІН АРТЕМ ЮРІЙОВИЧ

УДК 343.102:343.132:343.35

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПІДСТАВИ ТА ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИЯВЛЕННЯ,
РОЗШУКУ Й ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННІ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД
КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ**

08 – Право

081 – Право

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

_____ **А. Ю. Плюшкін**

Науковий керівник **Тарасенко Олег Сергійович,**

доктор юридичних наук, професор,

заслужений юрист України

Київ – 2022

АНОТАЦІЯ

Плюшкін А. Ю. Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. – *Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.*

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 – Право. – Національна академія внутрішніх справ, Київ, 2022.

Дисертація містить комплексний аналіз правових, теоретичних та організаційно-тактичних проблем, які виникають у процесі виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, під час здійснення досудового розслідування та судового провадження.

Вибір теми дослідження обумовлено її актуальністю для науки кримінального процесу та правозастосовної практики. Попри значну кількість наукових праць, присвячених питанням доказового права в кримінальному процесі, сутності речових доказів, підставам і порядку застосування арешту майна, відшкодування шкоди, завданої злочинами, які є дотичними до обраної нами теми, досі залишаються недослідженими та невіршеними чимало питань, пов'язаних із виявленням, розшуком активів, на які можливо накласти арешт, і передачі в управління арештованих активів.

У роботі комплексно досліджено досвід іноземних країн з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, зокрема проаналізовано міжнародні акти, які стали підґрунтям для створення установ виявлення та розшуку злочинних активів й установ з управління арештованим майном, визначено моделі створення та функціонування таких інституцій, розглянуто законодавство деяких країн щодо процесуального порядку здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів.

Висвітлено зміст нормативно-правового забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, як специфічного інституту кримінального процесуального права, що проходить нині стадію формування.

Сформульовано висновок, що термін «активи» за своїм змістом є ширшим за терміни «речові докази» і «майно», оскільки у випадку з визнанням активів речовим доказом такі активи мають відповідати критеріям матеріального об'єкта й містити відомості, які може бути використано як доказ факту чи обставин, встановлюваних у кримінальному провадженні. Водночас термін «активи, одержані від корупційних та інших злочинів», що використаний у назві Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, звучує як перелік активів, які необхідно виявити або розшукати з метою накладення арешту, так й активів, що можуть бути передані в управління, і це зумовлює необхідність урахування такого критерію, як одержання таких активів саме внаслідок учинення кримінального правопорушення, що до винесення вироку суду є неможливим.

Обґрунтовано зміст і розмежування термінів: виявлення активів (встановлення факту наявності майна, на яке можливо накласти арешт), розшук активів (встановлення місцезнаходження майна, на яке можливо накласти арешт і на яке вже накладено арешт), що має критичне значення як для здійснення процесуальних заходів стороною обвинувачення, так і для прийняття різних процесуальних рішень.

Виокремлено суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, з огляду на їх функціональний критерій та роль у кримінальному провадженні, класифіковано їх на безпосередніх (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор) й опосередкованих (Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, оперативні підрозділи, інші державні органи й

органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи) суб'єктів виявлення та розшуку активів і безпосередніх (власник (володілець майна), слідчий суддя, суд) й опосередкованих суб'єктів передачі в управління арештованих активів (слідчий, керівник органу досудового розслідування, прокурор).

З'ясовано правові (юридичні) та матеріально-правові (фактичні) підстави виявлення й розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, які класифіковано з огляду на особливості механізму виявлення, розшуку активів і сучасного нормативно-правового регулювання зазначеного процесу.

Окреслено способи виявлення активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, до яких належать: проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій; витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок; здійснення дій зі збирання інформації шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування; звернення до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, щодо виявлення та розшуку активів; проведення заходу забезпечення кримінального провадження – тимчасового доступу до речей і документів; одержання інформації про місцезнаходження активів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження за запитом до компетентних органів іноземної держави; надання доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України щодо виявлення та розшуку активів.

Визначено правові (юридичні) та матеріально-правові (фактичні) підстави передачі в управління арештованих активів. До правових

(юридичних) підстав передачі арештованих активів в управління віднесено письмову згоду власника й ухвалу слідчого судді, суду. Фактичною (матеріально-правовою) підставою передачі в управління активів кримінальне процесуальне законодавство України встановлює лише як єдину підставу наявність факту арешту майна з метою збереження речових доказів.

Встановлено види та зміст клопотання про передачу активів, одержаних від корупційних й інших злочинів, в управління Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Обґрунтовано думку, що звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про передачу активів має бути аргументовано існуванням як підстав для передачі, так і мети, яку має намір досягти сторона обвинувачення такою передачею, що обумовлює вид клопотання, до яких належать: клопотання про передачу речових доказів в управління (з метою здійснення заходів з управління); клопотання про передачу речових доказів для реалізації (за необхідності реалізації); клопотання про арешт майна та передачу його в управління або для реалізації (у разі одночасного звернення з клопотанням про арешт майна та подальшої передачі в управління).

Визначено прогалини кримінального процесуального законодавства щодо виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, які унеможливають забезпечення ефективності досудового розслідування і дотримання «справедливого балансу» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи.

Запропоновано вдосконалити норми Кримінального процесуального кодексу України для реалізації завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного, неупередженого розслідування та судового розгляду й одночасного дотримання прав власника майна.

Ключові слова: активи, нормативно-правове забезпечення, суб'єкт кримінального провадження, підстава, процесуальний порядок, речовий доказ, арешт майна, виявлення, розшук, передача в управління.

ABSTRACT

Pliushkin A.Yu. Grounds and procedural order for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes. – *Qualifying scientific work on the rights of the manuscript.*

Dissertation for the Doctor of Philosophy degree in specialty 081 – Law. – National Academy of Internal Affairs, Kyiv, 2022.

The dissertation contains a comprehensive analysis of legal, theoretical, and organizational-tactical problems that arise in the process of finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes during pre-trial investigation and judicial proceedings.

The choice of the research topic is determined by its relevance for the science of the criminal proceedings and law enforcement practice. Despite a significant number of scientific works devoted to the law of evidence in the criminal proceedings, the essence of material evidence, the grounds and procedure for applying seizure of property, compensation for damage caused by crimes, which are tangential to our chosen topic, many issues related to finding, tracing of assets that can be seized, and management of seized assets are still unexplored.

The experience of foreign countries in finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes is comprehensively researched in the work, the international acts, which became the basis for creation of institutions for finding, tracing of criminal assets and institutions for management of seized property are analyzed, the models of creation and functioning of such institutions are determined, the legislation of some countries concerning the procedural order for finding, tracing and management of assets are considered.

The content of the regulatory support for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes, as a specific institution of criminal procedural law ongoing the stage of formation, is highlighted.

The conclusion that the term "assets" in its meaning is broader than the terms "material evidence" and "property" is formulated, since in the case of recognition of assets as material evidence, such assets must meet the criteria of a material object and contain information that can be used as proof of fact or circumstances established in criminal proceedings. At the same time, the term "assets derived from corruption and other crimes", used in the name of the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes, narrows both the list of assets that must be finding or tracing for the purpose of seizure and of assets that can be transferred into management, and this makes it necessary to take into account such a criterion as receive such assets precisely as a result of committing a criminal offense, which is impossible until a court verdict.

The content and delimitation of the terms: finding of assets (establishing the fact of the existence of property that can be seized), tracing of assets (establishing the location of property that can be seized and that has already been seized), which is of critical importance both for the implementation of procedural measures by the prosecution, as well as for making various procedural decisions are substantiated.

Subjects of implementation of measures to finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes are singled out, taking into account their functional criteria and role in criminal proceedings, they are classified into direct (investigator, head of the pre-trial investigation body, prosecutor) and mediated (National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes, operative units, other state bodies and local self-government bodies, individuals and legal entities) subjects of finding and tracing of assets and direct (owner (property owner), investigating judge, court) and mediated subjects of management of seized assets.

The legal (juridical) and material-legal (factual) grounds for finding and tracing of assets derived from corruption and other crimes are clarified, they are

classified in view of the peculiarities of the mechanism for finding and tracing of assets and the modern regulatory and legal regulation of the specified process.

Methods of finding of assets derived from corruption and other crimes are determined. They are: investigative (search) actions and covert investigative (search) actions; requesting and receiving from state authorities, local self-government bodies, enterprises, institutions and organizations, officials and individuals of things, documents, information, expert opinions, audit conclusions and inspection reports; carrying out actions to collect information through access to automated information and reference systems, registers and data banks, the holder (administrator) of which are state bodies or local self-government bodies; appeal to the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes for finding and tracing of assets; carrying out measures to ensure criminal proceedings – temporary access to things and documents; obtaining information about the location of assets on the territory of a foreign state as a result of international cooperation during criminal proceedings upon request to the competent authorities of a foreign state; providing an assignment to the operative unit in accordance with Art. 40 of the Criminal Procedure Code of Ukraine for finding and tracing of assets.

The legal (juridical) and material-legal (factual) grounds for management of seized assets are determined. The legal (juridical) grounds for management of seized assets are written consent of the owner and the decision of the investigating judge or the court. According to the Criminal procedural legislation of Ukraine the factual (material-legal) grounds for management of seized assets are only the existence of the fact of seizure of property for the purpose of preservation of material evidence.

The types and content of the request for management of assets derived from corruption and other crimes to the National Agency of Ukraine for finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes are determined. It is justified that a request to an investigating judge, a court with a request for management of assets must be substantiated by the existence of both the grounds for transferring and the goal that the prosecution intends to achieve with management

determining the type of request, which include: requests for management of property evidence (for the purpose of implementation of management measures); a request for transferring of material evidence for implementation (if implementation is necessary); a request for seizure of property and its management or for sale (in the case of a simultaneous request for seizure of property and subsequent management).

Gaps in the criminal procedural legislation concerning the finding, tracing and management of assets derived from corruption and other crimes are identified, which make it impossible to ensure the effectiveness of the pre-trial investigation and observe a "fair balance" between the general interest of society and the requirements for the protection of the fundamental rights of a specific person.

It is proposed to improve the norms of the Criminal Procedure Code of Ukraine in order to implement the tasks of criminal proceedings to ensure a quick, complete, impartial investigation and trial and at the same time observe the rights of the property owner.

Keywords: assets, regulatory and legal support, subject of criminal proceedings, grounds, procedural order, material evidence, seizure of property, finding, tracing, management of assets.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Плюшкін А.Ю. Процесуальні підстави для передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *KELM* (Knowledge, Education, Law, Management). 2021. № 6(42). С.192-197 URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/7309>
2. Плюшкін А.Ю. Суб'єкти здійснення заходів із виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2021. № 1(71). С.155-160 URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2021/27.pdf
3. Плюшкін А.Ю. Процесуальний порядок здійснення заходів із виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2021. №2. С.73-79 URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2021/11.pdf>
4. Плюшкін А.Ю. Підстави здійснення заходів із виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2021. №9. С. 57–61. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/933>
5. Плюшкін А.Ю. Процесуальний порядок передачі в управління речових доказів» *Юридичний науковий електронний журнал* 2021. №10. URL: http://lsej.org.ua/10_2021/142.pdf

які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Плюшкін А. Ю. Аналіз кримінально-процесуального законодавства України щодо співвідношення термінів «активи», «речові докази» та «майно». *Реалізація державної антикорупційної політики в*

міжнародному вимірі : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С. 344–347.

7. Плюшкін А. Ю. Слідчий як суб'єкт здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Актуальні питання публічного та приватного права в контексті системних реформ* : матеріали наук.-практ. конф. (Ужгород, 14–15 трав. 2021 р.). Херсон : Молодий вчений, 2021. С. 88–91.

8. Плюшкін А. Ю. Передумови та правові підстави до створення установ з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, в країнах Європейського Союзу. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів, маркетингу та права* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 26 квіт. 2021 р.). Полтава : ЦФЕНД, 2021. С. 268–270.

9. Плюшкін А. Ю. Особливості виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Правова освіта: науковий погляд молодих вчених* : матеріали III науково-практичної конференції до Міжнародного дня освіти (м. Київ, 24 січня 2022 р.). Київ: ГО «ФНО», 2022. С. 34–37.

10. Плюшкін А. Ю. Проблеми реалізації процесуального механізму передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів та шляхи їх усунення. *Становлення та розвиток наукових досліджень* : матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої Дню науки України (м. Київ, 20-21 травня 2022 р.). Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2022. С. 18–21.

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	14
ВСТУП.....	15
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ Й ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ.....	24
1.1. Стан наукових досліджень проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	24
1.2. Іноземний досвід з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	39
1.3. Нормативно-правове забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	50
Висновки до розділу 1.....	63
РОЗДІЛ 2. СУБ'ЄКТИ Й ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ І ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ.....	65
2.1. Суб'єкти здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, їх роль у здійсненні таких заходів.....	65
2.2. Процесуальні підстави здійснення заходів з виявлення і розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	91
2.3. Процесуальні підстави передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	105
Висновки до розділу 2.....	121
РОЗДІЛ 3. ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ Й ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ.....	124

3.1. Процесуальний порядок здійснення заходів з виявлення і розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	124
3.2. Процесуальний порядок передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	139
3.3. Шляхи вдосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.....	158
Висновки до розділу 3.....	171
ВИСНОВКИ.....	173
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	181
ДОДАТКИ.....	214

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

АРМА – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

БЕБ – Бюро економічної безпеки України

ВАКС – Вищий антикорупційний суд

ВССУ – Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ

ГК – Господарський кодекс

ДБР – Державне бюро розслідувань

ЄРДР – Єдиний реєстр досудових розслідувань

ЄС – Європейський Союз

ЄСПЛ – Європейський суд з прав людини

КК – Кримінальний кодекс

КПК – Кримінальний процесуальний кодекс

КПК 1960 року – Кримінально-процесуальний кодекс 1960 року

КУпАП – Кодекс України про адміністративні правопорушення

МВС – Міністерство внутрішніх справ

НАБУ – Національне антикорупційне бюро України

НСРД – негласна слідча (розшукова) дія

СБУ – Служба безпеки України

САП – Спеціалізована антикорупційна прокуратура

СРД – слідча (розшукова) дія

ЦК – Цивільний кодекс

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. На сучасному етапі розвитку держави протидія злочинності є одним із пріоритетних завдань для українського суспільства. Наслідки злочинів позначаються на різних сферах суспільного життя, зокрема на майнових відносинах. Причому розмір шкоди, спричиненої злочинами, невпинно зростає, що негативно відображається на майновому становищі як окремих громадян, так і держави. Проведення правової реформи, утвердження довіри до влади, посилення економічного потенціалу держави, покращення добробуту громадян неможливі без позитивних зрушень у напрямі вирішення питань виявлення, розшуку, арешту, конфіскації та управління активами, одержаними внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів. Задля виконання зазначених питань було внесено значну кількість змін до Кримінального процесуального кодексу (КПК) України з питань, які стосуються арешту майна, спеціальної конфіскації, а також виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. З цією метою в системі державних органів було створено спеціально уповноважений орган для виявлення, розшуку й управління майном, яке може бути конфісковано, – Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (АРМА). Однак прийнятими змінами до КПК України і створенням такого спеціального органу не було належно встановлено й регламентовано підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку і передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Динаміка взаємодії органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури з АРМА щодо виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, і передачі арештованих активів в управління АРМА засвідчує поступове впровадження зазначених процесуальних заходів на стадії досудового розслідування. Зокрема, 2018 року

органи, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури направили 1059 звернень до АРМА щодо виявлення та розшуку активів, передали 100 ухвал про передачу арештованих активів; 2019 року – 1066 звернень і 180 ухвал відповідно; 2020 року – 2210 звернень і 95 ухвал відповідно; 2021 року – 3435 звернень і 97 ухвал відповідно (додаток Б).

З одного боку, Конституція України й інші закони закріплюють захист права власності, а з другого – недостатня урегульованість у кримінально-процесуальному законодавстві питань виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, створює умови для порушень такого права власності на етапах здійснення досудового розслідування та судового провадження. У науковій літературі так само недостатньо висвітлено й досліджено проблематику питання виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, що спричиняє неправильне розуміння та практичне застосування органами досудового розслідування, прокуратури й суду закріплених новел кримінально-процесуального законодавства.

Завдяки дослідженням таких науковців, як Ю. М. Грошевий, Д. В. Давидова, Є. Г. Коваленко, С. О. Ковальчук, О. І. Крицька, Л. М. Лобойко, М. А. Погорецький, О. М. Скрябін, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, А. Р. Туманянц, О. Ю. Хахуцяк, С. С. Чернявський, Р. М. Шехавцов, М. Є. Шумило та інших, нині цілком вирішено питання щодо сутності й значення системи доказування в кримінальному провадженні, проблематику речових доказів, їх зберігання на досудовому розслідуванні.

Важливий внесок у дослідження проблематики виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, зробили такі вчені: Ю. П. Аленін, І. Й. Гаюр, І. В. Гловюк, І. П. Зінковський, В. В. Ігнатенко, А. С. Котова, М. В. Лепей, М. А. Макаров, А. Е. Руденко, О. С. Тарасенко, О. Ю. Татаров, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило, що досліджували різні аспекти застосування заходів забезпечення кримінального провадження, зокрема арешту майна.

Деякі аспекти забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями, взаємодії між правоохоронними органами, окремими їх підрозділами та здійснення пошукової діяльності аналізували Л. І. Аркуша, А. В. Даніель, Г. М. Курілов, Є. Д. Лук'янчиков, В. А. Некрасов, С. І. Ніколаюк, В. Т. Нор, І. І. Татарин, О. О. Шаповалов та ін.

Попри значну кількість наукових праць, присвячених відшкодуванню шкоди, завданої злочинами, питанням арешту й конфіскації майна, проблематиці речових доказів, досі залишаються невирішеними питання, пов'язані з виявленням, розшуком і передачею в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. Зазначені чинники обумовили актуальність обраної теми й визначили напрями наукового пошуку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертаційного дослідження відповідає Пріоритетним напрямам розвитку правової науки на 2016–2020 роки, затвердженим постановою загальних зборів Національної академії правових наук України від 3 березня 2016 року; Стратегії сталого розвитку «Україна–2020», схваленої Указом Президента України від 12 січня 2015 року № 5/2015; Плану законодавчого забезпечення реформи в Україні, схваленої Постановою Верховної Ради України від 4 червня 2015 року № 509-VIII; Основним напрямом наукових досліджень Національної академії внутрішніх справ на 2018–2020 роки, затвердженим рішенням Вченої ради Національної академії внутрішніх справ від 26 грудня 2017 року (протокол № 28/1).

Мета й завдання дослідження. Метою роботи є дослідження теоретичних, правових і практичних проблем визначення підстав та процесуального порядку виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, розроблення науково обґрунтованих пропозицій і рекомендацій з удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства в частині досліджуваної проблематики.

Для реалізації поставленої мети необхідно було виконати низку *завдань*, а саме:

- визначити стан наукових досліджень проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів;
- дослідити системи виявлення, розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, передачі в управління зазначених активів і механізми їх реалізації в інших країнах;
- висвітлити зміст нормативно-правового забезпечення механізму виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, як специфічного інституту кримінального процесуального права, що проходить нині стадію формування;
- визначити суб'єктів, що беруть участь у здійсненні заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, урахувавши функціональний критерій та роль у кримінальному провадженні;
- розглянути правові (юридичні) та матеріально-правові (фактичні) підстави виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні;
- з'ясувати правові (юридичні) та матеріально-правові (фактичні) підстави передачі в управління арештованих активів;
- виокремити способи виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів;
- встановити види й зміст клопотань про передачу активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, в управління АРМА;
- сформулювати науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на вдосконалення правової регламентації процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Об'єктом дослідження є правовідносини, що виникають і розвиваються під час виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Предметом дослідження є підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Методи дослідження. Відповідно до мети й завдань дослідження в роботі використано сукупність загальнонаукових, міждисциплінарних і спеціально-наукових методів пізнання. За допомогою методів гносеології: теоретичного аналізу й синтезу (індукція, дедукція, порівняння, аналогія, абстрагування, класифікація) проаналізовано особливості процедур виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів в інших країнах (підрозділ 1.2); визначено та класифіковано суб'єктів виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (підрозділ 2.1); класифіковано процесуальні підстави здійснення заходів виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (підрозділи 2.2, 2.3). Логіко-юридичний метод надав можливість сформулювати авторський понятійно-категоріальний апарат і запропонувати відповідні класифікації, а також окреслити особливості проведення заходів виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (підрозділи 1.3, 3.1, 3.2). Соціологічний та статистичний методи використано під час вивчення думок працівників підрозділів правоохоронних органів з питань ефективності діяльності щодо виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (розділи 1–3).

Емпіричну базу дослідження становлять матеріали вивчення 139 кримінальних проваджень, результати анкетування 303 респондентів (138 слідчих Національної поліції, 135 детективів НАБУ, 30 прокурорів), аналітичних і статистичних матеріалів правоохоронних органів України;

результати особистих спостережень з використанням власного досвіду роботи дисертанта.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що в роботі вперше в Україні комплексно досліджено теоретичні та практичні проблеми визначення підстав і процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, на підставі чого обґрунтовано низку концептуальних положень і висновків, зокрема:

вперше:

на підставі досвіду іноземних країн встановлено механізм розвитку системи виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів – від її формування на підставі норм міжнародних актів, побудови різних моделей та функціонування таких інституцій (створення окремих органів, до функцій яких можуть належати виявлення та управління арештованими активами, так й окремо функції або виявлення і розшуку, або управління, а також модель наділення зазначеними функціями вже наявних державних органів), внесення змін до національного (кримінального процесуального й адміністративного) законодавства іноземних країн (що мало на меті забезпечення безперешкодного функціонування спеціалізованих суб'єктів з виявлення та управління активами);

з'ясовано співвідношення термінів «активи», «речові докази» та «майно» у кримінальному провадженні в контексті виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, в результаті чого визначено, що термін «активи» за своїм змістом є ширшим за терміни «речові докази» та «майно», оскільки у випадку з визнанням активів речовим доказом такі активи повинні відповідати критеріям матеріального об'єкта й містити відомості, що мають значення для обставин, які встановлюють у кримінальному провадженні;

науково обґрунтовано зміст і розмежування термінів виявлення активів (встановлення факту існування активів, на які можливо накласти арешт) і розшук активів (встановлення місцезнаходження активів, на які можливо

накласти арешт і на які вже накладено арешт), що має критичне значення як для здійснення процесуальних заходів стороною обвинувачення, так і для прийняття різних процесуальних рішень;

удосконалено:

зміст кримінального процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, який полягає у наявності двох окремих правових інститутів (першого – виявлення ознак злочинів, у тому числі й тих, які свідчать про наявність в розпорядженні особи, активів, здобутих у результаті вчинення злочинів та їх розшуку у випадку встановлення факту наявності; другого – передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів), кожний з яких функціонує окремо, має власні завдання, які виконуються певними суб'єктами на кожному з етапів зазначеного процесу (порядку);

механізм отримання інформації про наявність активів від контролюючих органів (зокрема тих, що є адміністраторами реєстрів різного виду майна, мають можливість надавати інформацію про наявність активів, отриманих унаслідок злочинної діяльності, саме в окремих сферах, які вони контролюють), відповідно якого для визначення можливості отримання інформації про наявність кримінальних активів необхідно враховувати такі критерії, як сфера компетенції конкретного органу та завдання контролюючого органу;

наукову думку щодо можливості винесення слідчим, прокурором постанови про розшук майна, на яке накладено арешт у кримінальному провадженні;

отримали подальший розвиток:

зміст процесуальних норм щодо системної регламентації безпосереднього виявлення кримінальних правопорушень, що передбачає визначення кола суб'єктів, зміст і процесуальну форму інформаційно-пошукової діяльності;

умовна модель класифікації суб'єктів виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів (з огляду на їх функціональний критерій та роль у кримінальному провадженні – безпосередніх та опосередкованих);

наукова думка щодо законодавчого визначення як єдиної фактичної підстави для передачі речових доказів в управління забезпечення збереження арештованих у кримінальному провадженні речових доказів їхніх доказових ознак і властивостей з метою використання їх у кримінальному провадженні й дотримання майнових прав власника (володільця) речей.

Практичне значення отриманих результатів полягає в тому, що сформульовані висновки й пропозиції впроваджено та можуть бути використані:

– у науково-дослідній сфері – для подальшого дослідження підстав і процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 10.05.2022);

– у законотворчій діяльності – у процесі вдосконалення норм чинного КПК України та інших нормативно-правових актів;

– у правозастосовній діяльності правоохоронних органів – під час розроблення та вдосконалення відомчих нормативно-правових актів, підготовки посібників, методичних рекомендацій з питань виявлення, розшуку та передачі в управління активів (акт впровадження ГСУ Національної поліції України від 22.12.2020);

– у освітньому процесі – під час викладання курсів «Кримінальний процес», «Криміналістика», «Оперативно-розшукова діяльність», інших навчальних дисциплін, підготовки підручників, науково-практичних посібників і методичних рекомендацій (акт впровадження Національної академії внутрішніх справ від 14.06.2022).

Особистий внесок здобувача. Положення, що викладені в дисертації та винесені на захист, розроблені автором особисто. Висновки та положення

дисертаційного дослідження мають самостійний характер.

Апробація матеріалів дисертації. Підсумки розроблення проблеми загалом та її аспекти, одержані узагальнення та висновки оприлюднено на таких науково-практичних, зокрема міжнародних, конференціях: «Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі» (Київ, 9–10 грудня 2020 року); «Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів, маркетингу та права» (Полтава, 26 квітня 2021 року); «Актуальні питання публічного та приватного права в контексті системних реформ» (Ужгород, 14–15 травня 2021 року); «Правова освіта: науковий погляд молодих вчених» (Київ, 24 січня 2022 року); «Становлення та розвиток наукових досліджень» (Київ, 20–21 травня 2022 року).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладено у десяти наукових публікаціях, серед яких чотири статті – у виданнях, включених МОН України до переліку наукових фахових видань з юридичних наук, одна стаття в іноземному юридичному виданні, а також п'ять тез доповідей на міжнародних і всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, які містять дев'ять підрозділів, висновків, списку використаних джерел (274 джерела на 33 сторінках) і додатків, загальний обсяг дисертації становить 234 сторінки, із них основного тексту 166 сторінок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ Й ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

1.1. Стан наукових досліджень проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Система виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, отримала актуальність у зв'язку з розвитком антикорупційного законодавства, коли постало питання повернення у власність держави активів, здобутих злочинним шляхом, зокрема внаслідок вчинення корупційних правопорушень. Саме повернення активів є однією зі складових притягнення особи до кримінальної відповідальності, оскільки одночасно забезпечує мінімізацію негативних наслідків злочину та попередження їх вчинення. Тому триває формування наукових підходів до теоретичних і практичних аспектів проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Дієвими заходами з повернення злочинних активів у власність держави, що охоплює виявлення, розшук, арешт та конфіскацію як всередині держави, так і з-за кордону, є заходи забезпечення кримінального провадження. Важливе місце поміж таких заходів посідає арешт майна як захід забезпечення, завданням якого є запобігання можливості приховування, пошкодження, псування, знищення, перетворення та відчуження майна. Водночас ужиття заходів з виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, на які можливо накласти арешт, є одним з пріоритетних завдань, закріплених у міжнародних договорах, ратифікованих Україною [67; 68; 70; 268], рекомендаціях Європейського Союзу (ЄС) щодо розвитку антикорупційної структури [169; 269; 270].

Поряд з виявленням і розшуком кримінальних активів одночасно постало питання створення ефективної моделі управління арештованими й конфіскованими активами, яка могла б забезпечити, з одного боку, запит суспільства на невідворотність покарання за вчинений злочин шляхом конфіскації злочинних активів, що унеможливило би отримання фінансового результату від злочинної діяльності, а з другого – захист недоторканості права власності, закріпленого в Конституції України й інших законах України, шляхом недопущення його змінення в разі правомірного втручання держави в його володіння.

Після прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [160] та внесення змін до КПК України посилюється науковий інтерес до проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління корупційних активів.

У юридичній літературі окреслену проблематику досліджено недостатньо, хоча деякі питання були предметом дослідження вчених.

Зокрема, свої дослідження проблематиці речових доказів присвячували Ю. М. Грошевий, Д. В. Давидова, Є. Г. Коваленко, С. О. Ковальчук, О. І. Крицька, Л. М. Лобойко, М. А. Погорецький, О. М. Скрябін, С. М. Стахівський, В. М. Тертишник, А. Р. Туманянц, О. Ю. Хахуцяк, Р. М. Шехавцов, М. Є. Шумило та ін.

Аспекти арешту та розшуку майна в кримінальному провадженні аналізували Ю. П. Аленін, О. В. Верхогляд-Герасименко, І. Й. Гаюр, І. В. Гловюк, І. П. Зінковський, В. В. Ігнатенко, А. С. Котова, М. В. Лепей, М. А. Макаров, А. Е. Руденко, Л. Д. Удалова, О. Г. Шило та ін.

Вагомий внесок у висвітлення питань забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями, взаємодії між правоохоронними органами та здійснення пошукової діяльності зробили Л. І. Аркуша, А. В. Даніель, Г. М. Курілов, Є. Д. Лук'янчиков, В. А. Некрасов, С. І. Ніколаюк, В. Т. Нор, І. І. Татарин, О. О. Шаповалов та ін.

Одночасно формування авторської думки ґрунтувалося на теоретичних розробках Г. В. Буйджи, В. В. Власюка, І. М. Гаєвського, А. М. Давидюка, Т. Є. Зелькіної, А. О. Кладченка, О. І. Резнікової, які досліджували діяльність АРМА в контексті виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

Безсумнівною є цінність досліджень зазначених авторів, проте в юридичній науці досі не здійснено комплексних досліджень проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Водночас наявні наукові праці вчених можна розділити на два періоди:

протягом I періоду (1991–2012) дослідження здійснювали на підставі положень КПК УРСР 1960 року за період незалежності України до прийняття КПК України 2012 року;

упродовж II періоду (з 2012 року й донині) наукова думка розвивалася на підставі норм чинного КПК України, законів України, міжнародних актів і практики ЄСПЛ. Водночас серед наукових праць, пов'язаних із проблематикою повернення злочинних активів, увагу слід акцентувати саме на тому, що вони вийшли друком уже після прийняття чинного КПК України та внесення змін 2015 року до кримінального процесуального законодавства в частині регулювання здійснення заходів виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

У період з 1991-го до 2012 року теоретико-правові та практичні аспекти питань, які пов'язані з проблематикою виявлення, розшуку та передачі в управління корупційних активів, висвітлено в дисертаціях і монографіях, присвячених питанням речових доказів і накладення арешту на майно обвинуваченого чи підозрюваного або осіб, які несуть за законом матеріальну відповідальність за їхні дії.

Увагу зосередимо на дослідженні вчення про докази у кримінальному судочинстві С. М. Стахівського, у якому науковець аналізував речові докази як об'єкти матеріального світу, які використовують як самостійне

процесуальне джерело під час доказування, надав визначення речовим доказам, визначив способи їх збирання, перевірки й оцінки, а також порядок зберігання речових доказів на період здійснення кримінального судочинства [189, с. 220–238; 188, с. 20–21].

У спільній праці Ю. М. Грошевого та С. М. Стахівського щодо проблематики доказів і доказування в кримінальному процесі досліджено зміст речових доказів, здійснено їх класифікацію та визначено роль у процесі доказування. Учені досліджували питання зберігання речових доказів шляхом їх передачі для реалізації та знищення у зв'язку з їх громіздкістю, швидкопсуванням і втратою вартості, а також процесуальне оформлення зберігання таких речових доказів [38, с. 208–230].

У підручнику з теорії доказів у кримінальному процесі Є. Г. Коваленко висвітлив теоретичні питання й аспекти практики використання доказів під час розкриття та розслідування злочинів, дослідив співвідношення понять доказів і процесу доказування на різних стадіях кримінального процесу, сформулював власне визначення поняття «речовий доказ», окреслив умови процесуального оформлення та порядку зберігання згідно з вимогами КПК 1960 року [58, с. 524–541].

Розглядаючи проблемні питання доказів у кримінальному процесі, М. А. Погорецький сформував власну теорію процесу утворення речових доказів, виокремивши умови й основні етапи такого утворення. На думку вченого, об'єкт речового походження як джерело фактичних даних (інформації) може стати джерелом речового доказу лише в разі, якщо предмети, які були знаряддям вчинення злочину, зберегли на собі сліди злочину або були об'єктом злочинних дій, або є грошима, цінностями чи іншими речами, нажитими злочинним шляхом, або предметами, що можуть бути засобами розкриття злочину та виявлення винних або спростування обвинувачення чи пом'якшення відповідальності. Крім того, об'єкт речового походження як джерело фактичних даних може стати джерелом речового доказу лише після його огляду, докладного опису та приєднання до справи

постановою слідчого чи ухвалою суду. Отже, вчений доходить висновку, що речовим доказом стає не власне об'єкт речового походження (предмет, речовина тощо), а їх стан, властивості, які відображені в певній формі й пов'язані з обставинами злочину об'єктивними зв'язками, що дає змогу їх виявити процесуальними засобами й відтворити в протоколі огляду [123, с. 24].

Вагомим внеском у дослідження проблематики речових доказів у системі доказів і доказування є наукові праці В. М. Тертишника, у яких увагу акцентовано на визначенні речових доказів, встановленні притаманних їм правових ознак, значенні в кримінальному процесі, співвідношенні речових доказів і матеріальних слідів злочину. Запропонована вченим класифікація речових доказів за критерієм взаємозв'язку з подією злочину дістала продовження в наукових працях інших вчених [196; 198].

Питання застосування накладення арешту на вклади, цінності й інше майно обвинуваченого як заходу кримінально-процесуального примусу досліджено в дисертації І. І. Гаюра, у якій визначено фактичні та юридичні підстави накладення арешту на майно обвинуваченого, основні способи встановлення місцезнаходження майна, яке підлягає арешту, запропоновано авторську редакцію низки змін і доповнень до норм КПК України [27].

Дослідження розшуку та забезпечення конфіскації майна в механізмі співробітництва держав у боротьбі зі злочинами здійснено в праці В. В. Ігнатенка. Автор проаналізував норми міжнародно-правових документів, визначив їх регулятивний вплив на процес розшуку й забезпечення конфіскації майна на території іншої держави та проаналізував чинне на час дослідження законодавство, міжнародні договори, маючи на меті належно визначити процедурні та процесуальні особливості надання правової допомоги в кримінальних справах у виді розшуку й забезпечення конфіскації майна [51].

Уже другий період досліджень питань, пов'язаних з проблематикою виявлення, розшуку та передачі в управління корупційних активів, став

актуальним після прийняття КПК України 2012 року. Активізували пошуки за окресленою проблематикою зміни в КПК України, прийняті за цим напрямом після 2012 року.

Крім того, слід зауважити про підручник за загальною редакцією В. М. Тертишника, у якому висвітлено сучасну концептуальну модель теорії доказів, проблеми доказового права та практики його застосування в контексті КПК України, новітніх нормативних актів і прецедентної практики ЄСПЛ. Увагу зосереджено на розгляді питань допустимості доказів, збалансування приватних і публічних інтересів під час розкриття та розслідування злочинів, гармонізації діяльності щодо забезпечення встановлення істини та гарантій верховенства права, проблем провадження слідчих і негласних слідчих (розшукових) дій, процесуальної форми доказування та забезпечення справедливості правосуддя [193, с. 119–120]. У своїх роботах В. М. Тертишник обстоює думку, що безпосереднє виявлення може відбуватися як в процесі оперативно-розшукової діяльності, так і бути здійснене органами адміністративної юрисдикції в межах виконання ними своїх контрольних функцій, пов'язаних із проведенням ревізій, аудиторських перевірок, перевірочних дій [195, с. 26–27]. Така думка розширює уявлення про юридичні процедури й можливості безпосереднього виявлення та розшуку активів як на етапі до внесення відомостей до ЄРДР, так і під час безпосереднього проведення досудового розслідування.

У цей період дослідженню проблематики речових доказів було присвячено чимало дисертацій та монографій за напрямом кримінального процесуального доказування.

Слід виокремити кандидатську дисертацію Д. В. Давидової «Джерела доказів у кримінальному процесі України», у якій авторка досліджує теоретико-правові основи збирання, перевірки й оцінки доказів та їх джерел у кримінальному процесі України. Учена констатує, що процес формування речових доказів передбачає дві стадії: позапроцесуальну, яка передбачає безпосереднє утворення матеріальних слідів, ознак і станів речей, і

процесуальну, що полягає в їх сприйнятті та фіксуванні в процесуальних документах. Крім того, для забезпечення належного порядку перевірки й оцінки окремих видів речових доказів запропоновано передбачити в КПК України процедуру депонування речових доказів під час досудового розслідування в судовому засіданні. Формулюючи власне визначення, дослідниця доводить, що речовими доказами є матеріальні об'єкти, що містять (зовнішньо – зберегли сліди або внутрішньо – належать до певної категорії об'єктів) інформацію, яка має значення для кримінального провадження [41, с. 110–115].

У дисертаційному дослідженні І. О. Крицької «Речові докази у кримінальному провадженні» здійснено теоретичне узагальнення та запропоновано підхід до виконання наукового завдання щодо характеристики речових доказів у кримінальному провадженні, процесуального механізму їх формування, а також теоретичних і практичних питань, пов'язаних з удосконаленням нормативної моделі зазначеного інституту й правозастосування в цій сфері [87]. Авторка зосереджує увагу на питанні зберігання таких матеріальних об'єктів як речових доказів, сформулювавши визначення зберігання як діяльності, що сприяє їх формуванню, полягає у вжитті заходів, спрямованих на збереження матеріального носія, його доказових ознак та/або внутрішніх властивостей з метою попередження їх втрати, пошкодження, зміни, спотворення тощо, яка забезпечує можливість їх використання в доказуванні, а також дотримання майнових прав учасників кримінального провадження. Водночас слід зауважити, що поза увагою вченої залишилася можливість зберігання речових доказів шляхом їх передання в управління АРМА та безпосередньо процесуальні підстави й порядок такої передачі під час досудового розслідування в кримінальному провадженні.

Комплексне дослідження проблематики речових доказів здійснив С. О. Ковальчук, який у докторській дисертації розробив та обґрунтував концепцію речових доказів у кримінальному процесі з огляду на європейські правові стандарти справедливого правосуддя та забезпечення прав учасників

кримінального провадження [61]. Актуальність і значущість цього дослідження крізь призму передання в управління речових доказів полягає в тому, що в роботі висвітлено зміст зберігання, схарактеризовано способи зберігання речових доказів під час досудового розслідування та судового провадження, розроблено механізм їх передання на зберігання (відповідальне зберігання) та уточнено строки зберігання речових доказів. Учений зберігання речових доказів визначає як напрям діяльності слідчого, прокурора, слідчого судді, суду в межах їх компетенції і залучених ними учасників кримінального провадження та інших осіб, що спрямована на забезпечення схоронності речових доказів, їхніх ознак і властивостей та здійснювана шляхом ужиття сукупності нормативно закріплених і загальноприйнятих заходів, зумовлених видом речового доказу, його фізичними властивостями, є достатніми для його збереження в стані, придатному для використання в кримінальному провадженні. Ця діяльність не охоплена кримінальним процесуальним доказуванням, проте за своєю спрямованістю супроводжує його здійснення [61].

Проблемні аспекти зберігання речових доказів досліджували в наукових статтях О. В. Верхогляд-Герасименко [17, с. 258–267], В. В. Кузнецов [88, с. 251–260], О. В. Нарожна [104, с. 162–166], О. М. Скрябін [177, с. 246–251], О. Ю. Хахуцяк [238, с. 46–48] та ін.

Вивчаючи питання застосування заходів забезпечення кримінального провадження, науковці спрямовували увагу на виявлення та розшук майна з метою накладення арешту, арешту речових доказів у кримінальному провадженні.

Зокрема, А. Е. Руденко у монографічному дослідженні, присвяченому проблемним питанням застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого й інших осіб, проаналізував підстави, мету, спосіб застосування арешту майна як найпоширенішого заходу забезпечення, який надає можливість застосувати

конфіскацію майна, а також забезпечити поновлення прав і законних інтересів потерпілих через механізм цивільного позову [175].

З огляду на те, що арешт майна з метою збереження речових доказів передує передачі в управління та є однією з умов для такої передачі згідно з вимогами ст. 100 КПК України, актуальним для нашого дослідження є визначені автором підстави накладення арешту на майно, диференційовані на правові та фактичні підстави, розглянуті мета й застосування арешту майна [175].

Дослідження змісту та правової сутності арешту майна в кримінальному провадженні здійснив М. В. Лепей, проаналізувавши підстави прийняття рішення про застосування цього заходу забезпечення. За результатами дослідження вчений з'ясував сутність арешту майна, що полягає в тимчасовому позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або осіб, які на підставі закону несуть цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також інших фізичних і юридичних осіб, зазначених у ст. 170 КПК України, можливості відчужувати певне їхнє майно, а також розпоряджатися в будь-який спосіб цим майном і використовувати його у випадку, коли незастосування таких заборон може призвести до приховування, пошкодження, псування, зникнення, втрати, знищення, використання, перетворення, пересування, передачі майна. У контексті нашого дослідження корисним є проведений автором аналіз предмета арешту майна, що надає можливість ґрунтовніше дослідити співвідношення термінів «активи», «речові докази» й «майно» на етапах прийняття рішення та здійснення заходів з передачі активів в управління АРМА [94].

Своєю чергою А. С. Котова в дисертаційному дослідженні «Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні» виявила проблеми, що виникають під час застосовування цього заходу забезпечення кримінального провадження, зокрема щодо суперечливості

використання поняття «майно» в кримінальній процесуальній діяльності без істотної корекції, запропонувала внесення низки змін до КПК України для усунення виокремлених проблем [74].

У роботах І. П. Зінковського досліджено поняття та зміст повноважень слідчого в кримінальному провадженні під час обрання, зміни та скасування заходів забезпечення кримінального провадження, що застосовують за ухвалою слідчого судді, запропоновано внесення змін до КПК України щодо процедури звернення з клопотанням про арешт майна [49, с. 182–189; 48].

Робота І. І. Татарина присвячена дослідженню аспектів забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні. Автор сформулював визначення поняття «майнова шкода», проаналізував питання процесуальної діяльності прокурорів, слідчих і за їхнім дорученням процесуальної та оперативно-розшукової діяльності оперативних підрозділів, спрямованої на вжиття необхідних заходів для розшуку, виявлення майна для накладення арешту на таке майно з метою забезпечення заявленого в кримінальному провадженні цивільного позову, запропонував внести зміни до кримінального процесуального законодавства з удосконалення такої діяльності [191].

Грунтовні дослідження проблематики арешту майна в кримінальному провадженні здійснили О. В. Верхогляд-Герасименко [18, с. 20–27; 19; 20, с. 35–43], І. В. Гловюк [28, с. 280–282; 29, с. 155–160; 30, с. 27–31; 31, с. 520–528; 32, с. 124–127; 33, с. 18–25; 34, с. 42–46;], М. А. Макарова [99, с. 310–313; 100, с. 200–206; 101], А. Р. Туманянц [201, с. 183–186; 202, с. 194–199] та ін.

Поряд з дослідженнями у сфері кримінального процесуального права є наукові напрацювання у сфері адміністративного права.

Зокрема, у дисертації А. О. Кладченко увагу спрямовано на становлення та розвиток сучасного антикорупційного законодавства України. У роботі проаналізовано передмови до прийняття законів, якими створено сучасні антикорупційні органи, зокрема центральний орган виконавчої влади зі спеціальним статусом – АРМА, до основних завдань якого належить саме

виявлення, розшук й управління активами, що були незаконно здобуті. Сформульовано висновок, за яким євроінтеграційні тенденції в Україні є одним з основних елементів протидії корупції, оскільки як врахування іноземного досвіду, так й імплементація норм міжнародного права є ключовими в контексті формування національного антикорупційного законодавства. Водночас показовим є те, що норми міжнародного права не мають догматичного характеру й визначають національне антикорупційне законодавство як проблему та завдання держави [57].

Однією з перших самостійних комплексних робіт, у якій на науково-практичному рівні досліджено питання правового забезпечення виявлення, розшуку й управління корупційними активами, є дисертаційне дослідження А. М. Давидюка «Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів». У роботі проаналізовано поняття, зміст й особливості реалізації функцій АРМА, а саме виявлення, розшуку та управління (менеджмент) активами. Увагу акцентовано на адміністративно-правовому забезпеченні діяльності АРМА з виявлення та розшуку активів, отриманих від корупційних та інших злочинів, зазначено, що основним суб'єктом виявлення та розшуку активів з метою їх арешту в кримінальних провадженнях є суб'єкти досудового розслідування (слідчі, прокурори, детективи), а АРМА є лише одним із суб'єктів, до яких слідчий може звернутися з метою виявлення та розшуку активів з метою реалізації завдань провадження [42].

Деякі питання проблематики виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, висвітлено в наукових статтях, присвячених поверненню майна, одержаного злочинним шляхом [23, с. 20–29; 72, с. 285–295], передумов створення АРМА [13, с. 143–147], його діяльності [12, с. 185–198; 46, с. 33–41; 75, с. 151–157].

Як окремий блок необхідно виокремити праці вчених, які досліджували особливості пошукової діяльності правоохоронних органів, оскільки накладенню арешту на майно та передачі в управління активів передують процес

їх виявлення, тобто встановлення факту їх наявності та визначення місцезнаходження. Здебільшого процес виявлення розглядали з позицій організації і тактики пошукової діяльності оперативних підрозділів правоохоронних органів під час виявлення та фіксації злочинів, пов'язаних із легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Вагомий внесок у дослідження питань, дотичних до досліджуваної тематики, зробив В. А. Некрасов, який розглянув проблемні питання розвідувальної діяльності як ефективного напряму оперативно-розшукової діяльності, тактику оперативного розпізнання в процесі пошукової діяльності, методику виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом [105]. У контексті проблематики нашого наукового дослідження вчений визначив процес виявлення коштів, здобутих злочинним шляхом, як специфічний вид діяльності, що передбачає організацію та проведення цілеспрямованих комплексів заходів, успішна реалізація яких має забезпечити досягнення необхідного результату, тобто виконання завдань, що постають [106, с. 149]. Цікавою для нашого дослідження є думка автора щодо можливості й необхідності алгоритмізації оперативно-розшукової діяльності, визначення певного порядку дій, які в будь-якому разі потрібно провести для виявлення активів, здобутих злочинним шляхом. Цей порядок науковець формально визначає як алгоритмізацію дій і доходить висновку, що теорія правоохоронної діяльності має науково обґрунтувати максимальну кількість формалізованих порядків дій (алгоритмізацій) для забезпечення перекриття всіх можливих ситуацій, які можуть скластися внаслідок виявлення кримінальних правопорушень певного виду і встановлення місцезнаходження коштів, здобутих злочинним шляхом [105; 106, с. 150].

Розглядаючи особливості виявлення кримінальних правопорушень, С. І. Ніколаюк сформулював важливі для теорії оперативно-розшукової діяльності положення, зокрема щодо особливостей пошуку ознак кримінальних правопорушень у сфері господарської діяльності, розробив тактику пошукових дій, алгоритмізацію дій у процесі пошукової діяльності

ознак господарських кримінальних правопорушень, зокрема тих, що пов'язані з легалізацією злочинно здобутих коштів [110, с. 35–39], визначив тактику протидії злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом [111].

Науковець О. О. Шаповалов детально висвітлив місце пошукової діяльності в теорії виявлення кримінальних правопорушень, зокрема визначив основні поняття і терміни пошукової діяльності [253, с. 133–135], розмежував поняття «розшук» і «пошук» у контексті змісту діяльності, що забезпечує процес виявлення кримінальних правопорушень [247, с. 65–72]; окреслив об'єкти пошукової діяльності, зокрема кошти, отримані внаслідок злочинної діяльності [250, с. 255–264], сфери та місця, де їх може бути виявлено; їхні пошукові ознаки [252, с. 304–314]; розробив особливості тактики й методики пошукової діяльності (використання нечітких логічних схем під час досягнення розпливчастої мети виявлення ознак кримінальних правопорушень у розмитих умовах оперативно-тактичної ситуації [245, с. 120–125]. У контексті нашого дослідження інтерес становлять наукові розробки автора, присвячені економіко-правовому аналізу як тактичному прийому пошуку [249, с. 251–254], аналітичному пошуку як тактичному прийому оперативного пошуку [246; с. 99–100], реалізації пошукової компетенції слідчих під час досудового розслідування [251, с. 354–358] й особливостям виявлення ознак злочинів у процесі досудового розслідування [248, с. 99–107].

Автори зазначених досліджень аналізували тему в межах висвітлення суміжних проблем, що не давало їм змоги здійснити ґрунтовний науковий аналіз проблемних питань виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Слід зауважити, що науковці побіжно опрацьовували й науково обґрунтовували деякі питання виявлення кримінальних активів, однак цілісну систему виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, досі не розроблено.

Частину досліджень присвячено тактиці виявлення коштів, здобутих

унаслідок вчинення окремих видів кримінальних правопорушень з позицій криміналістичної теорії.

Зокрема, Л. І. Аркуша вивчала тактику виявлення активів, здобутих злочинним шляхом, у контексті теорії криміналістики, проте у вузькому сегменті – активів, здобутих унаслідок організованої злочинної діяльності за наявності корумпованих зв'язків [4, с. 47–53], крізь призму застосування під час їх виявлення оперативно-розшукового прогнозування та оперативно-аналітичного пошуку [5, с. 218–224], тактичних особливостей їх виявлення [2, с. 209–213], виявлення в контексті подальшого розслідування легалізації доходів, одержаних унаслідок організованої злочинної діяльності [6, с. 207–269]. Авторка в процесі визначення криміналістичного аспекту виявлення злочинної діяльності й коштів, здобутих у процесі цієї діяльності, запропонувала систему організації пошукової діяльності, що обумовлено необхідністю аналізу з криміналістичних позицій загальних напрямів і тактики діяльності підрозділів правоохоронних органів, передусім якщо загальнотеоретичні основи такої діяльності були закладені криміналістичною наукою.

Розглядаючи можливості використання електронних засобів, А. В. Даніель виокремила способи їх використання під час пошукової діяльності [43, с. 63–80] та використання їх можливостей у розшуковій діяльності слідчого [43, с. 82–91]. До таких заходів дослідниця віднесла вивчення оприлюднених електронними засобами масової інформації матеріалів з метою виявлення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення [43, с. 11], зокрема про наявність активів, здобутих унаслідок його вчинення.

Ще частина науковців здійснювала дослідження на межі теорії оперативно-розшукової діяльності та кримінального процесу або криміналістики.

Зокрема, Г. М. Курілов вивчав особливості виявлення кримінальних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом товарів [93] (що, на нашу

думку, тісно пов'язано з виявленням активів, оскільки активи, як і товари, – це предмети матеріального світу), визначив загальні умови виявлення кримінальних правопорушень [90, с. 142–151], сфери пошуку інформації про зміст злочинної діяльності [92, с. 300–303], суб'єктів пошукової діяльності [91, с. 67–71]. Учений запропонував розглядати виявлення як пошуковий процес у діяльності правоохоронних органів не лише як спеціальну діяльність оперативно-розшукових підрозділів правоохоронних органів, а також як складову перебігу досудового розслідування, розмежував поняття «виявлення кримінальних правопорушень» і «розкриття кримінальних правопорушень», зазначивши, що виявлення кримінальних правопорушень потребує використання криміналістичних знань не лише в процесі розслідування злочинів, а також під час проведення оперативно-розшукових заходів [93, с. 116–148].

Грунтовне дослідження проблематики оперативно-розшукового забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочином, здійснив О. В. Усов. Науковець проаналізував правову регламентацію процедур забезпечення відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочинними діями [210, с. 40–43], ефективність функціонування державної системи забезпечення відшкодування шкоди, завданої злочинами [205, с. 88–92], розробив методики визначення суми матеріальних збитків, заподіяних злочинами [207, с. 161–164], використання оперативними підрозділами інформаційних масивів під час забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями [208, с. 267–275], отримання інформації про наявність коштів на рахунках у банківських установах у процесі відшкодування збитків, заподіяних злочинами [212, с. 178–179]. Також визначив джерела й методику збирання інформації в процесі відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями [209, с. 205–213], з'ясував особливості та проблематику обмеження щодо отримання інформації в процесі відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочинними діями [211, с. 79–81]. До основних наукових надбань автора, цікавих у контексті нашої

теми дослідження, належать розроблені методика й тактика взаємодії слідчих та оперативних підрозділів під час забезпечення відшкодування матеріальних збитків, заподіяних кримінальними правопорушеннями [206, с. 162–164], а також наратив науковця стосовно необхідності оперативного супроводження процесу відшкодування матеріальних збитків не тільки до судового розгляду, а навіть після винесення вироку судом (та відповідної конфіскації активів), з огляду на можливі зловживання конфіскованим майном. Цінною видається пропозиція науковця щодо створення механізму контролю за подальшим рухом конфіскованих активів.

Отже, попри те, що вчені постійно спрямовують увагу на проблематику виявлення, розшуку й передання в управління корупційних активів, однак наукові дослідження за цим напрямом здійснювали в межах висвітлення питань, пов'язаних із системою доказування в кримінальному процесі, дослідженням речових доказів, а також проблемам застосування заходів забезпечення кримінального провадження та організації і тактики виявлення кримінальних активів, тому постала необхідність у здійсненні комплексного наукового дослідження як організації такої діяльності загалом, так і механізму реалізації вже наявних нормативних актів, що регулюють таку діяльність.

1.2. Іноземний досвід з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Процес упровадження системи виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, у законодавство країн-членів ЄС було розпочато з ухваленням 8 листопада 1990 року Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, ратифікованої Законом України від 17 грудня 1997 року № 738/97-ВР. Саме в ст. 3 зазначеної Конвенції вперше було рекомендовано вжиття «таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності встановлювати та

відслідковувати власність, яка підлягає конфіскації», однак такі заходи були лише рекомендаційними [268].

Невдовзі засади таких заходів було реалізовано в підписаній 16 травня 2005 року Радою Європи Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму, що засвідчує необхідність вжиття заходів для виявлення та арешту майна, яке підлягає конфіскації, та управління таким заарештованим майном. У ст. 4 зазначеної Конвенції передбачено, що кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для уможливлення її спроможності швидко визначити, виявити, заблокувати або заарештувати майно, яке підлягає конфіскації (знаряддя й засоби злочину та доходи або майно, вартість якого відповідає таким доходам, і відміте майно) для того, щоб, зокрема, сприяти здійсненню конфіскації надалі. Стаття 6 Конвенції встановлює, що кожна Сторона вживає таких законодавчих й інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення належного управління заблокованим або заарештованим майном [70].

Водночас слід зауважити, що законодавча регламентація вжиття таких заходів була першим кроком до закріплення в законодавстві країн ЄС механізмів виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних й інших злочинів.

Прийняття 27 січня 1999 року Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією, ратифікованої Законом України від 18 жовтня 2006 року № 252-V, додатково закріпило серед країн-членів Ради Європи необхідність ужиття заходів щодо виявлення майна, одержаного від вчинення злочинів. Зокрема, ст. 23 Конвенції визначено, що кожна сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, серед яких заходи, що надають можливість застосувати спеціальні слідчі методи з дотриманням національного законодавства, які можуть бути необхідними для забезпечення їй можливості сприяти збиранню доказів у зв'язку з кримінальними злочинами, визначеними в Конвенції, й ідентифікувати, вистежувати, заморожувати й заарештовувати засоби та

доходи, отримані від корупції, чи власність, вартість якої відповідає таким доходам, до яких можуть застосовувати заходи, які можуть бути потрібними для забезпечення можливості їх конфіскації чи в інший спосіб вилучення [77].

Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнята Резолюцією № 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року, так само в ст. 12 акцентувала на необхідності вжиття таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливості виявлення, відстеження, арешту або виїмки доходів від злочинів, майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів, і майна, устаткування або інших засобів, які використовувалися або призначалися для використання в разі вчинення злочинів, що охоплені цією Конвенцією [68].

Ухвалення 31 жовтня 2003 року Конвенції ООН проти корупції, ратифікованої Законом України від 18 жовтня 2006 року № 251-V, продовжило тенденцію щодо розвитку інститутів виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних й інших злочинів, шляхом прийняття відповідних змін у національному законодавстві держав-учасниць Конвенції. Стаття 31 Конвенції так само встановлює необхідність вжиття заходів для забезпечення можливості виявлення, відстеження, заморожування або арешту доходів від злочинів, майна, обладнання та інших засобів, які використовувалися або призначалися для використання під час вчинення таких злочинів, що визначені цією Конвенцією. У частині 3 цієї статті вперше зазначено щодо необхідності вжиття законодавчих та інших заходів, необхідних для управління компетентними органами замороженим, арештованим або конфіскованим майном, що закріпило створення органів управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і тим самим подальше внесення змін до законодавств держав-учасниць Конвенції з питань закріплення процедур передачі в управління таких активів [67].

Передумовою до створення установ, аналогічних АРМА, стало Рішення Ради ЄС від 6 грудня 2007 року № 2007/845/JHA про співробітництво між агентствами держав-членів з повернення активів у сфері виявлення та розшуку

доходів, отриманих злочинним шляхом, або іншого майна, пов'язаного зі злочинною діяльністю [169]. Відповідно до ст. 1 цього Рішення, кожна країна-член ЄС зобов'язана утворити або призначити національний Офіс з повернення активів з метою полегшення розшуку та виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, та іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю, які можуть стати об'єктом наказу компетентного судового органу про заморожування, арешт або конфіскацію в процесі кримінального розслідування або цивільного провадження, наскільки це можливо, згідно з національним правом відповідної країни-члена ЄС. Слід зауважити, що зазначеним Рішенням країни-члени ЄС домовилися про створення тільки установ з виявлення та розшуку активів, проте питання створення установ з управління арештованими активами ще не поставало.

Водночас у зв'язку зі збільшенням активів, які підлягали арешту, і вже арештованого або конфіскованого майна з метою зменшення навантаження на вже наявні інституції з управління майном, було прийнято Директиву ЄС від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU про арешт та конфіскацію предметів злочинної діяльності та доходів від неї [270]. Зазначена Директива передбачала створення відповідних установ, відповідальних за управління арештованих активів з метою їх збереження або збереження їх вартості. Зокрема, у ст. 10 Директиви зазначено, що країни-члени ЄС вживатимуть необхідних заходів, наприклад, шляхом створення централізованих офісів, підбору спеціалізованих офісів або здійснення еквівалентних механізмів, щоб забезпечити належне управління арештованим майном з метою його можливої подальшої конфіскації [270].

Отже, саме Рішення Ради ЄС від 6 грудня 2007 року та Директива ЄС від 3 квітня 2014 року стали підґрунтям до створення установ з виявлення та розшуку активів (Asset Recovery Offices) й установ з управління арештованими активами (Asset Management Offices) [115, с. 270].

Нині в понад ста країнах світу, і це стосується всіх країн ЄС, створено або діють установи, функції яких передбачають виявлення та управління активами.

Водночас унаслідок створення установ з виявлення, розшуку й управління активами, одержаними злочинним шляхом, або наділення вже наявних державних органів зазначеними функціями національне законодавство країн-членів ЄС, передусім кримінально-процесуальне та адміністративне, також зазнали змін щодо законодавчих процедур виявлення, розшуку й передачі в управління таких активів.

Кожна країна мала власний унікальний шлях упровадження реформ і практику застосування законодавства, спрямованого на реалізацію питань, пов'язаних з виявленням, розшуком й управлінням злочинними активами.

Аналіз механізмів і систем виявлення, розшуку й управління кримінальними активами в інших країнах, які досягли найвищих результатів у створенні таких механізмів, дає підстави констатувати, що спостерігається тенденція початкової невідповідності їх кримінального процесуального законодавства міжнародним вимогам у частині створення механізму, виокремлення суб'єктів для виявлення, розшуку активів і подальшого управління ними.

Здебільшого до моменту ратифікації міжнародних договорів діяли органи, які мали поліцейські функції щодо виявлення активів у вигляді протидії легалізації коштів, одержаних злочинним шляхом, а також їх розшуку з метою подальшого арешту та конфіскації. На початковому етапі в жодній з країн ЄС не було суб'єктів, які поєднували функції виявлення, розшуку й подальшого управління такими активами. Частково функцію виявлення та розшуку реалізовували у вигляді надання оперативно-розшукових і процесуальних функцій органам, які здійснювали фінансову розвідку (в Україні ці функції покладено на Державну службу фінансового моніторингу України). Водночас зазначені функції покладено на органи фінансової розвідки опосередковано, оскільки вони не мають оперативно-розшукових і

процесуальних функцій та є органами адміністративного типу. Крім того, відомості, отримані внаслідок здійснення фінансового моніторингу, не можуть бути процесуальними джерелами доказів.

У зв'язку із цим виявлення та розшук активів, на які можна накласти арешт, здійснювали безпосередньо слідчі під час досудового розслідування та співробітники оперативних підрозділів на підставі наданих доручень або під час здійснення оперативно-розшукової діяльності.

До безпосереднього управління арештованими активами органи досудового розслідування та прокуратури взагалі не мали відношення, максимум учинюваних дій щодо таких активів полягало в їх збереженні до прийняття остаточного рішення в провадженні.

Орієнтовно така сама система з різними інтерпретаціями діяла і в інших країнах. Проте внаслідок імплементації зазначених вище міжнародних договорів систему органів виявлення, розшуку й управління активами було приведено до відповідності, однак з власними особливостями для кожної країни.

Наявні такі моделі їх функціонування: створення окремих органів, до функцій яких можуть належати виявлення та управління арештованими активами (Чеська Республіка, Португалія, Бельгія, Болгарія, Румунія, Ірландія), так й окремо функції або виявлення та розшуку, або управління (Італія, Франція); наділення зазначеними функціями вже наявних державних органів (Австрія, ФРН, Латвія, Литва, Данія, Греція).

Дослідження проблематики виявлення, розшуку й передачі в управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, буде неповним без порівняння з аналогічними кримінальними процесуальними нормами інших країн із цього ж питання, зокрема в яких, як і в Україні, було створено установи із зазначеними функціями.

Аналізуючи законодавство Республіки Франція, слід зауважити, що зміни до кримінально-процесуального кодексу щодо регулювання питання тільки управління арештованими активами було внесено на підставі прийняття

закону від 9 липня 2010 року № 2010-768, що передбачав сприяння арешту та конфіскації в кримінальних справах [273]. Прийняття цього закону стало фактично передумовою до створення Агентства з питань управління та повернення арештованих і конфіскованих активів, що знаходиться під подвійним наглядом міністерств юстиції та бюджету, його очолює генеральний директор згідно з указом міністра юстиції.

Однак, на відміну АРМА, до повноважень якого належать виявлення, розшук й управління злочинними активами, функції Агентства з питань управління та повернення арештованих та конфіскованих активів охоплюють лише управління такими активами, а саме:

- управління вилученим і конфіскованим майном незалежно від його характеру;
- централізоване управління грошима, вилученими під час здійснення кримінального провадження;
- продаж і знищення переданого в його управління за наявності рішення щодо такого продажу або знищення.

Безпосередньо вилучення й арешт активів здійснює судова поліція, а вже суд приймає рішення щодо передачі їх в управління власнику або Агентству з питань управління та повернення арештованих та конфіскованих активів.

Про прийняте судом рішення повідомляють усіх, таке рішення може бути оскаржене протягом п'яти днів.

У разі необхідності в процесі здійснення управління діями, пов'язаними з перетворення, суттєвими змінами або зменшенням вартості майна, такі дії мають бути погоджені суддею зі свобод й утримань за клопотанням прокурора, який санкціонував арешт такого майна, або судді.

Так само суд може також дозволити відчуження таких активів у разі невикористання їх під час досудового розслідування або судового розгляду, а також з метою збереження вартості активів. Дохід від такого відчуження підлягає збереженню в Агентстві з питань управління та повернення арештованих та конфіскованих активів.

Досліджуючи кримінально-процесуальне законодавство Республіки Румунії, слід зазначити про функціонування органу, що має функції з повернення активів, а також безпосередньо вже управління арештованими активами. На виконання Директиви ЄС від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU було прийнято Закон від 11 грудня 2015 року № 318/2015 «Про створення, організацію та діяльність Національного агентства з управління арештованими активами» [272]. Згідно зі ст. 3 зазначеного Закону, Національне агентство з управління арештованими активами виконує такі функції:

- сприяння виявленню та ідентифікації активів, одержаних унаслідок вчинення кримінальних правопорушень, й іншого майна, пов'язаного зі злочинністю, яке можливо заарештувати та конфіскувати;
- у випадках, передбачених законом, управління рухомим майном, арештованим у кримінальному провадженні;
- у випадках, передбачених законом, продаж рухомого майна, арештованого в кримінальному провадженні;
- сприяння державним органам у використанні новітніх практик виявлення та управління активами, які можуть бути арештовані та конфісковані в кримінальному провадженні.

Порядок передачі арештованих активів визначено в положеннях ст. 28 закону, згідно з якими Національне агентство з управління арештованими активами здійснює функції зі зберігання та управління арештованим майном за клопотанням прокурора або суду, якщо вартість такого майна перевищує 15 000 євро.

Безпосередньо арешт майна, відповідно до Закону від 1 липня 2010 року № 135 [271], здійснюють прокурор або суд за клопотанням прокурора під час досудового розслідування. У ст. 252 цього Закону визначено перелік майна, що може бути арештоване, до якого, зокрема, належать грошові кошти, предмети й товари, що швидко псуються, предмети з металів або дорогоцінного каміння, іноземні платіжні засоби, цінні папери, предмети мистецтва та музейні предмети, цінні колекції.

Слід зазначити, що Національному агентству з управління арештованими активами може бути передано тільки арештоване рухоме майно, зокрема предмети й товари, що швидко псуються, предмети з металів або дорогоцінного каміння, іноземні платіжні засоби, цінні папери, предмети мистецтва та музейні предмети, цінні колекції.

На відміну від предметів і товарів, що швидко псуються, кошти, отримані від їх реалізації, вносять на банківський рахунок, відкритий на ім'я підозрюваного, підсудного або цивільного відповідача.

Водночас, аналізуючи законодавство Італії, попри створення відповідно до Кодексу проти мафії, прийнятого наказом від 6 вересня 2011 року № 159, Національного агентства з управління та передачі арештованих та конфіскованих активів, зазначена установа виконує лише допоміжну роль [267]. Згідно з ч. 2 ст. 110 цього Кодексу, на це Агентство покладено такі функції:

- отримання через наявні інформаційні системи відомостей про майно, вилучене в процесі кримінального провадження;
- сприяння органу юстиції в управлінні та зберіганні вилученого та арештованого майна;
- розпорядження конфіскованими активами.

Згідно зі ст. 35 цього Кодексу, з метою управління арештованими або конфіскованими активами суд вмотивованою постановою призначає суддю, який братиме участь у розслідуванні, і судового розпорядника. Судовий розпорядник може бути призначений з числа співробітників Національного агентства з управління та передачі арештованих та конфіскованих активів, безпосередньо на нього покладено завдання із забезпечення управління, зберігання та збереження цінності вилучених активів. Відповідно до ст. 36 цього Кодексу, судовий розпорядник протягом 30 днів після призначення подає призначеному судді звіт про арештоване майно, який повинен містити інформацію про майно, його ринкову вартість, права третіх осіб на таке майно, найвигідніші форми управління. Водночас здійснення таких форм управління,

як надання в оренду або в позику нерухомого майна, може реалізувати судовий розпорядник лише з письмового дозволу призначеного судді.

Ефективність функціонування зазначених органів можна засвідчити шляхом аналізу рішень ЄСПЛ із цієї проблематики.

Безпосередньому аналізу підлягають рішення ЄСПЛ щодо порушення прав власності під час застосування арешту активів і передачі в управління таких арештованих активів, відповідності застосування таких заходів положенням Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод і протоколів до неї [69].

Стаття 1 Першого протоколу встановлює, що кожна фізична або юридична особа має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства, і на умовах, передбачених законом та загальними принципами міжнародного права. Водночас зазначене не позбавляє можливості держави вводити такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів [171].

Показовим щодо питання порушення майнових прав власників є рішення у справі «Спорронг і Лоннрот проти Швеції» (Case of Sporrong and Lonnroth v. Sweden), у якому ЄСПЛ під час аналізу зазначеної статті виокремив три норми. Перша норма має загальний характер і проголошує принцип мирного володіння майном; друга норма стосується випадків позбавлення майна та підпорядковує його певним умовам, і безпосередньо третя норма визнає, що держави мають право, зокрема, контролювати використання майна, відповідно до загальних інтересів, шляхом запровадження законів, які вони вважають необхідними для забезпечення такої мети [186].

Неодноразово на дотриманні цих норм суд акцентував увагу в інших прийнятих рішеннях (рішення у справах «Імобільяре Саффі проти Італії» (Case of Immobiliare Saffi v. Italy) [184], «Серявін та інші проти України» [185],

«Гайдук та інші проти України» [182], «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» (Case of James and others v. the United Kingdom) [183].

Питання необхідності збереження речових доказів було викладено в рішенні щодо справи «East/West Alliance Limited проти України» [181]. У зазначеному рішенні Суд постановив виплатити заявнику в справі 5 млн євро відшкодування матеріальної та моральної шкоди. Однією з причин, що зумовлювали прийняття такого рішення, було неналежне зберігання вилученого й арештованого майна, що фактично призвело до повного його знищення.

Цікавим аспектом є визначення в рішеннях ЄСПЛ концепції майна в значенні ст. 1 Першого протоколу, згідно з яким термін «майно» може охоплювати як матеріальні активи (рухоме [263; 181] та нерухоме майно [186], кошти [182]), так і нематеріальні (прибутки, що впливають з права власності [265], кошти, належні заявникам на підставі судових рішень, які є остаточними й підлягають виконанню [264], навіть «правомірні очікування» вчиняти певні на підставі виданого державним органом дозволу [266].

Отже, термін «майно» має автономне використання, що не завжди підпадає під визначення, які містяться безпосередньо в законодавстві держав-учасниць Конвенції, хоча в контексті виявлення, розшуку й управління майном таке широке значення терміна «майно» не може бути застосовано.

Дослідження іноземного досвіду з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, дало підстави для висновків, що підґрунтям для необхідності створення установ виявлення та розшуку злочинних активів й установ з управління арештованим майном постала необхідність виявлення активів, одержаних від кримінальних правопорушень, й управління ними після їх арешту.

1.3. Нормативно-правове забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Аналізуючи співвідношення нормативно-правового регулювання зазначеного механізму, можна стверджувати таке: з одного боку, зміст кримінального процесуального законодавства України, що регулює питання виявлення, розшуку й передачі в управління активів, є вузьким, порівняно зі змістом кримінального процесуального законодавства України, що регулює порядок кримінального провадження, однак з другого – нормативно-правове забезпечення механізму виявлення, розшуку й передачі в управління активів так само охоплює відповідні положення Конституції України, міжнародних договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України й інших законів України.

Першочергове місце в зазначеній системі посідає Конституція України як Основний Закон, що є актом прямої дії та основою для інших нормативно-правових актів, джерел галузей права, зокрема кримінального процесу. Із цього приводу влучно зазначає В. Я. Тацій: «Конституція є політико-правовою базою стабільності конституційно-правового статусу особи, на її базі створюються юридичні механізми забезпечення та захисту прав людини». Це твердження є цілком обґрунтованим [192, с. 5]. Конституція України регулює всі відносини, що виникають у всіх сферах життєдіяльності суспільства, зокрема відносини права власності та їх обмежень, які можуть застосовувати в кримінальному провадженні.

У ст. 9 Конституції України зазначено, що чинні міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, є частиною національного законодавства України, тобто і частиною кримінально-процесуального законодавства. Значущість міжнародних договорів у сфері боротьби зі злочинністю полягає не тільки в тому, що вони є базисом для надання міжнародно-правової допомоги в кримінальному провадженні, а в

тому, що допомагають уніфікувати кримінальне процесуальне законодавство стосовно дотримання прав людини й основоположних свобод. Безпосереднє визначення поняття міжнародного договору міститься в ст. 2 Віденської конвенції про право міжнародних договорів та Віденської конвенції про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями, згідно з якими це врегульована міжнародним правом угода, укладена державами й іншими суб'єктами міжнародного права в письмовій формі, незалежно від того, чи міститься така угода в одному, двох або декількох пов'язаних між собою документах, а також незалежно від її найменування [21; 22]. Аналіз міжнародних договорів, ратифікованих Україною, засвідчує, що систему кримінального процесуального законодавства України, що регулює питання виявлення, розшуку й передачі в управління активів, утворюють конвенції про боротьбу зі злочинністю, зокрема Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції (Закон України про ратифікацію від 18 жовтня 2006 року №251-V) [67], Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (Закон України про ратифікацію від 18 жовтня 2006 року №252-V) [77] та Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму (Закон України про ратифікацію від 17 листопада 2010 року №2698-VI) [70].

Саме зазначені міжнародні договори покладено в основу встановлення необхідності виявлення, розшуку й управління активами, одержаних від злочинів.

Дослідження особливостей нормативно-правового забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, зумовлює необхідність аналізу передусім норм кримінального процесуального законодавства України з цього питання. Згідно з ч. 2 ст. 1 КПК України, кримінальне процесуальне законодавство України охоплює відповідні положення Конституції України, міжнародних

договорів, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, цього Кодексу й інших законів України.

Після прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» було внесено відповідні зміни до КПК України. Зокрема, частину 1 ст. 170 КПК України доповнено нормою щодо необхідності вжиття слідчим і прокурором заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації в АРМА, інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

У ст. 100 КПК України визначено порядок передачі речових доказів у кримінальному провадженні. Положення цієї статті визначають, що передачу в управління АРМА здійснюють за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, постановленої за результатами розгляду клопотання слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, розгляд якого здійснюють згідно зі ст. 171–173 КПК України. У такий спосіб законодавець акцентував на розгляді поданого клопотання за правилами розгляду клопотання про арешт майна [81].

Тобто в системі нормативно-правового забезпечення механізму виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, провідне місце посідає КПК України, що визначає порядок кримінального провадження на території України, зокрема встановлює засади кримінального провадження, окреслює його учасників і реалізацію ними прав й обов'язків під час кримінальних процесуальних правовідносин, формулює заходи забезпечення кримінального провадження з метою досягнення дієвості цього провадження.

Щодо виявлення, розшуку й передачі в управління активів саме в КПК України встановлено процесуальні підстави й порядок проведення таких заходів.

Водночас, оскільки законодавець не спроможний урахувати все різноманіття суспільних відносин, які виникають у процесі кримінального провадження, так само й під час здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, деякі вимоги до них містяться в інших законах України.

Зокрема, головним у цьому контексті є Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», який встановлює правові й організаційні засади функціонування АРМА, зокрема у відносинах з органами досудового розслідування, прокуратурою та судом.

Важливе значення також мають закони, що визначають правовий статус суб'єктів кримінального провадження, наділених функцією проведення досудового розслідування (закони України «Про Національне антикорупційне бюро України» [161]; «Про Державне бюро розслідувань» [137]; «Про Бюро економічної безпеки України» [133]; «Про Службу безпеки України» [168]; «Про Національну поліцію» [162]), нагляду за його проведенням (Закон України «Про прокуратуру» [166]), здійснення оперативно-розшукової діяльності (Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» [163]), розгляду судових справ (Закон України «Про судоустрій та статус суддів» [170]), забезпечення захисту й надання правової допомоги учасникам кримінального провадження (Закон України «Про адвокатуру та адвокатську діяльність» [131]).

Необхідно акцентувати увагу на приписі, що міститься в ч. 3 ст. 9 КПК України, щодо неможливості застосування закону, який суперечить КПК України, і тому важливим є встановлення суперечностей між зазначеними законами й кримінальним процесуальним законом.

Слід зазначити, що в ст. 1 КПК України серед джерел кримінально-процесуального законодавства не йдеться про підзаконні нормативно-правові акти та рішення ЄСПЛ, попри те, що під час висвітлення такого принципу, як законність, законодавець згадав про «інші нормативно-правові акти», які поряд із законами повинні відповідати КПК України, а також врахування «практики ЄСПЛ».

Серед підзаконних нормативно-правових актів, які формують систему нормативно-правового забезпечення функціонування механізму виявлення, розшуку й передачі в управління активів, важливе місце посідають ті, що встановлюють порядок взаємодії АРМА й органів досудового розслідування та прокуратури під за цим напрямом (Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів, затверджений спільним наказом АРМА, НАБУ, Генеральної прокуратури України, СБУ, МВС, Міністерства фінансів України від 20 жовтня 2017 року № 115/197-о/297/586/869/857 [156] і Порядок взаємодії АРМА і ДБР щодо виявлення та розшуку активів, затверджений спільним наказом АРМА та ДБР від 26 квітня 2021 року № 151/262 [153]).

Крім цього, важливим елементом змісту кримінального процесуального законодавства є практика ЄСПЛ, причому не безпосередньо рішення суду, а основоположні висновки та принципи тлумачення норм Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та протоколів до неї в питаннях (справах) накладення арешту на активи та передачі їх в управління.

Водночас, досліджуючи нормативно-правове забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, постає питання щодо визначення в законодавстві терміна «активи».

Законодавець зазначив, що на підставі постановленої ухвали слідчого судді, суду АРМА передають в управління активи, не надавши цьому визначення в КПК України.

У зв'язку з використанням у кримінальному процесуальному законодавстві одночасно термінів «активи», «речові докази» й «майно», з метою подальшого їх розмежування, зокрема під час передачі в управління АРМА, постала необхідність дослідження їх співвідношення.

Безпосередньо в КПК України термін «активи» використано в контексті зберігання речових доказів, зокрема передачі речових доказів в управління АРМА (ст. 100 КПК України), обов'язку слідчого, прокурора щодо вжиття необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема шляхом витребування необхідної інформації в АРМА (ст. 170 КПК України), а також недопустимості доказів, отриманих у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (ст. 88-1 КПК України).

Увівши термін «активи» в КПК України, законодавець надав йому визначення тільки в Законі України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 1 цього Закону, активи – це кошти, майно, майнові й інші права, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, або які конфісковані за рішенням суду в кримінальному провадженні, чи стягнені за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [160].

Слід зазначити, що використання терміну, похідного від повного найменування АРМА, визначеного в профільному Законі, – «активи, одержані від корупційних та інших злочинів», на нашу думку, ще більше звужує активи чи майно, які можуть бути арештовані в кримінальному провадженні, оскільки в цьому випадку необхідно враховувати такий критерій, як одержання активів від вчинення кримінальних правопорушень.

Водночас в інших законодавчих актах містяться інші визначення терміну «активи», що своєю чергою призводить до неоднозначного його використання в правозастосовній діяльності.

Зокрема, у ст. 368-5 КК України активи потлумачено як грошові кошти (зокрема готівкові кошти, кошти, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні в банках або інших фінансових установах), інше майно, майнові права, нематеріальні активи, зокрема криптовалюти, обсяг зменшення фінансових зобов'язань, а також роботи чи послуги, надані особі, уповноваженій на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [78].

Відповідно до п. 2 ст. 1 Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», активами вважають кошти, зокрема електронні гроші, інше майно, майнові й немайнові права [140].

Натомість термін «речові докази» має чітке визначення в ч. 1 ст. 98 КПК України, згідно з яким речовими доказами є матеріальні об'єкти, що були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюють під час кримінального провадження, зокрема предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності й інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

У визначенні терміна «речові докази» законодавець акцентує на зв'язку матеріальних об'єктів та фактично відомостей, що містяться в них і мають значення для обставин, що встановлюють у кримінальному провадженні.

Питання сутності речових доказів неодноразово досліджували науковці та висвітлювали в навчальній правовій літературі.

У наукових та навчальних джерелах визначення терміна «речові докази» є похідним від визначення, встановленого в ст. 98 КПК України [9, с. 367–368;

39, с. 210–211; 193, с. 120; 194, с. 301]. Також виразною є позиція необхідності включення такої обов'язкової ознаки, як «отримання речових доказів у передбаченому кримінальним процесуальним законом порядку» [61, с. 390; 87, с. 190–191].

Учені обстоюють думку, що зміст речових доказів передбачає поєднання матеріальної та процесуальної форм, оскільки матеріальна форма представлена безпосередньо матеріальним об'єктом, що містить фактичні дані, а процесуальна форма – у сукупності процесуальних дій, спрямованих на виявлення та фіксацію матеріальних об'єктів як речових доказів, і процесуальних актів, які їх закріплюють [85, с. 85–88; 61, с. 27].

Водночас загальною в навчальній літературі щодо змісту речових доказів є позиція, згідно з якою особливостями речових доказів як процесуальних джерел доказів є, по-перше, можливість візуального доступу до об'єкта, здійснення огляду, по-друге, їх утворення пов'язане не з процесом розслідування, а має нерозривний зв'язок з обставинами минулого та пов'язане безпосередньо з подією кримінального правопорушення; по-третє, вони є незамінними об'єктами, тому їх втрата або суттєве пошкодження призводить до неможливості їх відтворення [9, с. 367–368; 39, с. 210–211].

Водночас у КПК України використано також термін «майно», зокрема в контексті застосування таких заходів забезпечення, як тимчасове вилучення майна й арешт майна.

Однак, як і у випадку з терміном «активи», визначення в КПК України цього поняття не закріплено, у зв'язку з чим, оскільки майнові відносини регламентовані цивільним законодавством, під час його визначення необхідно посилатися на Цивільний кодекс (ЦК) України.

У ч. 1 ст. 190 ЦК України майно як особливий об'єкт – це окрема річ, сукупність речей, а також майнові права й обов'язки [241].

Інший підхід передбачено в ч. 1 ст. 139 Господарського кодексу (ГК) України, у якій майно потлумачено як сукупність речей та інших цінностей (серед яких нематеріальні активи), що мають вартісне визначення,

виробляються чи використовуються в діяльності суб'єктів господарювання та відображаються в їх балансі або враховуються в інших передбачених законом формах обліку майна цих суб'єктів [36].

Оскільки ГК України належить до актів цивільного законодавства, то різний підхід до визначення, порівняно із ЦК України, точно не сприяє єдності в праворозумінні та правозастосуванні.

Після ратифікації Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти корупції та Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму визначення, які містяться в них, набули статусу частини національного законодавства.

Зокрема, згідно зі ст. 2 Конвенції ООН проти корупції, майном вважають будь-які активи, матеріальні або нематеріальні, рухомі або нерухомі, виражені в речах або правах, а також юридичні документи чи активи, що підтверджують право власності на такі активи чи інтерес у них [67].

Крім того, у зазначеній Конвенції надано визначення доходам від злочину, зокрема це будь-яке майно, придбане або отримане безпосередньо чи опосередковано внаслідок вчинення будь-якого злочину.

Своєю чергою в ст. 1 Конвенції Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму майно визначено як майно будь-якого виду, незалежно від того, матеріальне воно чи виражене в правах, рухоме чи нерухоме, і правові документи або документи, які підтверджують право на таке майно або частку в ньому [70].

Безпосередньо визначення термінів «майно» чи «активи» не містяться в Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, однак у ст. 1 цієї Конвенції поняття «доходи» потлумачено як будь-яку економічну вигоду, набуту злочинним шляхом, а термін «власність», що охоплює власність будь-якого виду, матеріальну

власність чи власність, виражену в правах, рухоме чи нерухоме майно та правові документи або документи, які підтверджують право на таку власність або частку в ній [268].

Необхідно зауважити, що законодавець фактично визначив предмет арешту майна в ч. 10 ст. 170 КПК України, згідно з якою арешт може бути накладено на рухоме чи нерухоме майно, гроші в будь-якій валюті готівкою або в безготівковій формі, зокрема кошти й цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні в банках або інших фінансових установах, видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, віртуальні активи, щодо яких ухвалою чи рішенням слідчого судді, суду визначено необхідність арешту майна.

Стаття 181 ЦК України передбачає, що до нерухомих речей (нерухоме майно, нерухомість) належать земельні ділянки, а також об'єкти, розташовані на земельній ділянці, переміщення яких є неможливим без їх знецінення та зміни їх призначення. Режим нерухомої речі може бути поширений законом на повітряні та морські судна, судна внутрішнього плавання, космічні об'єкти, а також інші речі, права на які підлягають державній реєстрації. Своєю чергою рухомими речами є речі, які можна вільно переміщувати в просторі [241].

Щодо грошей як предмета арешту майна Конституція України (ст. 99) та ЦК України (ст. 192) регламентують, що грошовою одиницею України є гривня, яка є законним платіжним засобом й обов'язковим до приймання за номінальною вартістю на всій території України.

Окремими нормативно-правовими актами, які насамперед регулюють відносини в банківській та фінансових сферах, грошові кошти визначають як готівку та кошти на рахунках в органах Державної казначейської служби України, у банках і депозити до запитання [148; 149].

У ЦК України цінний папір визначено як документ установленної форми з відповідними реквізитами, що посвідчує грошове або інше майнове право, визначає відносини емітента цінного паперу (особи, яка видала цінний папір) і особи, яка має права на цінний папір, та передбачає виконання зобов'язань за

таким цінним папером, а також можливість передачі прав на цінний папір і прав за цінним папером іншим особам, а також виокремлює такі групи цінних паперів:

– пайові цінні папери, які засвідчують участь у статутному капіталі, надають їх власникам право на участь в управлінні емітентом й одержання частини прибутку, зокрема у вигляді дивідендів, і частини майна в разі ліквідації емітента;

– боргові цінні папери, які засвідчують відносини позики й передбачають зобов'язання емітента сплатити у визначений строк кошти, передати товари або надати послуги відповідно до зобов'язання;

– похідні цінні папери, механізм розміщення та обігу яких пов'язаний з правом на придбання чи продаж протягом строку, встановленого договором, цінних паперів, інших фінансових та (або) товарних ресурсів [241].

Згідно із Законом України «Про ринки капіталу та організовані товарні ринки», цінні папери за порядком розміщення або видачі розподіляють на емісійні (акції, акції корпоративних інвестиційних фондів, корпоративні облигації, облигації місцевих позик, державні облигації України, облигації міжнародних фінансових організацій, депозитні сертифікати банків, іпотечні облигації, сертифікати фондів операцій з нерухомістю, інвестиційні сертифікати, казначейські зобов'язання України, державні деривативи, опціонні сертифікати, фондові варанти, кредитні ноти, депозитарні розписки) і неемісійні (боргові цінні папери, ощадний сертифікат банку) [167].

Корпоративні права законодавець визначає як право власності на статутний капітал юридичної особи або його частку (пай), зокрема права на управління, отримання відповідної частки прибутку такої юридичної особи, а також активів у разі її ліквідації відповідно до чинного законодавства, незалежно від того, чи створена така юридична особа у формі господарського товариства, підприємства, заснованого на власності однієї юридичної або фізичної особи, або в інших організаційно-правових формах (ч. 1 ст. 167 ГК

України [36]; п. 8 ч. 1 ст. 2 Закону України «Про акціонерні товариства» [132]; ч. 14.1.91 ст. 14 Податкового кодексу України) [124].

Одним з останніх нововведень є внесення змін до КПК України щодо переліку видів майна, на яке може бути накладено арешт, віртуальних активів [136].

У Законі України «Про віртуальні активи» віртуальний актив визначено як нематеріальне благо, що є об'єктом цивільних прав, має вартість і виражене сукупністю даних в електронній формі. Існування та оборотоздатність віртуального активу забезпечують системою забезпечення обороту віртуальних активів. Віртуальний актив може посвідчувати майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав [134].

Згідно із цим Законом, віртуальні активи можуть бути незабезпеченими або забезпеченими. Незабезпечені віртуальні активи майнових прав не посвідчують. Забезпечені віртуальні активи посвідчують майнові права, зокрема права вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Забезпеченням віртуального активу є посвідчення ним майнових прав, зокрема прав вимоги на інші об'єкти цивільних прав. Забезпечення віртуальних активів не є забезпеченням виконання зобов'язання. Посвідченням майнових прав вважають підтвердження права власника забезпеченого віртуального активу вимагати об'єкт забезпечення.

Об'єктом забезпечення віртуального активу є інший об'єкт цивільних прав, права вимоги на який посвідчує такий віртуальний актив. Об'єкт забезпечення віртуального активу визначають правочином, відповідно до якого такий віртуальний актив створено. Майнові права, зокрема права вимоги, на об'єкт забезпечення віртуального активу передають набувачу такого віртуального активу.

У науковій літературі питання визначення терміна «майно» неодноразово порушували вчені у своїх дослідженнях.

Учений Г. Ф. Шершеневич надав визначення терміна «майно» як в юридичному, так й економічному значеннях. З економічної позиції майно – це

блага (речі та права на чужі дії), з юридичної – сукупність майнових, тобто тих, що підлягають грошовій оцінці, юридичних відносин, у яких знаходиться особа [256, с.95].

Своєю чергою Н. В. Шишка зауважує, що термін «майно» є економічною, правовою та соціальною категорією, де перша є змістом, друга – формою існування правовідносин щодо майна, а третя – їх проекцією на соціум [258, с. 312–316].

У дисертаційному дослідженні А. С. Котова акцентує на відсутності сталого нормативного визначення терміна «майно» як у вітчизняному, так і міжнародному законодавстві та практиці ЄСПЛ, обґрунтовуючи таку позицію тим, що категорія «майно» не є статичною та знаходиться в постійному розвитку, у зв'язку з чим у майновий обіг залучають нові об'єкти, які раніше або не існували, або їх не розглядали як майно (наприклад, енергія, електронні гроші, машино-місце, криптовалюта, біоресурси, донорські органи, бездокументарні цінні папери тощо) [74, с. 11].

Аналізуючи норми кримінального процесуального законодавства, А. Е. Руденко доходить висновку, що зміст терміна «майно» є вужчим у процесі його застосування за тимчасового вилучення майна, порівняно з арештом майна, оскільки за тимчасового вилучення неможливе вилучення нерухомого майна, майнових прав інтелектуальної власності, корпоративних прав. Таку позицію вчений аргументує тим, що, відповідно до п. 3 ч. 2 ст. 167 КПК України, тимчасово вилученим може бути майно у вигляді речей, документів, грошей тощо, натомість за ч. 3 ст. 170 КПК України арешт може бути накладено на нерухоме й рухоме майно, майнові права інтелектуальної власності, гроші в будь-якій валюті готівкою або в безготівковому вигляді, цінні папери, корпоративні права (це дослідження відбувалося на момент дії КПК України в редакції до 10 листопада 2015 року) [175, с. 85–86].

Отже, на підставі аналізу чинного законодавства України, а також наукової думки щодо підходів до визначень терміна «активи», доходимо висновку, що за своїм змістом він є ширшим за терміни «речові докази» та

«майно», оскільки у випадку з визнанням активів речовим доказом такі активи повинні відповідати критеріям матеріального об'єкта й містити відомості, які мають значення для обставин, що встановлюють у кримінальному провадженні [114, с. 346]. Водночас не всі активи, на які в кримінальному провадженні може бути накладено арешт, можуть відповідати критеріям, притаманним саме речовим доказам.

Зазначений аналіз законодавства й виявлені прогалини засвідчують необхідність удосконалення кримінально-процесуального законодавства шляхом доповнення та внесення змін як до КПК України, так і до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Підсумовуючи, зазначимо, що нормативно-правове забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, становлять Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України, Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», а також інші закони України й підзаконні нормативно-правові акти.

Висновки до розділу 1

За результатами здійсненого аналізу наукових досліджень, іноземного досвіду та нормативно-правового забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів сформульовано такі висновки:

– попри спрямування уваги окремих вчених на проблематику виявлення, розшуку й передачі в управління корупційних активів, наукові дослідження за цим напрямом здійснювали в межах висвітлення питань, пов'язаних із системою доказування в кримінальному процесі, дослідження речових доказів, проблем застосування заходів забезпечення кримінального

провадження, тож досі не здійснено комплексне наукове дослідження як організації такої діяльності загалом, так і механізму реалізації вже наявних нормативних актів, що регулюють таку діяльність;

– підґрунтям до створення спеціалізованих суб'єктів виявлення та розшуку злочинних активів, а також для управління арештованим майном у розвинених країнах стала необхідність встановлення факту існування та місцезнаходження активів, одержаних від кримінальних правопорушень, і необхідність управління ними після їх арешту;

– можна виокремити такі моделі створення та функціонування суб'єктів виявлення, розшуку та управління активами: створення окремих органів, до функцій яких можуть належати виявлення та управління арештованими активами (Чеська Республіка, Португалія, Бельгія, Болгарія, Румунія, Ірландія), а також окремо функції або виявлення та розшуку, або управління (Італія, Франція); наділення зазначеними функціями вже наявних державних органів (Австрія, ФРН, Латвія, Литва, Данія, Греція);

– використання терміна «активи, одержані від корупційних та інших злочинів», що є в назві АРМА, визначеного в профільному Законі, звужує як перелік активів, які необхідно виявити або розшукати з метою накладення арешту, так й активів, що можуть бути передані в управління, оскільки в цьому випадку необхідно буде враховувати такий критерій, як одержання таких активів від вчинення кримінальних правопорушень;

– нормативно-правове забезпечення виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, становлять Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України, Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», а також інші закони України й підзаконні нормативно-правові акти.

РОЗДІЛ 2

СУБ'ЄКТИ Й ПІДСТАВИ ЗДІЙСНЕННЯ ЗАХОДІВ З ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ І ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

2.1. Суб'єкти здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, їх роль у здійсненні таких заходів

Після прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» було внесено зміни до КПК України.

Зокрема, частину першу статті 170 КПК України доповнено положенням щодо необхідності вжиття слідчим, прокурором заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, а саме шляхом витребування необхідної інформації в АРМА, інших державних органів й органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб [81].

Крім цього, ст. 100 КПК України доповнено визначенням окремих підстав і порядку зберігання речових доказів у кримінальному провадженні, зокрема шляхом передачі в управління АРМА.

Зміни, внесені до кримінального процесуального законодавства, потребують детальнішого аналізу чинного законодавства з метою визначення переліку суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, їх систематизації з метою усвідомлення ролі кожного суб'єкта в здійсненні таких заходів.

Чинний КПК України не містить дефініції поняття «суб'єкт кримінального провадження», у ньому використано терміни «учасники кримінального провадження», «учасники судового провадження», «сторони

кримінального провадження». Водночас під час дослідження питання суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, проблематику доцільно висвітлювати саме в контексті визначення суб'єктів кримінального провадження.

До сторін кримінального провадження, згідно зі ст. 3 КПК України, входять:

– з боку обвинувачення: слідчий, дізнавач, керівник органу досудового розслідування, керівник органу дізнання, прокурор, а також потерпілий, його представник і законний представник у випадках, установлених цим Кодексом;

– з боку захисту: підозрюваний, обвинувачений (підсудний), засуджений, виправданий, особа, стосовно якої передбачається застосування примусових заходів медичного чи виховного характеру або вирішувалося питання про їх застосування, їхні захисники та законні представники.

У навчально-правовій літературі учасників кримінального провадження класифікують переважно за критерієм процесуальних функцій. Водночас у цьому питанні позиції вчених різняться: в одних випадках в одну групу об'єднують суд, слідчого суддю, слідчого, керівника органу досудового розслідування, оперативні підрозділи, прокурора [80, с. 45; 194, с. 164–166], в інших – виокремлюють у різні групи учасників, які здійснюють функцію правосуддя, й учасників зі сторони обвинувачення [9, с. 155; 96, с. 19]. Водночас одностайним є підхід до групи учасників, які сприяють кримінальному провадженню (свідок, заявник, поняті, перекладач, експерт, спеціаліст, секретар судового засідання).

У науковій думці не виникає дискусій і щодо віднесення до суб'єктів кримінального провадження (учасників кримінального процесу) усіх осіб, які залучені в кримінально-процесуальні правовідносини, набувають процесуальних прав і виконують процесуальні обов'язки [9, с. 154; 80, с. 44; 194, с. 164; 203, с. 55].

Ми поділяємо позицію О. О. Кіпера, згідно з якою до суб'єктів кримінального провадження входять усі суб'єкти кримінально-процесуальних відносин, тобто державні органи й посадові особи, які ведуть кримінальне провадження, особи, яких залучаються до кримінального провадження для захисту своїх прав і законних інтересів або для виконання своїх обов'язків, особи, які сприяють здійсненню кримінального провадження, та ін. [55, с. 14].

Водночас не всі суб'єкти кримінального провадження уповноважені на здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, у зв'язку з чим постала необхідність виокремити суб'єктів здійснення таких заходів.

Науковці О. І. Резнікова й Д. А. Липало обстоюють думку, що в процесі дослідження проблем повернення злочинних активів (з огляду на те, що зазначений процес охоплює не лише виявлення та розшук таких активів, а й їх арешт, управління та спеціальну конфіскацію), до суб'єктів повернення активів, одержаних злочинним шляхом, у кримінальному провадженні можливо віднести слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд і посадових осіб АРМА [172, с. 205].

Своєю чергою ми розглядаємо весь механізм – від виявлення та розшуку кримінальних активів до їх передачі в управління, умовно поділяючи його на дві фази: виявлення та розшук активів для подальшого накладення арешту на них і передачу вже арештованих активів в управління. Для кожного із зазначених етапів функції суб'єктів різняться, і тому ми одразу виокремлюємо особливості їх участі в цьому процесі окремо для кожного етапу. Здійснене дослідження надало можливість визначити безпосередніх й опосередкованих суб'єктів виявлення та розшуку активів, своєю чергою безпосередніх та опосередкованих суб'єктів передачі в управління АРМА арештованих активів.

На етапі виявлення та розшуку активів безпосередніми суб'єктами є слідчий, керівник органу досудового розслідування та прокурор, оскільки саме на них покладено обов'язок ужиття необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному

провадженні, опосередкованими суб'єктами – АРМА, оперативні підрозділи, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

На етапі ж передачі арештованих активів в управління безпосередніми суб'єктами є слідчий суддя, суд і власник (володілець майна), оскільки кримінальний процесуальний закон регламентує, що саме на підставі письмової згоди власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду арештовані активи передають в управління. До опосередкованих суб'єктів передачі в управління належать слідчий, керівник органу досудового розслідування та прокурор, оскільки саме на підставі їх клопотання в разі відсутності письмової згоди власника слідчий суддя, суд ухвалюють рішення про передачу активів в управління. Водночас, попри направлення прокурором звернення до АРМА щодо прийняття активів та необхідність ужиття невідкладних заходів щодо передачі цих активів, ми все одно вважаємо прокурора опосередкованим суб'єктом, оскільки рішення щодо передачі приймає не він, а інший суб'єкт, функція ж прокурора в здійсненні цих заходів є лише формальною.

Однак для вичерпного з'ясування ролі та функцій зазначених суб'єктів необхідно дослідити кожного з них у контексті правового статусу відповідно до законодавства.

До безпосередніх суб'єктів виявлення та розшуку активів й опосередкованих суб'єктів передачі в управління арештованих активів слід віднести слідчого, керівника органу досудового розслідування та прокурора, які є окремими учасниками кримінального провадження з боку обвинувачення, на них покладено обов'язок розслідування кримінальних правопорушень.

Законодавець зазначив у ст. 170 КПК України, що саме на слідчого та прокурора безпосередньо покладено зобов'язання щодо виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні.

Крім того, відповідно до ст. 100 КПК України, саме на сторони кримінального провадження покладено обов'язок зберігання речових доказів, і рішення про передачу в управління приймає слідчий чи прокурор у разі наявності згоди власника або слідчий суддя за клопотанням слідчого, погодженого з прокурором, чи за клопотанням прокурора.

Відповідно до п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування – стадія кримінального провадження, яка починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Законодавець у ст. 36 КПК України зауважив, що саме за прокурором закріплено повноваження щодо здійснення нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням.

Конституція України не містить визначення поняття «прокурор», однак у ст. 131-1 Основного Закону передбачено, що в Україні діє прокуратура, яка здійснює: підтримання публічного обвинувачення в суді; організацію та процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, вирішення відповідно до закону інших питань під час кримінального провадження, нагляд за негласними й іншими слідчими та розшуковими діями органів правопорядку; представництво інтересів держави в суді у виключних випадках і в порядку, що визначені законом [71].

Згідно з п. 15 ч. 1 ст. 3 КПК України, прокурор є особою, яка обіймає посаду, передбачену ст. 15 Закону України «Про прокуратуру», діє в межах своїх повноважень. Стаття 15 Закону України «Про прокуратуру» визначає статус прокурора та перелік посад прокурорів, уповноважених здійснювати нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування у

формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням, у системі органів прокуратури [166].

Відповідно до ст. 15 зазначеного Закону, прокурором органу прокуратури є: Генеральний прокурор; перший заступник Генерального прокурора; заступник Генерального прокурора; заступник Генерального прокурора – керівник Спеціальної антикорупційної прокуратури (САП); керівник підрозділу Офісу Генерального прокурора; заступник керівника підрозділу Офісу Генерального прокурора (зокрема САП на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора); прокурор Офісу Генерального прокурора (зокрема САП на правах самостійного структурного підрозділу Офісу Генерального прокурора); керівник обласної прокуратури; перший заступник керівника обласної прокуратури; заступник керівника обласної прокуратури; керівник підрозділу обласної прокуратури; заступник керівника підрозділу обласної прокуратури; прокурор обласної прокуратури, керівник окружної прокуратури; перший заступник керівника окружної прокуратури; заступник керівника окружної прокуратури; керівник підрозділу окружної прокуратури; заступник керівника підрозділу окружної прокуратури; прокурор окружної прокуратури.

Попри те, що визначення поняття «прокурор» у законодавстві немає, у правовій літературі пропонують єдине тлумачення, згідно з яким прокурор є суб'єктом кримінального процесу (учасником кримінального провадження), основними функціями якого є нагляд за додержанням законів органами, які здійснюють досудове розслідування та проводять оперативно-розшукову діяльність, а також підтримання державного обвинувачення в суді [9, с. 156; 80, с. 46–47; 39, с. 118; 194, с. 180–181].

Наукова література містить широкі визначення процесуального статусу прокурора, за якими це фактично арбітр на досудовому розслідуванні, що встановлює його адміністративний статус.

Зокрема, В. М. Юрчишин, досліджуючи функції прокурора в досудовому розслідуванні, визначає прокурора як цілком «придатного»

суб'єкта, який може ефективно наглядати за законністю реалізації всіх правовідносин у досудовому розслідуванні, фактично здійснює тотальний нагляд за законністю всіх реальних правовідносин, що складаються між усіма суб'єктами розслідування, за винятком тих правовідносин, суб'єктом яких є слідчий суддя [262, с. 342].

Водночас І. О. Кісліцина доходить висновку, що прокурор – це державний службовець, на якого покладено передбачені законом наглядові повноваження переважно в процесі досудового кримінального провадження, підтримання публічного обвинувачення в суді [56, с. 65].

Аналізуючи кримінально-процесуальне законодавство, навчальну та наукову літературу, можна стверджувати, що прокурор є саме тим суб'єктом кримінального провадження, до повноважень якого належить здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування у формі процесуального керівництва досудовим розслідуванням і підтримання публічного обвинувачення в суді [121, с. 157].

Визначаючи роль прокурора в частині вжиття заходів з виявлення, розшуку й ініціювання передачі в управління активів, необхідно зауважити, що саме прокурор, згідно з ч. 7 ст. 100 КПК України, надсилає копію ухвали слідчого судді до АРМА зі зверненням щодо прийняття активів, а також уживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів АРМА.

Попри те, що ст. 100 КПК України безпосередньо не містить заборони щодо можливості передачі слідчим в управління речових доказів, однак за аналогією з передачею речових доказів в управління на підставі ухвали слідчого судді, про що йдеться в ч. 7 цієї статті, доцільно, щоб звернення про передачу для реалізації або знищення за письмовою згодою власника здійснював прокурор, оскільки саме на нього відповідно до законодавства покладено функцію нагляду за додержанням законів органами дізнання та досудового розслідування.

Аналіз вивчених кримінальних проваджень дав змогу встановити, що на етапі виявлення та розшуку кримінальних активів прокурор є безпосереднім

суб'єктом (15,8 %), на етапі передачі активів в управління – безпосереднім суб'єктом передачі активів в управління (100 %) (додаток Г).

Поряд з прокурором фактично в одній групі суб'єктів перебувають слідчий і керівник органу досудового розслідування, оскільки є безпосередніми суб'єктами на етапі виявлення та розшуку активів й опосередкованими суб'єктами на етапі передачі їх в управління

У ч. 1 ст. 38 КПК України визначено, що органами досудового розслідування є органи, що здійснюють досудове слідство й дізнання.

Згідно з ч. 2 зазначеної статті, досудове слідство здійснюють слідчі підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, органів Державного бюро розслідувань (ДБР) та підрозділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України (НАБУ), підрозділу детективів органів Бюро економічної безпеки України (БЕБ).

Водночас у п. 17 ч. 1 ст. 3 КПК України, у якій визначено основні терміни, передбачено, що слідчим є службова особа органу Національної поліції, органу безпеки, органу ДБР, органу БЕБ України, Головного підрозділу детективів, підрозділу детективів, відділу детективів, підрозділу внутрішнього контролю НАБУ, уповноважена в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних правопорушень.

Навчальна та наукова правова література під час формулювання дефініції поняття «слідчий» фактично посилається на встановлене визначення в КПК України, розглядаючи його як службову особу відповідного правоохоронного органу, уповноважену здійснювати досудове розслідування в кримінальному провадженні [9, с. 168; 80, с. 50–51; 39, с. 123; 194, с. 167].

У своєму дослідженні щодо адміністративно-правового статусу слідчого в Україні О. І. Шевченко характеризує його як представника судової гілки влади, що здійснює досудове розслідування кримінальних проваджень, є незалежним у своїй процесуальній діяльності або погоджує її із суддею (судом) і прокурором [254, с. 49].

Натомість, аналізуючи кримінальне процесуальне законодавство, наявні тлумачення в навчальній та науковій літературі, можна дійти висновку, що слідчий – це суб'єкт кримінального провадження з адміністративним статусом службової особи відповідного правоохоронного органу, який згідно зі встановленою в кримінальному процесуальному законі підслідністю уповноважений здійснювати досудове розслідування в кримінальному провадженні [120, с. 90].

У п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК України передбачено, що керівник органу досудового розслідування уповноважений здійснювати досудове розслідування, користуючись повноваженнями слідчого.

У навчальних посібниках без суттєвих відмінностей визначено процесуальний статус керівника органу досудового розслідування як учасника кримінального провадження, що є посадовою особою, основною функцією якого є організація досудового розслідування [9, с. 167; 80, с. 52; 194, с. 123].

Однією з форм досудового розслідування є дізнання, у якій здійснюють досудове розслідування кримінальних проступків і яке здійснюють підрозділи дізнання або уповноважені особи інших підрозділів органів Національної поліції, органів безпеки, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового законодавства, органів ДБР і НАБУ.

Кримінально-процесуальний закон прямо не наділяє дізнавача обов'язком здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт, і правом звернення за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотання про визначення порядку зберігання речових доказів, покладаючи такий обов'язок і надаючи це право слідчому.

Крім того, з огляду на перелік статей КК України, щодо яких здійснюють дізнання, дізнавач може бути позбавлений необхідності здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Дізнавачем є службова особа підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу БЕБ, органу ДБР, НАБУ, у випадках,

установлених цим Кодексом, уповноважена особа іншого підрозділу зазначених органів, які уповноважені в межах компетенції, передбаченої цим Кодексом, здійснювати досудове розслідування кримінальних проступків.

У ч. 1 ст. 40¹ КПК України визначено, що дізнавач під час здійснення дізнання наділений повноваженнями слідчого.

Зокрема, згідно з п. 4 ч. 2 зазначеної статті, дізнавач уповноважений звертатися за погодженням із прокурором до слідчого судді з клопотаннями про застосування заходів забезпечення кримінального провадження, тобто з клопотаннями про арешт майна.

Відповідно до ч. 1 ст. 12 КК України, кримінальні правопорушення поділяють на кримінальні проступки і злочини.

Згідно з ч. 2 цієї статті, кримінальним проступком є передбачене цим Кодексом діяння (дія чи бездіяльність), за вчинення якого передбачене основне покарання у виді штрафу в розмірі не більше ніж три тисячі неоподатковуваних мінімумів доходів громадян або інше покарання, не пов'язане з позбавленням волі.

КПК України передбачає, що керівником органу дізнання є начальник підрозділу дізнання органу Національної поліції, органу безпеки, органу БЕБ, органу ДБР, НАБУ, а в разі відсутності підрозділу дізнання – керівник органу досудового розслідування.

Однак, на відміну від повноважень керівника органу досудового розслідування, кримінально-процесуальний закон прямо не передбачає наявність повноважень у керівника органу дізнання здійснювати дізнання, користуючись повноваженнями дізнавача.

Відсутність зазначених повноважень у керівника органу дізнання є непослідовністю з боку законодавця, якщо порівняти з нормами, які встановлюють повноваження керівника органу досудового розслідування.

На етапі виявлення та розшуку активів слідчий (детектив), керівник органу досудового розслідування є безпосередніми суб'єктами (84,2 %), на

етапі передачі активів в управління – опосередкованими суб'єктами (87,5 %) (додаток Г).

Після прийняття КПК України 2012 року до кримінально-процесуального законодавства було введено поняття «слідчий суддя», його визначено в п. 19 ч. 1 ст. 3 КПК України, згідно з яким слідчий суддя є суддя суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому цим Кодексом, судового контролю за дотриманням прав, свобод й інтересів осіб у кримінальному провадженні, та у випадку, передбаченому ст. 247 цього Кодексу, – голова чи за його визначенням інший суддя відповідного апеляційного суду.

Слушно стверджує Р. А. Туманянц, що запровадження у національному кримінальному процесі інституту слідчого судді – це правильний шлях до розв'язання низки проблем на стадії досудового розслідування. Його введення сприятиме відсіканню частини не властивих як слідчому, так і прокуророві функцій, а чіткий розподіл останніх на стадії досудового розслідування слугуватиме гарантією реалізації принципу змагальності [200, с. 897].

Визначаючи процесуальний статус слідчого судді, доцільно акцентувати на тому, що він має відповідати статусу судді, яким, згідно зі ст. 52 Закону України «Про судоустрій та статус суддів», є громадянин України, що відповідно до Конституції України та цього Закону призначений суддею, займає штатну суддівську посаду в одному із судів України та здійснює правосуддя на професійній основі [170].

У навчальній літературі фактично вбачається одностайність у встановленні процесуального статусу слідчого судді: його визначають як суддю суду першої інстанції, до повноважень якого належить здійснення в порядку, передбаченому КПК України, судового контролю за дотриманням прав, свобод й інтересів осіб у кримінальному провадженні, а у випадку розгляду клопотань щодо НСРД – голова чи за його визначенням інший суддя Апеляційного суду Автономної Республіки Крим, апеляційного суду області, міст Києва та Севастополя [9, с. 156; 80, с. 46–47; 194, с. 188].

Водночас у науковій літературі дефініції поняття «слідчий суддя» є ширшими, порівняно з навчальною літературою.

Наприклад, В. А. Завтур визначає слідчого суддю як суб'єкта, на якого покладено обов'язок доказування в судово-контрольному провадженні щодо застосування заходів забезпечення кримінального провадження, що впливає із загальних завдань судового контролю та обов'язку прийняти законне, обґрунтоване й мотивоване рішення [45].

Своєю чергою А. Ф. Бондюк, формулюючи авторську дефініцію, пропонує визначати слідчого суддю як кримінального процесуального суб'єкта, на якого покладено реалізацію функції судового контролю на стадії досудового розслідування з метою забезпечення належного й неупередженого розслідування, виявлення та попередження зловживань у діях органів досудового розслідування, прокуратури, а також утілення принципу поваги до прав людини й громадянина в кримінальному провадженні на виконання зобов'язань згідно з міжнародно-правовими актами [10, с. 15].

Аналізуючи чинне законодавство та запропоновані дефініції в науковій літературі, вважаємо, що слідчого суддю можна визначити як саме того суб'єкта кримінального провадження, на якого покладено судовий контроль за дотриманням прав, свобод й інтересів осіб на стадії досудового розслідування, зокрема в разі передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, оскільки саме рішенням слідчого судді за відсутності згоди власника визначають порядок зберігання речових доказів у кримінальному провадженні [121, с. 157].

Влучно на важливості процесуального статусу слідчого судді в кримінальному процесі акцентують С. Банах і С. Штогун, які доводять, що належний судовий контроль, об'єктивне й незалежне досудове слідство неможливі без наявності посади слідчого судді як об'єктивного та незалежного дослідника обставин вчиненого злочину [7, с. 62].

Результати аналізу кримінальних проваджень засвідчують, що в усіх випадках передачі арештованих активів в управління АРМА безпосереднім суб'єктом були саме слідчий суддя, суд (100 %) (додаток Г).

Єдиний випадок, коли безпосереднім суб'єктом передачі в управління був власник (володілець майна), відбувся у 2021 році (<https://www.kmu.gov.ua/news/v-upravlinnya-arma-vpershe-peredano-areshtovaniy-aktiv-za-zgodoyu-vlasnika>). Предметом передачі в цьому випадку були арештовані грошові кошти.

Згідно з ч. 1 ст. 317 ЦК України, власникові належать право володіння, користування та розпорядження своїм майном.

Відповідно до цивільно-правового закону, зміст права власності становлять належні конкретному власнику правомочності володіння, користування та розпорядження своїм майном (або усталена в цивільно-правовій науці триада правомочностей власника).

У навчальній літературі право володіння визначають як передбачену законом можливість фізичного, господарського або іншого впливу особи на річ, право користування – передбачену законом можливість власника вилучати з речі її корисні властивості, право розпорядження – передбачена законом можливість власника на юридичну долю майна шляхом вчинення певних дій щодо неї (дарування, купівля-продаж, комісія тощо) [97, с. 128; 239, с. 151–152; 240, с. 189–190].

Водночас під час надання письмової згоди на передачу в управління особа повинна мати право розпоряджатися річчю чи майном, яке за загальним правилом може належати лише власнику.

Стаття 318 ЦК України встановлює, що суб'єктами права власності є український народ та інші учасники цивільних відносин, визначені ст. 2 цього Кодексу, які є рівними перед законом.

У ст. 2 ЦК України зазначено, що учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи, а також держава Україна, Автономна

Республіка Крим, територіальні громади, іноземні держави й інші суб'єкти публічного права.

Суб'єктами права приватної власності є фізичні та юридичні особи. Фізичні та юридичні особи можуть бути власниками будь-якого майна, за винятком окремих видів майна, які відповідно до закону не можуть їм належати. Склад, кількість і вартість майна, яке може бути у власності фізичних та юридичних осіб, не є обмеженими.

Власником майна може бути будь-яка особа незалежно від стану здоров'я, віку тощо. Проте законодавством можуть бути встановлені певні обмеження. Зокрема, під час укладання окремих договорів щодо набуття права власності сторонами можуть бути лише правоздатні або дієздатні особи. Прикладом такого є можливість набуття неповнолітніми особами нерухомого майна, дії від їх імені та в інтересах яких вчиняють батьки, опікуни чи інші особи відповідно до законодавства, тільки за наявності органів опіки й піклування.

Водночас власник, здійснюючи свої права, зобов'язаний дотримуватися моральних засад та не може використовувати право власності на шкоду правам, свободам і гідності громадян, інтересам суспільства, погіршувати екологічну ситуацію та природні якості землі (ст. 319 ЦК України).

Продовжуючи визначення суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку й управління активами, необхідно розглянути опосередкованих суб'єктів виявлення та розшуку, якими є АРМА, оперативні підрозділи, інші державні органи, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи.

Зокрема, ст. 36 та 40 КПК України уповноважують прокурора та слідчого доручати проведення СРД і НСРД відповідним оперативним підрозділам.

Маючи зобов'язання щодо всебічного, повного й неупередженого дослідження обставин кримінального провадження, прокурор, керівник органу досудового розслідування, слідчий повинні взаємодіяти з оперативними

підрозділами, оскільки результатом такої взаємодії є не тільки протидія кримінальним правопорушенням та їх швидке розкриття, а й встановлення обставин щодо події кримінального правопорушення, виду та розміру шкоди, завданої таким правопорушенням, забезпечення відшкодування шкоди потерпілому, виявлення і розшук майна, на яке можливо накласти арешт, тощо.

Питання взаємодії неодноразово було предметом досліджень у правовій літературі, зокрема в працях В. М. Тертишника, С. В. Слінька, А. А. Патики, В. М. Малюги, А. М. Юрченко.

Зокрема, В. М. Тертишник і С. В. Слінько визначають взаємодію слідчих та оперативних співробітників як ґрунтовану на законі й інших нормативних актах спільну діяльність суб'єктів, які володіють різним рівнем знань у сферах оперативно-розшукової діяльності, кримінального права та процесу, спрямовану на досягнення спільної мети – розкриття та розслідування злочинів, встановлення об'єктивної істини й забезпечення правильного застосування закону [197, с. 21].

Взаємодією слідчого та оперативного співробітника А. А. Патик вважає узгоджені, такі, що впливають із завдань кримінального судочинства, комплексні (процесуальні й оперативно-розшукові) дії, метою яких є розкриття, розслідування та запобігання злочинам, притягнення до відповідальності винних осіб виключно на підставах, визначених нормами кримінального процесуального закону, нормативними актами, що здійснюють за суворого розмежування компетенції, у межах наданих повноважень, шляхом найефективнішого поєднання дозволених їм заходів і матеріального забезпечення за збереження таємниці досудового розслідування та джерел отримання конфіденційних відомостей [113, с. 242].

Своєю чергою А. М. Юрченко, досліджуючи питання взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження, визначила її як спільну діяльність, узгоджену за часом, місцем, засобами і методами реалізації, для виконання конкретних завдань, що обумовлені характером

слідчої ситуації, для вирішення якої її здійснюють, з метою розкриття, розслідування та запобігання кримінальним правопорушенням, встановлення об'єктивної істини, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди та виконання вироку в частині конфіскації, а також забезпечення правильного застосування закону [261, с. 23].

Закон України «Про оперативно-розшукову діяльність» у ст. 5 фактично визначив перелік оперативних підрозділів, відповідно до якого оперативно-розшукову діяльність здійснюють оперативні підрозділи: Національної поліції (підрозділи кримінальної та спеціальної поліції); ДБР (оперативні оперативно-технічні, внутрішнього контролю, забезпечення особистої безпеки); СБУ (оперативні підрозділи Центрального управління, регіональних органів та органів військової контррозвідки); Служби зовнішньої розвідки України (агентурної розвідки, оперативно-технічні, власної безпеки); Державної прикордонної служби України (розвідувальний орган центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері охорони державного кордону (агентурної розвідки, оперативно-технічний, власної безпеки), підрозділи забезпечення внутрішньої безпеки та власної безпеки, оперативного документування, оперативно-розшукові й оперативно-технічні); управління державної охорони (підрозділ оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона); органи і установи виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України; розвідувального органу Міністерства оборони України (оперативні, оперативно-технічні, власної безпеки); НАБУ (підрозділ детективів, оперативно-технічний, внутрішнього контролю); БЕБ (підрозділи детективів, оперативно-технічні підрозділи) [163].

Водночас ст. 41 КПК України визначає перелік оперативних підрозділів та їхні повноваження в кримінальному провадженні під час досудового розслідування, який є вужчим, порівняно з переліком, визначеним у Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність». Зокрема, у ч. 1 зазначеної

статті передбачено, що оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, НАБУ, органів ДБР, органів БЕБ, органів Державної прикордонної служби України, органів, установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю НАБУ – за дорученням детектива або прокурора САП.

Відповідно до п. 2 ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», оперативні підрозділи, які здійснюють оперативно-розшукову діяльність, зобов'язані виконувати письмові доручення слідчого та вказівки прокурора.

Так само в п. 3 ст. 41 КПК України визначено, що доручення слідчого, дізнавача, прокурора щодо проведення СРД і НСРД є обов'язковими для виконання оперативним підрозділом.

Пункт 2 цієї статті КПК України визначає, що під час виконання доручень слідчого, дізнавача, прокурора співробітник оперативного підрозділу користується повноваженнями слідчого.

Ураховуючи викладене, можна дійти висновку, що в разі надання прокурором або слідчим доручення в порядку ст. 40 КПК України щодо здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт, відповідний співробітник оперативного підрозділу, користуючись повноваженнями слідчого, є суб'єктом здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

На етапі виявлення та розшуку кримінальних активів співробітники оперативних підрозділів є опосередкованим суб'єктом (18,9 %), на етапі передачі активів в управління вони взагалі суб'єктом не є (додаток Г).

Досліджуючи питання суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, слід виокремити АРМА, про яке законодавець прямо зазначає в ст. 100 та 170 КПК України.

Створення та забезпечення належного функціонування АРМА є заходом з виконання Закону України «Про засади державної антикорупційної політики», Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії), а також у зв'язку з необхідністю виконання другої фази Плану дій щодо лібералізації ЄС візового режиму для України [130].

Зокрема, положення Закону України «Про засади державної антикорупційної політики» декларували здійснення заходів, спрямованих на врегулювання питань управління корпоративними правами й іншим майном, на яке накладено арешт, з метою збереження його вартості, а також створення спеціалізованого підрозділу (органу), уповноваженого на розшук майна, яке може бути конфісковано, і створення можливостей досудового розслідування та судового провадження, а також стягнення в дохід держави (конфіскацію) майна, набутого внаслідок злочинної діяльності, у разі якщо підозрюваний (обвинувачений) ухиляється від слідства чи суду; створення гарантій для ефективного управління такими активами, зокрема із застосуванням механізмів громадського контролю (наприклад, через утворення спеціального фонду) [141].

Для імплементації нових засад державної антикорупційної політики в Україні, затвердженої зазначеним вище Законом України, Кабінет Міністрів затвердив Державну програму щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) [143], одним із завдань якої визначено вдосконалення законодавства щодо виявлення, розслідування корупційних злочинів і конфіскації злочинних активів, для чого визначено вчинення таких заходів як прийняття нових правил здійснення ефективного управління коштами й майном, на які накладено арешт у

кримінальному провадженні, і прийняття відповідного закону Верховною Радою України.

На виконання Закону України «Про засади державної антикорупційної політики (Антикорупційна стратегія)» на 2014–2017 роки» та Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки Верховна Рада України прийняла Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

Зазначений Закон було прийнято відповідно до Рішення Ради ЄС від 6 грудня 2007 року № 2007/845/ЖНА та Директиви ЄС від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU «Про замороження і конфіскацію знарядь і доходів від злочинів у Європейському Союзі» від 3 квітня 2014 року [269; 270].

Аналогічні АРМА установи існують у всіх країнах ЄС.

Відповідно до ч. 1 ст. 2 зазначеного Закону, АРМА є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, що забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, та/або з управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано в кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [160].

Таке саме визначення АРМА міститься в Положенні про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2019 року № 613 [151].

Власне визначення цієї інституції запропонувала Г. В. Буяджи, зазначивши, що АРМА є центральним органом виконавчої влади зі

спеціальним статусом, основною метою якого є сприяння процесуальній діяльності слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді, суду, спрямована на забезпечення невідворотності настання негативних наслідків вчинення кримінальних правопорушень, насамперед корупційних. Цієї мети досягають передусім шляхом управління вартістю арештованого майна, позбавлення винних осіб економічних переваг, одержаних унаслідок їхньої протиправної поведінки, а також унеможливлення одержання ними будь-яких вигод від вчинення кримінального правопорушення [13, с. 143].

Досліджуючи аспекти правового статусу АРМА, К. Кулик зауважила, що це орган, який поєднує у своїй роботі комплексні механізми, спрямовані на ефективну реалізацію державної політики у сфері протидії та запобігання корупції [89, с. 57].

Зазначений Закон виокремлює для АРМА дві основні функції:

- виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави;
- управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави або які конфісковано в кримінальному провадженні чи стягнуто за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими.

У ст. 9 цього Закону визначено, що АРМА виконує такі функції: проведення аналізу статистичних даних, результатів досліджень та іншої інформації про виявлення, розшук та управління активами; підготовка пропозицій щодо формування та реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку й управління активами, розроблення проєктів нормативно-правових актів з цих питань; здійснення заходів з виявлення, розшуку, проведення оцінки активів за зверненням слідчого, детектива, прокурора, суду (слідчого судді); організація здійснення заходів, пов'язаних з проведенням оцінки, веденням обліку та управлінням активами; формування

та ведення Єдиного державного реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні; здійснення співробітництва з органами іноземних держав, до компетенції яких належать питання щодо виявлення, розшуку й управління активами, іншими компетентними органами іноземних держав, відповідними міжнародними організаціями; участь у забезпеченні представництва прав та інтересів України в закордонних юрисдикційних органах у справах, пов'язаних з поверненням в Україну активів, одержаних від корупційних та інших кримінальних правопорушень; надання роз'яснень, методичної та консультаційної допомоги слідчим, детективам, прокурорам і суддям з питань, пов'язаних з виявленням, розшуком, проведенням оцінки й управлінням активами та інші функції, визначені законом.

Безпосередньо ж виявленню та розшуку активів присвячено розділ II Закону, у якому визначено завдання АРМА, виконання звернень органів досудового розслідування, загальні засади міжнародного співробітництва у сфері виявлення та розшуку активів.

Розділ III Закону присвячено управлінню активами, у якому встановлено порядок прийняття активів в управління АРМА, управління грошовими коштами й банківськими металами, управління рухомим і нерухомим майном, цінними паперами, майновими та іншими правами, особливості управління активами у виняткових випадках, контроль за ефективністю управління активами, управління конфіскованими активами.

Окремий розділ Закону присвячено Єдиному державному реєстру активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, що формується, веде АРМА та містить дані про:

- 1) активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; суму коштів, опис, характеристики й оцінку вартість майна, майнових та інших активів;

- 2) орган, слідчий якого розслідує (розслідував) відповідний злочин, прізвище й ініціали слідчого (слідчих); орган, який пред'явив позов про

визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; суд (назва суду, прізвища й ініціали суддів), який або слідчий суддя якого постановив ухвалу про арешт та/або скасування арешту відповідного майна або прав; прокуратуру, прокурор якої скасував арешт майна, прізвище та ініціали прокурора; суд, у якому здійснюють (здійснювали) розгляд у відповідному кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави; номер кримінального провадження в ЄРДР; дані щодо особи підозрюваного, обвинуваченого;

3) заходи, вжиті в кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, пов'язані з арештом й управлінням активами, зокрема кошти, одержані від реалізації активів, а також від управління ними (дивіденди, відсотки тощо);

4) судові рішення про конфіскацію, спеціальну конфіскацію або стягнення в дохід держави активів у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, стан його виконання та управління конфіскованими активами, зокрема про кошти, одержані від реалізації активів;

5) рішення іноземних компетентних органів щодо накладення арешту та конфіскації активів в Україні, стан їх виконання;

6) рішення компетентних органів України щодо накладення арешту та конфіскації чи стягнення в дохід держави активів за кордоном, стан їх виконання;

7) міжнародні угоди щодо розподілу та повернення активів в Україну.

На етапі виявлення та розшуку активів з метою їх подальшого арешту, згідно з проведеним аналізом кримінальних проваджень АРМА, є опосередкованим суб'єктом (31,6 %).

Водночас слід зауважити, що слідчому та прокурору не потрібно обмежуватися витребуванням інформації тільки в АРМА, оскільки вимоги ч. 1 ст. 170 КПК України передбачають можливість витребування інформації в

інших державних органів й органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Конституція України встановлює, що носієм суверенітету та єдиним джерелом влади в Україні є народ, який здійснює владу безпосередньо, а також через органи державної влади й органи місцевого самоврядування (ст. 5) [71].

Отже, законодавство закріплює існування двох порівняно відокремлених систем органів публічної влади: органів державної влади й органів місцевого самоврядування, на яких покладено здійснення відповідних управлінських функцій в межах наданих ним повноважень.

Ці дві відокремлені системи, зазначає С. В. Майстро, різняться між собою за порядком утворення, складом і структурою, завданнями, формами й методами діяльності, характером і видами правових актів, які видають органи, що належать до складу відповідної системи. Однак це не означає, що між системою органів державної влади й органами місцевого самоврядування є непереборна межа. Їх об'єднує передусім те, що вони є органами єдиної публічної влади, джерелом якої є народ [98, с. 2].

Розглядаючи окрему систему органів державної влади, Основний Закон у ст. 6 встановлює, що державна влада в Україні здійснюється на засадах її поділу на законодавчу, виконавчу та судову, які виконують свої повноваження у встановлених Конституцією межах і відповідно до законів України.

Стаття 75 Конституції України передбачає, що єдиним органом законодавчої влади в Україні є парламент – Верховна Рада України.

Саме Верховна Рада уповноважена ухвалювати закони, які є актами найвищої юридичної сили в державі, жоден інший державний орган не має права приймати закони. Повноваження Верховної Ради України визначено в ст. 85 Конституції України.

Своєю чергою вищим органом у системі органів виконавчої влади є Кабінет Міністрів України, який відповідальний перед Президентом України та Верховною Радою України, підконтрольний і підзвітний Верховній Раді

України в межах, передбачених цією Конституцією, у своїй діяльності керується Конституцією та законами України, а також указами Президента України та постановами Верховної Ради України, прийнятими відповідно до Конституції та законів України.

Поряд з Кабінетом Міністрів України діють й інші органи виконавчої влади, зокрема підпорядковані останньому. Перелік таких органів визначений на Єдиному веб-порталі органів виконавчої влади (<https://www.kmu.gov.ua/catalog>).

У системі органів виконавчої влади необхідно виокремити місцеві органи виконавчої влади – місцеві державні адміністрації, організацію, повноваження та порядок діяльності яких визначає Закон України «Про місцеві державні адміністрації» [159].

Згідно зі ст. 1 цього Закону, виконавчу владу в областях і районах, містах Києві та Севастополі здійснюють місцеві державні адміністрації, які є місцевими органами виконавчої влади, входять до системи органів виконавчої влади та в межах своїх повноважень здійснюють виконавчу владу на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці, а також реалізують повноваження, делеговані їм відповідною радою.

Також до системи органів державної влади належить судова влада, яка через утворені суди здійснює правосуддя з метою забезпечення захисту прав і свобод людини й громадянина, прав і законних інтересів юридичних осіб, інтересів суспільства і держави.

Організація судової влади та здійснення правосуддя в Україні визначені Законом України «Про судоустрій та статус суддів».

Відповідно до ст. 17 цього Закону, систему судоустрою становлять місцеві суди, апеляційні суди та Верховний Суд, який є найвищим судом у системі судоустрою. Крім того, для розгляду окремих категорій справ відповідно до цього Закону в системі судоустрою діють вищі спеціалізовані суди.

Згідно з положеннями законодавства, суди утворюють, реорганізують і ліквідовують лише на підставі закону. Місцезнаходження, територіальну юрисдикцію і статус суду визначають з огляду на принципи територіальності, спеціалізації та інстанційності.

Поряд з місцевими органами виконавчої влади в Україні діють органи місцевого самоврядування, засади організації та діяльності, правового статусу й відповідальності яких визначено в Законі України «Про місцеве самоврядування в Україні» [158].

Згідно зі ст. 5 цього Закону, система місцевого самоврядування охоплює:

- територіальну громаду;
- сільську, селищну, міську раду;
- сільського, селищного, міського голову;
- виконавчі органи сільської, селищної, міської ради;
- старосту;
- районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст;
- органи самоорганізації населення.

Також у містах з районним поділом за рішенням територіальної громади міста або міської ради відповідно до цього Закону можуть утворюватися районні в місті ради. Районні в містах ради утворюють свої виконавчі органи та обирають голову ради, який одночасно є і головою її виконавчого комітету.

Водночас під час здійснення покладених функцій та наданих повноважень зазначені вище органи виконавчої влади й місцевого самоврядування різняться між собою встановленою компетенцією, яка є однією з їхніх основних властивостей та яка відіграє важливу роль у встановленні конкретного органу в системі органів державної влади.

Компетенція органів державної виконавчої влади й місцевого самоврядування становить їх невід'ємну властивість реалізовувати функції держави професійним виконанням посадовими особами (чи групою посадових

осіб) законодавчо встановлених повноважень щодо предмета відання відповідно до поставлених завдань [129, с. 35].

Однак у розрізі здійснення заходів з виявлення та розшуку активів витребування слідчим і прокурором необхідної інформації слід здійснювати як з огляду на обставини кримінального правопорушення, щодо якого здійснюють досудове розслідування, так і врахування визначеної компетенції конкретного органу державної влади й органу місцевого самоврядування щодо можливості надання таких відомостей та документів, які свідчитимуть про факт існування й місцезнаходження активів, на які можливо накласти арешт.

Здійснений аналіз законодавства України та вивчення кримінальних проваджень дає підстави стверджувати, що органи державної влади (61,5 %) й органи місцевого самоврядування (24,8 %) є опосередкованими суб'єктами виявлення та розшуку активів (додаток Г).

Крім того, ст. 170 КПК України вказує на можливість витребування необхідної інформації у фізичних та юридичних осіб.

Стаття 2 ЦК України встановлює, що учасниками цивільних відносин є фізичні особи та юридичні особи [241].

У законодавстві України немає чіткого визначення поняття «фізична особа». Водночас ст. 24 ЦК України регламентує, що людину як учасника цивільних відносин вважають фізичною особою. Також ЦК України визначає цивільну правоздатність і дієздатність фізичної особи.

Поряд з цим Конституція України та закони України закріплюють право фізичної особи з повною цивільною дієздатністю на здійснення підприємницької діяльності, яку не заборонено законом, за умови її державної реєстрації в порядку, встановленому законом.

Юридичною особою, згідно зі ст. 80 ЦК України, є організація, створена та зареєстрована у встановленому законом порядку, яка так само наділяється цивільною правоздатністю і дієздатністю.

Юридичні особи можуть створювати у формі товариств, установ та в інших формах, встановлених законом, вони мають офіційну назву та певні

права, обов'язки й відповідальність відповідно до закону, схожі до тих, що має фізична особа.

Під час здійснення заходів з виявлення та розшуку активів так само важливо враховувати обставини кримінального правопорушення, щодо якого здійснюють досудове розслідування, і наявність володіння фізичними чи юридичними особами такою необхідною інформацією, що свідчитиме про факт існування та місцезнаходження активів з метою накладення арешту на них.

Аналіз кримінальних проваджень дає змогу визначити, що під час здійснення досудового розслідування витребування відомостей та документів з метою виявлення і розшуку активів здійснюють у фізичних (9 %) та юридичних осіб (11,2 %) (додаток Г).

Отже, класифіковано суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, на підставі виокремлення безпосередніх суб'єктів виявлення та розшуку активів, до яких належать слідчий, керівник органу досудового розслідування та прокурор, й опосередкованих суб'єктів виявлення та розшуку, до яких належать АРМА, оперативні підрозділи, інші державні органи й органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, а також виокремлено безпосередніх суб'єктів передачі в управління арештованих активів, до яких належать власник (володілець майна), слідчий суддя, суд, й опосередкованих суб'єктів передачі в управління, до яких віднесено слідчого, керівника органу досудового розслідування та прокурора.

2.2. Процесуальні підстави здійснення заходів з виявлення і розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Зміни в кримінальному процесуальному законодавстві в частині антикорупційних реформ, прийняті протягом 2014–2015 років, призвели до

створення механізму виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

У цьому механізмі виявлення та розшук злочинних активів є першочерговим етапом, від якого залежить виконання завдань кримінального провадження щодо захисту особи, суспільства й держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод і законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду.

Повернення активів, одержаних злочинним шляхом, влучно зазначають О. І. Резнікова та Д. А. Липало, є складовою притягнення особи до кримінальної відповідальності, лише за такої умови під час досудового розслідування та судового провадження може бути забезпечено реальне виконання завдань КК України (ст. 1) та кримінального провадження (ст. 2) [172, с. 203].

Фактично зазначену думку й обґрунтовує К. В. Дрішлюк, стверджуючи, що мета потерпілого – насамперед відновити своє матеріальне становище, яке він мав до вчинення кримінального правопорушення, компенсувати спричинені йому збитки внаслідок злочину, а тільки потім – притягнення винної особи до відповідальності [44, с. 217].

Доповненням ч. 1 ст. 170 КПК України щодо обов'язку слідчого та прокурора вжити необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, законодавець затвердив імплементацію в кримінальне процесуальне законодавство вимог ЄС щодо виявлення та розшуку злочинних активів для їх подальшого арешту з метою недопущення їх використання в суспільних відносинах [81].

Водночас з метою повного встановлення та дослідження підстав для здійснення заходів з виявлення та розшуку активів необхідним є чітке визначення термінів «виявлення активів» і «розшуків активів».

Безпосередньо КПК України не містить дефініцій термінів «виявлення активів» і «розшук активів», водночас законодавець передбачив їх визначення

в прийнятому Законі України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [160]. Зокрема, у ст. 1 цього Закону надано визначення використаних термінів, а саме виявленням активів є діяльність зі встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (п. 2 ч. 1 ст. 1). Своєю чергою розшуком активів є діяльність із визначення місцезнаходження активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави (п. 3 ч. 1 ст. 1).

В українській мові слово «виявлення» тлумачать як похідне від слова «виявити», що полягає в здійсненні дій з метою зробити щось явним, помітним, а також у пошуку, викриванні когось чи чогось [16, с. 163; 179, с. 547–548]. Своєю чергою слово «розшук» пов'язують зі словами «розшукати», «розшукувати», воно полягає у виявленні, знаходженні когось, що-небудь, зокрема злочинців, викраденого майна, унаслідок пошуку [16, с. 1273; 180, с. 869].

Наукова думка, що формувалася переважно до прийняття зазначеного Закону та внесення змін до КПК України 2015 року, діяльність, пов'язану з виявленням і розшуком активів, трактує як діяльність з виявлення та розшуку майна підозрюваного чи обвинуваченого з метою її подальшого арешту, тому під час дослідження дефініції поняття «виявлення та розшуку активів» його необхідно фактично ототожнювати з терміном «виявлення та розшук майна».

Зокрема, А. В. Пономаренко визначає розшук майна як комплекс СРД і НСРД, оперативно-розшукових заходів, які здійснюють уповноважені службові особи, вони спрямовані на встановлення місцезнаходження та забезпечення збереження матеріальних цінностей, що належать підозрюваному, обвинуваченому та на які може бути накладено арешт з метою можливої конфіскації такого майна й забезпечення цивільного позову [125, с. 104].

У своєму дослідженні А. М. Давидюк розглядає діяльність з виявлення та розшуку активів у контексті її здійснення АРМА, згідно з якою це самостійна публічна функція держави, яку водночас реалізують у межах кримінального процесу за зверненням суб'єктів досудового розслідування, суду й іноземних компетентних органів, установ, основним призначенням якої є супроводження кримінально-процесуальної діяльності з виявлення, розшуку й арешту активів під час досудового розслідування та судового процесу з метою конфіскації (спеціальної конфіскації) засобами сучасного швидкого інформаційного обміну, аналітики, міжнародної взаємодії, доступом до банківської інформації [42, с. 61].

Своєю чергою О. І. Резнікова та Д. А. Липало пропонують використовувати термінологічну конструкцію, використану в Рішенні Ради ЄС від 6 грудня 2007 року № 2007/845/ЖНА, згідно з яким повернення активів, одержаних злочинним шляхом, слід вважати розшук і виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, й іншого майна, пов'язаного з кримінальними правопорушеннями, яке може стати об'єктом арешту або конфіскації за судовим рішенням під час кримінального або (якщо це можливо за законодавством країни-члена ЄС) цивільного провадження, оскільки, на їхню думку, поняття «повернення активів» є родовим й охоплює виявлення активів, їх розшук, а в деяких випадках – й управління ними [172, с. 205].

Водночас деякі вчені діяльність з виявлення та розшуку майна досліджували в контексті міжнародного співробітництва у сфері боротьби зі злочинністю, розглядаючи її одночасно з арештом і конфіскацією.

Зокрема, О. Г. Волеводз і В. В. Ігнатенко міжнародний розшук, арешт і конфіскацію грошових коштів та майна, одержаних злочинним шляхом, відносили до однієї з форм (видів) взаємної правової допомоги в кримінальних справах, яку надають у процесі міжнародного співробітництва у сфері кримінального процесу, вона полягає у застосуванні на підставі доручень компетентних правоохоронних органів або судів іноземних країн заходів з виявлення (розшуку) і забезпечення збереження конфіскованих грошей,

цінностей та майна, отриманих злочинним шляхом і (або) доходів від злочинної діяльності, що належать підозрюваному (обвинуваченому); їх передачі іншій державі для використання в кримінальному судочинстві як доказів та наступної конфіскації з метою відшкодування збитків особам, які потерпіли від злочинів (реституції); здійснення конфіскації на підставі вироку суду або іншого судового рішення [25, с. 121; 50, с. 113–114].

На нашу думку, попри те, що виявлення та розшук активів мають одну й ту саму мету, зазначені поняття необхідно розмежовувати, оскільки виявленням активів вважають встановлення факту існування активів, на які можливо накласти арешт, а розшуком активів – встановлення місцезнаходження активів, на які можливо накласти арешт, а також на які вже накладено арешт. Своєю чергою таке розмежування передбачає як здійснення різних заходів стороною обвинувачення, так і прийняття різних процесуальних рішень [116, с. 59].

Обов'язок щодо виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт у кримінальному провадженні, одночасно визначає для слідчого та прокурора встановлення підстав для здійснення таких заходів.

Згідно із загальноприйнятою в кримінально-процесуальній науці думкою, підстави для проведення процесуальних дій, тобто і слідчих (розшукових) дій, розподіляють на матеріально-правові (фактичні) та правові (юридичні) [194, с. 390; 255, с. 204].

Водночас до таких підстав слід віднести безпосередньо факт вчинення кримінального правопорушення, а вже потім – сукупність передбачених КПК України обставин, які вказують на можливість накладення арешту на майно в кримінальному провадженні, що своєю чергою передбачає вжиття слідчим і прокурором необхідних заходів з метою виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт.

Тобто здійсненню слідчим і прокурором заходів з виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, передує безпосередньо факт здійснення досудового розслідування в кримінальному провадженні та

наявність підстав для можливого арешту майна в такому провадженні [116, с. 60].

У п. 5 ч. 1 ст. 3 КПК України досудове розслідування визначено як стадію кримінального провадження, що починається з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР і закінчується закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності.

Відповідно до ч. 5 ст. 214 КПК України, до ЄРДР вносять відомості про:

- дату надходження заяви, повідомлення про кримінальне правопорушення або виявлення з іншого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- прізвище, ім'я, по батькові (найменування) потерпілого або заявника;
- інше джерело, з якого виявлені обставини, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення;
- стислий виклад обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, наведених потерпілим, заявником чи виявлених з іншого джерела;
- попередня правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) закону України про кримінальну відповідальність;
- прізвище, ім'я, по батькові та посаду службової особи, яка внесла відомості до реєстру, а також слідчого, прокурора, який вніс відомості до реєстру та/або розпочав досудове розслідування;
- інші обставини, передбачені положенням про ЄРДР.

Після внесення відомостей до ЄРДР слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування, визначає керівник органу досудового розслідування (ч. 1 ст. 214 КПК України), а прокурор, який здійснюватиме повноваження

прокурора в конкретному кримінальному провадженні, – керівник відповідного органу прокуратури (ч. 1 ст. 37 КПК України).

Саме після визначення слідчого, який здійснюватиме досудове розслідування, і прокурора, який здійснюватиме повноваження прокурора, в останніх виникають підстави для виконання зобов'язання щодо виявлення та розшуку злочинних активів з метою накладення арешту.

Водночас необхідною є сукупність не тільки факту здійснення досудового розслідування, а й наявності можливих підстав для накладення арешту на майно.

У ч. 1 ст. 170 КПК України законодавець акцентував на необхідності здійснення заходів з виявлення та розшуку майна саме з метою накладення арешту, тобто обов'язок слідчого та прокурора передуює підставам для арешту майна в кримінальному провадженні.

Отже, слідчий та прокурор ще до прийняття рішення стосовно необхідності виявлення і розшуку злочинних активів, з огляду на обставини вчинення кримінального правопорушення, правової кваліфікації та матеріалів кримінального провадження, повинні передбачати можливість існування підстав для арешту майна під час досудового розслідування.

Водночас у ч. 2 ст. 170 КПК України законодавець фактично визначив підстави для арешту майна, зауваживши, що арешт майна допускається з метою забезпечення:

- збереження речових доказів;
- спеціальної конфіскації;
- конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;
- відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

У зв'язку із цим, для встановлення підстав для здійснення заходів з виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів,

необхідно дослідити підстави для арешту майна, оскільки в обох випадках такі підстави фактично є тотожними.

Слід зазначити, що законодавець у ч. 3–6 ст. 170 КПК України встановив вимоги для підстав накладення арешту, визначених у ч. 2 зазначеної статті.

Зокрема, арешт з метою забезпечення збереження речових доказів накладається на майно будь-якої фізичної або юридичної особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 цього Кодексу.

Своєю чергою в ст. 98 КПК України визначено, що речовими доказами є матеріальні об'єкти, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюють під час кримінального провадження, зокрема предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності й інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення.

Частина 4 ст. 170 КПК України встановлює, що арешт з метою забезпечення спеціальної конфіскації накладають на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або третьої особи за наявності достатніх підстав вважати, що воно підлягатиме спеціальній конфіскації у випадках, передбачених КК України.

Арешт накладається на майно третьої особи, якщо вона набула його безоплатно або за ціною, вищою чи нижчою за ринкову вартість, і знала або повинна була знати, що таке майно відповідає будь-якій з ознак, передбачених пунктами 1-4 частини першої статті 96-2 КК України

Стосовно такої підстави накладення арешту на майно як забезпечення конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи, ч. 5 цієї статті визначає, що арешт накладають на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або

юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, за наявності достатніх підстав вважати, що суд у випадках, передбачених КК України, може призначити покарання у виді конфіскації майна або застосувати до юридичної особи захід кримінально-правового характеру у виді конфіскації майна [81].

Щодо коментованих підстав для арешту майна як забезпечення спеціальної конфіскації та конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи законодавець прямо здійснив посилання на КК України, який становить основу законодавства України про кримінальну відповідальність.

Зокрема, у ст. 59 КК України визначено, що покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Також конфіскацію встановлюють за тяжкі й особливо тяжкі корисливі злочини, злочини проти основ національної безпеки України та громадської безпеки незалежно від ступеня їх тяжкості, її може бути призначено лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.

Водночас ст. 96-1 КК України встановлює такий захід кримінально-правового характеру, як спеціальна конфіскація, що полягає в примусовому безоплатному вилученні за рішенням суду у власність держави грошей, цінностей та іншого майна.

Законодавець визначає, що спеціальну конфіскацію здійснюють за умови вчинення умисного кримінального правопорушення у випадках, визначених в Особливій частині КК України.

Крім того, у ст. 96-2 КК України передбачено, що спеціальну конфіскацію застосовують у разі, якщо гроші, цінності й інше майно:

- одержані внаслідок вчинення злочину та/або є доходами від такого майна;
- призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення злочину, фінансування та/або матеріального забезпечення злочину або винагороди за його вчинення;

– були предметом злочину, крім тих, що повертають власнику (законному володільцю), а в разі, коли його не встановлено, – переходять у власність держави;

– були підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення злочину, крім тих, що повертають власнику (законному володільцю), який не знав і не міг знати про їх незаконне використання.

Своєю чергою щодо накладення арешту на майно з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, відповідно до ч. 6 ст. 170 КПК України, арешт накладають на майно підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, фізичної чи юридичної особи, яка на підставі закону несе цивільну відповідальність за шкоду, завдану діями (бездіяльністю) підозрюваного, обвинуваченого, засудженого або неосудної особи, яка вчинила суспільно небезпечне діяння, а також юридичної особи, щодо якої здійснюють провадження, за наявності обґрунтованого розміру цивільного позову в кримінальному провадженні, а так само обґрунтованого розміру неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою, щодо якої здійснюють провадження.

У разі задоволення цивільного позову або стягнення з юридичної особи розміру отриманої неправомірної вигоди суд за клопотанням прокурора, цивільного позивача може вирішити питання про арешт майна для забезпечення цивільного позову або стягнення з юридичної особи, щодо якої здійснюється провадження, доведеного розміру отриманої неправомірної вигоди до набрання судовим рішенням законної сили, якщо таких заходів не було вжито раніше.

Водночас деякі вчені під час дослідження проблематики арешту майна пропонували доповнити як КПК 1960 року, так і чинний нині КПК України положенням щодо можливості накладення арешту на майно з метою відшкодування коштів, витрачених закладом охорони здоров'я на стаціонарне

лікування особи, потерпілої від злочину [94, с. 84–85], забезпечення виконання покарання у вигляді штрафу [27, с. 11; 204, с. 35; 19, с. 66], забезпечення грошового стягнення [204, с. 34–35].

На наш погляд, такі пропозиції вчених з удосконалення кримінального процесуального законодавства щодо підстав накладення арешту на майно, з огляду на можливу вартість витрат потерпілого на лікування в закладах охорони здоров'я, і потенційний розмір штрафів за вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів, потребують свого втілення шляхом внесення відповідних змін до ст. 170 КПК України.

Окреслені вище підстави є правовими (юридичними), тобто такими, які чітко визначені в кримінальному процесуальному законодавстві як підстави для арешту майна, тобто й необхідності виявлення та розшуку майна.

Матеріально-правові (фактичні) підстави для здійснення певних заходів з виявлення та/або розшуку активів дослідники майже не розглядали. Чимало науковців визначали такі підстави для певних процесуальних дій.

Із цього приводу В. А. Колесник зазначає, що достатність відомостей, які є фактичними підставами для проведення СРД, вказує не на гарантію, а лише на вищий чи нижчий ступінь обґрунтування можливості отримання бажаного результату [82, с. 482]. Проте достатність відомостей – це суб'єктивна категорія, а тому не може бути процесуальною підставою.

Учені Ю. П. Аленін і В. Д. Берназ вважають, що фактичні підстави проведення СРД – це фактичні дані, що є в розпорядженні слідчого, які дають змогу дійти висновку щодо необхідності виконання в інтересах розслідування конкретної слідчої дії. Ці дані не завжди повинні мати характер доказу, їх може бути отримано і з непроцесуальних джерел (наприклад, обшук відповідно до отриманих оперативним шляхом відомостей про наявність знарядь злочину в певній квартирі, будинку чи іншому володінні особи) [83, с. 444].

Однак, на нашу думку, фактичні дані – це не підстави, а лише приводи для проведення певної процесуальної дії.

Кримінальний процесуальний кодекс України не визначає приводів і підстав для початку досудового розслідування. Тому науковці та практики окреслюють зазначені підстави, обираючи різну класифікацію. На час набуття чинності новим КПК України частина вчених [24, с. 8; 243] обстоювала думку, що в Кодексі нечітко визначено підстави для розмежування заходів пошуку в межах оперативно-розшукової діяльності й досудового розслідування. Частина науковців намагалася дослідити підстави їх проведення крізь призму оперативно-розшукового законодавства та з огляду на практику їх проведення.

Зокрема, С. І. Ніколаюк виокремлює дві групи підстав – формальні й документальні. До формальних підстав науковець відносить наявність інформації про злочини, що готують або вчинені невстановленими особами; осіб, які готують або вчинили злочини; осіб, які переховуються від органів досудового розслідування або ухиляються від відбування покарання [109, с. 6–9]; до документальних – наявність заяви чи повідомлення, зареєстрованого в установленому законом порядку; наявність запису в ЄРДР; наявність факту фіксації в ЄРДР дати внесення інформації та присвоєння номера кримінального провадження; повідомлення прокурора слідчим у письмовій формі про початок розслідування, підставу початку розслідування [109, с. 11–12]. Таку думку поділяє і Л. І. Аркуша [3, с. 142].

Своєю чергою Д. А. Нескоромний поділяє підстави на юридичні (правові) та фактичні, де юридичними (правовими) підставами визначає сукупність передбачених кримінально-процесуальним законом умов, що дають право на проведення певних дій, а фактичними підставами – факт вчинюваного правопорушення (фактично вчиненого суспільно небезпечного діяння), що дає право на проведення певних пошукових заходів [107, с. 304–305]. Слід зазначити, що запропоновані вище цими науковцями підстави визначено крізь призму ст. 6 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», тобто з огляду на підстави для здійснення оперативно-розшукових заходів.

Як зазначалося у теорії кримінального процесу підстави проведення певних (процесуальних) дій поділяють на групи: матеріально-правові (фактичні) та правові (юридичні) [194, с. 390; 255, с. 204]. Проте, якщо зміст фактичних підстав проведення процесуальних дій є загально визнаним у процесуальній літературі, яким вважають «конкретні відомості про можливість добування доказової інформації зі слідів певного виду», то зміст правових підстав ширший. Зокрема, юридичні підстави проведення процесуальних дій мають два аспекти – широкий та вузький. У широкому аспекті правовою підставою слід вважати наявність відповідних законодавчих норм, що регламентують (передбачають) можливість проведення певної процесуальної дії. У вузькому значенні юридичною підставою є відповідний процесуальний документ, складений відповідно до встановлених законом вимог, що надає право відповідному суб'єкту здійснювати певну процесуальну дію [176, с. 180–181].

Деякі науковці пропонують розглядати приводи й підстави для проведення слідчих дій [174, с. 7]. Приводами вони вважають передбачені законом або нормативними актами фактичні відомості, які надійшли від гласних та негласних джерел, оформлені документально та містять відомості про певну підставу для їх проведення [107, с. 8].

На нашу думку, автори змішують приводи й підстави, які на достатньому рівні розроблені науковцями в галузі кримінального процесу стосовно початку кримінального провадження. Приводами для прийняття рішення про початок досудового розслідування вважають передбачене законом джерело інформації, з якого уповноважені органи дізнаються про вчинений злочин або такий, що вчиняють чи готують. Тобто це є джерелом відомостей про злочин. Підставою для початку кримінального провадження розглядають достатні дані, які вказують на наявність ознак злочину [79, с. 12]. Слід зауважити, що частина із зазначених підстав, які визначають науковці, також належать не до підстав проведення заходів з виявлення та розшуку активів, а до початку кримінального провадження. Тому необхідно додати, що для проведення виявлення та розшуку потрібні відповідні підстави, якими

слід вважати фактичні дані, що засвідчують необхідність проведення пошуку, зокрема не тільки самостійно, а й шляхом звернення до інших суб'єктів. Питання про проведення пошукових заходів вирішують на підставі вже отриманої в процесі досудового розслідування інформації, запитів міжнародних правоохоронних органів й організацій інших держав.

У зв'язку із цим можна запропонувати класифікацію матеріально-правових (фактичних) підстав відповідно до особливостей механізму виявлення, розшуку активів і сучасного нормативно-правового регулювання цього процесу, а саме підстави, що пов'язані з:

- наявністю факту вчинення корупційного або іншого злочину (95,4 %). Зазначені підстави можуть бути приводами для проведення процесуальних дій, зокрема стосовно виявлення та розшуку активів, якщо фактичні дані, що є змістом цих доказів, вказують на можливість досягнення мети відповідної СРД (ч. 2 ст. 223, п. 9 ч. 2 ст. 248 КПК України);

- можливістю визначення виду злочину, унаслідок якого отримують певні активи (55,2 %). У разі отримання слідчим або прокурором лише повідомлення про вчинений злочин, слідчому необхідно зібрати відповідну доказову інформацію з метою її подальшої передачі до АРМА для подальшого пошуку кримінальних активів;

- можливістю виявлення або розшуку активів саме шляхом звернення до АРМА (31 %). До таких підстав належить наявність інформації про активи, що неможливо виявити або розшукати іншим шляхом, ніж як через звернення до спеціалізованого суб'єкта;

- наявністю певної слідчої ситуації, що обумовлює проведення конкретних заходів з виявлення кримінальних активів (65 %);

- наявністю можливості вважати, що активи, щодо яких здійснюють виявлення та розшук, можуть бути визнані речовими доказами в кримінальному провадженні (70,6 %);

- визначенням необхідності й можливості виявлення активів, які належать конкретним особам (87,1 %). Такі підстави доцільно поділити на дві

групи: перша – це фактичні дані, які дають підстави вважати, що саме ця особа вчинила злочин; друга – це фактичні дані, які дають змогу ідентифікувати не тільки особу, а й активи, що належать саме цій особі);

– необхідністю визначення суб'єкта, який буде здійснювати виявлення та/або розшук активів (99,3 %). У такому випадку здійснюють оцінку можливостей слідчого щодо проведення конкретних дій під час виявлення та розшуку активів, наявності можливостей в іншого суб'єкта, якому слідчий може надати доручення на їх виявлення або затребувати в нього необхідні відомості.

Отже, у підрозділі визначено правові (юридичні) та матеріально-правові (фактичні) підстави заходів з виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

2.3. Процесуальні підстави передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Відповідно до загальноприйнятої в кримінально-процесуальній науці думки, підстави для проведення процесуальних дій розподіляють на матеріально-правові (фактичні) та правові (юридичні) [194, с. 390; 255, с. 204], тому процесуальні підстави для передачі речових доказів в управління АРМА відповідно ми розподіляємо на фактичні (матеріально-правові) та юридичні (процесуально-правові), що обумовлює необхідність визначення того, які саме підстави належать до таких.

Одним з основних завдань прийняття Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» й одночасно внесення змін до КПК України було збереження вартості активів, що передають в управління [130].

Процесуальний порядок передачі арештованих активів у кримінальному процесуальному законі встановлено в ст. 100 КПК України («Зберігання

речових доказів і документів та вирішення питання про спеціальну конфіскацію»), положення якої визначають, що речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передають за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду АРМА для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці першому цієї частини, такої самої вартості – для їх реалізації з огляду на особливості, визначені законом.

З огляду на назву ст. 100 КПК України та положення, що містяться в ній, ця стаття регламентує порядок зберігання визнаних у кримінальному провадженні речових доказів і встановлює можливість передачі в управління саме речових доказів.

Чинний КПК України не містить визначення поняття «зберігання речових доказів». Попри зміст назви ст. 100 КПК України («Зберігання речових доказів і документів та вирішення питання про спеціальну конфіскацію»), законодавець не обмежується лише забезпеченням схоронності, а й передбачає здійснення з речовими доказами інших заходів: повернення власнику (законному володільцю) або передачу йому на відповідальне зберігання, знищення, передачу для технологічної переробки та реалізацію.

Безпосередньо порядок зберігання речових доказів конкретизовано у відомчих нормативно-правових актах, основним з яких є Порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження, затверджений постановою Кабінету Міністрів України від 19 листопада 2012 року № 1104 [164].

Водночас заходи зі зберігання речових доказів встановлюють Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України, затверджена наказом

Державної судової адміністрації України від 20 серпня 2019 року № 814 [52] та Інструкція про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду, затверджена наказом Генеральної прокуратури України, МВС, Державної податкової адміністрації України, СБУ, Верховного Суду України і Державної судової адміністрації України від 27 серпня 2010 року № 51/401/649/471/23/125 [144].

Мета зберігання речових доказів полягає одночасно в забезпеченні публічної зацікавленості, що передбачає забезпечення їх схоронності для подальшого використання в процесі доказування, та приватної заінтересованості, спрямованої на гарантування майнових прав власника майна на речі, які є речовими доказами в кримінальному провадженні.

На проблематиці зберігання речових доказів акцентовано увагу в науковій літературі, зокрема її висвітлено в працях таких вчених, як О. Є. Головкін, С. О. Ковальчук, І. О. Крицька, О. В. Нарожна, О. М. Скрябін та ін.

Зберіганням вважають сукупність заходів, спрямованих на забезпечення збереження як речових доказів, так і їх доказових ознак та властивостей [8, с. 198; 35, с. 64; 59, с. 107; 86, с. 178].

Слушною видається позиція О. Є. Головкіна про те, що зберігання речових доказів є засобом забезпечення їх допустимості [35, с. 10].

Своєю чергою І. О. Крицька на підставі аналізу нормативного змісту ст. 100 КПК України, а також приписів, закріплених у Порядку зберігання речових доказів, виокремлює такі способи зберігання: зберігання разом з матеріалами кримінального провадження в індивідуальному сейфі (металевій шафі) слідчого, який здійснює кримінальне провадження; зберігання в спеціальних приміщеннях органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ; зберігання в режимно-секретному підрозділі органу, у складі якого функціонує слідчий підрозділ; зберігання в спеціальних установах і

підприємствах; зберігання у власника (законного володільця) відповідного матеріального об'єкта [86, с. 178–179].

Натомість О. М. Скрябін спрямовує увагу на строки зберігання, які починаються з моменту їх отримання стороною кримінального провадження та закінчуються в момент їх фактичного повернення власнику (законному володільцю), передачі на знищення чи переробки, звернення у власність держави [177, с. 249].

Водночас КПК України встановлює лише єдину підставу передачі в управління АРМА – наявність факту арешту майна з метою збереження речових доказів, щодо якого наявна необхідність здійснення такої передачі.

Про такий критерій можливості передачі законодавець зауважив у Законі України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів». Зокрема, згідно з абз. 1 ч. 1 ст. 19 Закону, АРМА здійснює управління активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, зокрема як захід забезпечення позову – лише щодо позову, пред'явленого в інтересах держави, зі встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися такими активами, а також у позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави із встановленням заборони користуватися такими активами, сума або вартість яких перевищує 200 розмірів прожиткового мінімуму, встановленого для працездатних осіб на 1 січня відповідного року.

Слід зазначити, що фактичними підставами для передачі АРМА активів в управління є забезпечення збереження арештованих у кримінальному провадженні речових доказів, їх доказових ознак і властивостей з метою їх використання в кримінальному провадженні та дотримання майнових прав власника (володільця) речей, визнаних речовими доказами.

Необхідно констатувати, що перелічені в ст. 100 КПК України такі заходи, як реалізація, технологічна переробка та знищення речових доказів, унеможливають фізичне збереження як власне речових доказів, так і їхніх

доказових ознак і властивостей, тим самим їх використання в кримінальному провадженні.

Крім цього, КПК України встановлює фактично як єдину підставу для передачі в управління збереження речових доказів, ігноруючи інші підстави для арешту майна.

У досліджених кримінальних провадженнях, відповідно до ч. 2 ст. 170 КПК України, арешт майна здійснювали з метою забезпечення:

- збереження речових доказів (31,5 %);
- спеціальної конфіскації (10,5 %);
- конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи (28 %);
- відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди (7 %) (додаток Г).

Водночас можливість передачі в управління лише речових доказів, попередньо арештованих у кримінальному провадженні, унеможлиблює одночасно забезпечення майнових прав власника майна, арештованого в кримінальному провадженні з метою спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи або відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди, у зв'язку з можливим зниженням його вартості [119, с. 194].

До того ж не все арештоване майно в кримінальному провадженні може відповідати критеріям для речових доказів, визначених у ст. 98 КПК України.

Зазначена обмеженість на передачу в управління лише речових доказів не узгоджена з Директивою ЄС від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU, імплементація вимог якої в законодавство України фактично зумовила прийняття цього Закону.

Саме в зазначеній Директиві вперше акцентовано на необхідності вжиття заходів з ефективного розпорядження активами, на які накладено арешт, а також створення спеціальних інституцій, відповідальних за управління такими активами з метою їх збереження або збереження їх вартості з можливістю здійснення реалізації таких активів [270].

Крім того, «Велика вісімка» (G8) в межах підгрупи з кримінально-правових питань 27 квітня 2005 року схвалила Кращі практики щодо адміністрування арештованих активів (G8 Best Practices for the Administration of Seized Assets). Пункт 19 зазначених рекомендацій засвідчує необхідність здійснення державами заходів, які сприятимуть збереженню максимальної вартості арештованих активів, зокрема шляхом продажу активів до винесення остаточного рішення суду у справі та застосування заходів конфіскації або стягнення активів у дохід держави стосовно тих активів, які швидко псуються або швидко знижуються у вартості, наприклад, судна, літаки, автомобілі, тварини, ферми з вирощуванням сільськогосподарських культур тощо. Держава має забезпечити розгляд питання про надання дозволу на продаж до винесення остаточного рішення суду у справі активів, які є надто обтяжливими для управління. Своєю чергою отримані від реалізації доходи мають бути збережені відповідно до національного законодавства до винесення остаточного рішення суду й застосування заходів конфіскації або стягнення активів у дохід держави [76].

Слід також зазначити, що ці рекомендації містять пропозицію щодо закріплення в законодавстві максимально широкого визначення термінів «активи» та «майно» з метою можливості їх арешту.

У цих рішеннях і рекомендаціях необхідність ефективного менеджменту арештованими активами або майном не передбачає набуття такими активами й майном процесуального статусу речових доказів, акцентовано саме на важливості їх збереження або збереження їхньої вартості.

Визначаючи юридичні підстави, законодавець безпосередньо визначив їх у ч. 6 і 7 ст. 100 КПК України, згідно з якими речові докази передають в

управління АРМА за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду [119, с. 194].

Зокрема, під час дослідження такої юридичної підстави передачі в управління, як наявність письмової згоди власника, постає питання щодо встановлення підстав набуття права власності й підтвердження такого права з метою унеможливлення порушення майнових прав інших осіб.

Ми поділяємо позицію Н. В. Вороніної, яка стверджує, що чітке однозначне визначення власника, а також підстав і моменту виникнення права власності забезпечує ясність правового стану суб'єктів, а отже, стабільність цивільного обороту. Визнання власником дає всі ті блага, які пов'язані з володінням правом власності: юридично забезпечену можливість володіти, користуватися й розпоряджатися річчю [26, с. 180].

Виникнення права власності конкретної особи на визначений об'єкт матеріального світу цивільний закон пов'язує з певними юридичними фактами, які є підставами набуття права власності.

Правові наслідки у вигляді набуття права власності, влучно зауважує Д. Ю. Сурай, зумовлені тільки наявністю підстави набуття права власності як конкретного завершеного юридичного факту або складу [190, с. 113].

Підстави набуття права власності визначено в главі 24 ЦК України, у якій встановлено перелік таких підстав, які за своєю сутністю є різними юридичними фактами, що призводять до виникнення в особи права власності на конкретне майно.

Попри наявність переліку підстав, законодавець не встановив його вичерпним, закріпивши в ст. 328 ЦК України, що право власності набувають на підставах, що не заборонені законом.

Серед таких підстав набуття права власності визначено набуття добросовісним набувачем права власності на майно, відчужене особою, яка не мала на це права, набуття права власності на новостворене майно й об'єкти незавершеного будівництва, набуття права власності на перероблену річ, набуття права власності за договором тощо.

Важливим питанням є момент набуття права власності. Зокрема, право власності на новостворене нерухоме майно (житлові будинки, будівлі, споруди тощо) виникає з моменту завершення будівництва (створення майна). До завершення будівництва (створення майна) особу вважають власником матеріалів, обладнання тощо, які були використані в процесі цього будівництва (створення майна) (ст. 331 ЦК України).

Право власності в набувача майна за договором виникає з моменту передання майна, якщо інше не встановлено договором або законом. Право власності на майно за договором, який підлягає нотаріальному посвідченню, виникає в набувача з моменту такого посвідчення або з моменту набрання законної сили рішенням суду про визнання договору, не посвідченого нотаріально, дійсним. Права на нерухоме майно, які підлягають державній реєстрації, виникають з дня такої реєстрації відповідно до закону (ст. 334 ЦК України).

Водночас щодо набуття права на нерухоме майно, яке підлягає державній реєстрації, у чинному законодавстві є очевидна колізія, оскільки згідно зі ст. 2 Закону України «Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень» державна реєстрація речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень є лише офіційним визнанням і підтвердженням державою фактів набуття, зміни або припинення речових прав на нерухоме майно шляхом внесення відповідних відомостей до Державного реєстру речових прав на нерухоме майно [138]. Тобто право власності виникає до його офіційного визнання та підтвердження державою. Про цю колізію в законі зауважують і науковці [11, с. 102].

Одночасно важливим критерієм можливості надання згоди власника на передачу речових доказів в управління АРМА є підтвердження права власності на таке майно. Цей критерій законодавець ставить, зокрема, до клопотання про арешт майна, закріплюючи в ч. 2 ст. 171 КПК України необхідність зазначення в клопотанні про документи, які підтверджують право власності на майно, що слід арештувати, або конкретні факти й докази, що

свідчать про володіння, користування чи розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном.

В Інформаційному листі від 5 квітня 2013 року № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» ВССУ надав роз'яснення, що слідчий (прокурор) у своєму клопотанні про арешт майна має назвати документи, які підтверджують право власності на майно, що підлягає арешту. Документи, що підтверджують право власності на майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації та яке було фактично зареєстровано, або копії цих документів, мають зазначатися в клопотанні, їх обов'язково додають до клопотання (наприклад, інформаційна довідка з Державного реєстру прав на нерухоме майно тощо) [139].

За загальним правилом, майно поділять на нерухоме й рухоме. Перелік документів, що підтверджують право власності на нерухоме майно, визначено в Методичних рекомендаціях стосовно документів, необхідних для проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень [102].

Водночас питання щодо встановлення підтверджувальних документів щодо рухомого майна законодавство врегульовує недостатньо, не враховуючи окремі випадки. Саме щодо такого рухомого майна можуть виникати питання щодо встановлення його приналежності визначеній особі.

Із цього приводу Є. В. Гузь зауважує, що рухоме майно є категорією, яка позначає всю повноту видів рухомих речей цивільного обороту, тобто речей тілесних та безтілесних, крім того, інших об'єктів правовідносин, що не віднесені до нерухомості, а тому є ширшою за змістом, ніж рухомі речі. Крім того, рухоме майно як об'єкт цивільного обороту має економічний зміст і майново-вартісний характер, оборотоздатність (здатність переходити від одного учасника правовідносин до іншого), а також предметну цілісність і завершеність [40, с. 9].

Зокрема, передбачено державну реєстрацію транспортних засобів згідно з Порядком державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів, затвердженим постановою Кабінету Міністрів України від 7 вересня 1998 року № 1338 [157]. Також у цьому Порядку в п. 8 визначено документи, що підтверджують правомірність придбання транспортних засобів, зокрема нотаріально посвідчені договори купівлі-продажу (міни, поставки), дарування транспортних засобів, а також інші договори, на підставі яких здійснюють набуття права власності на транспортний засіб, договори комісії, митну декларацію тощо.

Державну реєстрацію цивільних повітряних суден, морських торговельних суден здійснюють відповідно до Повітряного кодексу України [122], Кодексу торговельного мореплавства України [64] та спеціальних нормативно-правових актів [142; 152], які встановлюють перелік документів, що підтверджують право власності.

Водночас для переважної більшості рухомих речей законодавство не передбачає певних правостановлювальних документів. За таких випадків право власності має бути підтверджене різноманітними доказами, зокрема договорами купівлі-продажу, поставки, дарування, свідоцтвом про право власності на спадщину, актами передачі-приймання, письмовими розписками тощо.

На нашу думку, під час отримання письмової згоди від власника майна на передачу в управління в підтвердження правомочності останнього на вчинення такої процесуальної дії, у матеріалах кримінального провадження необхідною є наявність отриманих у передбачений кримінально-процесуальний спосіб документів, які підтверджуватимуть право власності.

Крім того, слід акцентувати на тому, що норми КПК України не визначають процесуальний порядок оформлення письмової згоди власника на

передачу в управління, зазначаючи лише про обов'язковість його письмового оформлення.

На наш погляд, достатнім підтвердженням отримання такої згоди буде написання на ім'я слідчого, який здійснює досудове розслідування в кримінальному провадженні, або прокурора, що здійснює нагляд за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування, письмової згоди із зазначенням переліку майна, щодо якого надають згоду на передачу, його ідентифікаційних ознак та в межах якого здійснюють кримінальне провадження [119, с. 195].

Водночас необхідно зауважити про наявність лише єдиного випадку передачі активів в управління АРМА на підставі письмової згоди власника (<https://www.kmu.gov.ua/news/v-upravlinnya-arma-vpershe-peredano-areshtovani-aktiv-za-zgodoyu-vlasnika>).

Своєю чергою найпоширенішою та фактично єдиною правовою підставою, яку застосовують під час передання в управління речових доказів, є ухвала слідчого судді, суду (додаток Б).

Ухвала в кримінальному провадженні є актом правосуддя, що має забезпечити захист гарантованих Конституцією прав і свобод людини, правопорядку та здійснення проголошеного Основним Законом принципу верховенства права. Тому слід неухильно дотримуватися вимог про законність, обґрунтованість і вмотивованість вироку й ухвали в кримінальному провадженні [244, с. 62].

Згідно з ч. 2 ст. 110 КПК України, судові рішення приймають у формі ухвали, постанови або вироку, які мають відповідати вимогам, передбаченим ст. 369, 371–374 цього Кодексу.

Відповідно до ст. 369 КПК України, судові рішення, у якому слідчий суддя, суд вирішує не питання обвинувачення по суті, а інші питання, що викладають у формі ухвали.

Стаття 370 КПК України визначає, що судові рішення повинно бути законним, обґрунтованим і вмотивованим. Законним є рішення, ухвалене

компетентним судом згідно з нормами матеріального права з дотриманням вимог щодо кримінального провадження. Обґрунтованим є рішення, ухвалене судом на підставі об'єктивно з'ясованих обставин, які підтверджені доказами, дослідженими під час судового розгляду й оціненими судом за внутрішнім переконанням, яке ґрунтується на всебічному, повному й неупередженому дослідженні всіх обставин кримінального провадження з оцінкою кожного доказу з позицій належності, допустимості, достовірності, а також сукупність зібраних доказів – з позицій достатності та взаємозв'язку для прийняття відповідного процесуального рішення. Вмотивованим є рішення, у якому зазначено належні й достатні мотиви та підстави його ухвалення

Згідно з вимогами ст. 372 КПК України, ухвала, яку викладають окремим документом, містить:

- вступну частину із зазначенням: дати й місця її постановлення; назви та складу суду, секретаря судового засідання; найменування (номер) кримінального провадження; прізвище, імені й по батькові підозрюваного, обвинуваченого, року, місяця та дня його народження, місця народження і місця проживання; закону України про кримінальну відповідальність, що передбачає кримінальне правопорушення, у вчиненні якого підозрюють, обвинувачують особу; сторін кримінального провадження та інших учасників судового провадження;

- мотивувальну частину із зазначенням: суті питання, яке вирішують ухвалою, і за чією ініціативою його розглядають; встановлених судом обставин з посиланням на докази, а також мотивів неврахування окремих доказів; мотивів, якими суд керувався під час постановлення ухвали, і положення закону, яким він керувався;

- резолютивну частину із зазначенням: висновків суду; строку й порядку набрання ухвалою законної сили та її оскарження.

Одночасно у ч. 7 ст. 100 КПК України зазначено, що клопотання слідчого, погоджене з прокурором, і прокурора щодо передачі в управління АРМА розглядають згідно зі ст. 171–173 цього Кодексу, тим самим

акцентуючи на потребі зазначення в ухвалі про передачу вимог, необхідних для постановлення ухвали про арешт майна.

Слід зазначити, що безпосередньо в правозастосовній діяльності немає єдності щодо форми звернення до слідчого судді з клопотанням про встановлення порядку зберігання речових доказів шляхом передачі в управління АРМА речових доказів. Розглядають це клопотання згідно зі ст. 171–173 КПК України, тобто в порядку розгляду клопотання про арешт майна.

Відповідно до Єдиного реєстру судових рішень, слідчі судді здійснювали розгляд клопотань про арешт майна з одночасним встановленням порядку зберігання речових доказів, а також розгляд окремо клопотань встановлення порядку зберігання речових доказів, попередньо вже арештованих у кримінальному провадженні.

Зокрема, ухвалами слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 5 квітня 2019 року у справі № 752/16869/19, слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 1 листопада 2019 року у справі № 760/29594/19, слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 18 квітня 2018 року у справі № 760/10191/18 та слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 11 січня 2020 року у справі № 760/480/20 було розглянуто клопотання, за результатами розгляду яких накладено арешт на майно та передано його в управління АРМА [217; 233; 221; 236].

У таких рішеннях слідчі судді поряд з накладенням арешту вказували на заборону на відчуження, користування та розпорядження. Підлягали арешту за поданими клопотаннями земельна ділянка та нерухоме майно на ній (справа № 752/16869/19), тютюнові вироби (справа № 760/29594/19), сукциніт – викопна смола (справа № 760/480/20), які попередньо були визнані в кримінальному провадженні речовими доказами. Рішення про передачу в управління АРМА приймали з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, про що в окремому випадку зазначали в мотивувальній частині, в інших – безпосередньо в резолютивній.

Водночас у справі № 760/10191/18 слідчий суд наклав арешт на корпоративні права акціонерного товариства та передав в управління АРМА для подальшої їх передачі в управління за договором або для реалізації в порядку та на умовах, визначених ст. 19, 21 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

У тексті ухвали немає посилання на визнання речовими доказами таких корпоративних прав, а безпосередньо накладення арешту відповідно до мотивувальної частини рішення здійснювали з метою конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи.

У цьому випадку ухвалене рішення про арешт майна та передачу його в управління прийнято в розріз до чинних норм, визначених у ст. 100 КПК України, оскільки передачу в управління АРМА здійснюють не з метою забезпечення збереження речових доказів або збереження їхньої економічної вартості.

У деяких справах слідчі судді приймали рішення лише щодо передачі в управління майна, попередньо арештованого іншими рішеннями. Зокрема, ухвалами слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 10 липня 2019 року у справі № 752/5175/16-к, слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 20 серпня 2018 року у справі № 752/16869/18, слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 1 листопада 2019 року у справі № 760/11931/18, слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 29 березня 2018 року у справі № 760/7819/18, слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 20 травня 2018 року у справі № 760/14056/18, слідчого судді ВАКС від 30 липня 2020 року у справі № 991/5559/20 були розглянуті клопотання та передано в управління вже арештоване майно [218; 217; 232; 220; 222; 214].

У цих випадках слідчі судді приймали рішення про передачу в управління нерухомого майна (земельні ділянки, квартири, паркомісця тощо)

(справи № 752/5175/16-к, 752/16869/18, 991/5559/20), корпоративних прав (справи № 760/11931/18, 760/7819/18, 760/14056/18) і навіть пасажирського термінального комплексу (справа № 760/7819/18).

У деяких рішеннях розгляд клопотання здійснювали щодо майна, попередньо визнаного речовими доказами в кримінальному провадженні (справи № 52/5175/16-к, 752/16869/18, 760/7819/18), в інших – щодо майна, арештованого з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання (№ 760/11931/18, 760/14056/18, 991/5559/20).

Слід зосередити увагу на мотивуванні прийнятого рішення слідчим суддею у справі № 991/5559/20. Згідно з позицією слідчого судді, майно є активами, на які поширюються вимоги спеціального закону «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», а управління такими активами є єдиним законодавчо встановленим способом, спроможним забезпечити збереження такого майна та за надмірного формалізму й тлумачення підстав управління майном лише через його арешт з метою збереження речових доказів, не враховують завдання кримінального провадження загалом і заходів забезпечення зокрема, що може призвести до знищення або зниження вартості активів, щодо яких ставлять питання про управління в цьому кримінальному провадженні.

На нашу думку, цей підхід не відповідає засаді кримінального провадження – законності, відповідно до якої закони й інші нормативно-правові акти України, положення яких стосуються кримінального провадження, мають відповідати КПК України, і під час здійснення кримінального провадження не може бути застосовано закон, який суперечить цьому Кодексу (ч. 3 ст. 9 КПК України).

В окресленому випадку майно не було визнано речовим доказом, арешт було накладено з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання. Водночас чинні норми КПК України передбачають можливість передачі в

управління АРМА лише речових доказів з метою їх збереження або збереження їхньої економічної вартості.

Своєю чергою інші слідчі судді під час прийняття рішень висловлювали позиції щодо неможливості передачі в управління АРМА арештованого майна саме у зв'язку з невизнанням такого майна речовим доказом та його арешту з метою забезпечення конфіскації майна як виду покарання [226; 227; 228].

Водночас окремі слідчі судді приймали рішення не про передачу в управління речових доказів, а безпосередньо рішення щодо передачу для реалізації АРМА визнаних у кримінальному провадженні речових доказів. Зокрема, ухвалою слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 1 червня 2018 року у справі № 760/9773/18 слідчий суддя прийняв рішення надати дозвіл на реалізацію зернової продукції, доручити проведення такої реалізації АРМА та спрямувати кошти від продажу у власність держави шляхом направлення на відповідний рахунок [223].

Проаналізувавши прийняті рішення про встановлення порядку зберігання речових доказів шляхом передачі в управління, можна констатувати відсутність у правозастосовній діяльності єдності щодо форми та змісту постановлених ухвал, приймаючи рішення як одночасно з арештом майна, так безпосередньо після прийняття слідчими суддями рішень про арешт майна.

На можливості прийняття таких ухвал фактично акцентував у прийнятих рішеннях і Верховний Суд. Зокрема, у постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 січня 2020 року у справі № 758/16546/18 суд зауважив, що ухвала слідчого судді за наслідком розгляду клопотання про визначення порядку зберігання речових доказів, у якій не приймали рішення про арешт майна, не підлягає оскарженню в апеляційному порядку [128]. Своєю чергою в постанові Верховного Суду від 29 лютого 2020 року у справі № 635/4979/18-к зазначено про можливість апеляційного оскарження відповідно до ст. 173 та 309 КПК України ухвали, у

якій приймається одночасно рішення про арешт майна та встановлення порядку зберігання речових доказів [127].

Отже, у підрозділі ми визначили й дослідили процесуальні підстави для передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

Висновки до розділу 2

Здійснене дослідження дало підстави для таких висновків щодо суб'єктів і процесуальних підстав здійснення заходів з виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, а також їх подальшої передачі в управління:

– система суб'єктів виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, охоплює безпосередніх суб'єктів виявлення та розшуку активів, до яких входять слідчий, керівник органу досудового розслідування та прокурор, й опосередкованих суб'єктів виявлення та розшуку, до яких належать АРМА, оперативні підрозділи, інші державні органи й органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, а також безпосередні суб'єкти передачі в управління арештованих активів, до яких входять власник (володілець майна), слідчий суддя, суд, й опосередковані суб'єкти передачі в управління, до яких належать слідчий, керівник органу досудового розслідування та прокурор;

– виявленням активів слід вважати встановлення факту існування активів, на які можливо накласти арешт, а розшуком майна – встановлення місцезнаходження майна, на яке неможливо не тільки накласти арешт, а й на яке вже накладено арешт;

– правовими (юридичними) підставами для здійснення слідчим і прокурором заходів з виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних й інших злочинів, є здійснення досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до

його закінчення закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності та правова можливість арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів, спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи та відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди;

– до матеріально-правових (фактичних) підстав виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, належать: 1) підстави, що пов'язані з наявністю факту вчинення корупційного або іншого злочину; 2) підстави, що пов'язані з можливістю визначення виду злочину, унаслідок якого отримують певні активи; 3) підстави, що пов'язані з можливістю виявлення або розшуку кримінальних активів саме шляхом звернення до АРМА; 4) підстави, що пов'язані з наявністю певної слідчої ситуації, що обумовлює проведення конкретних заходів щодо виявлення кримінальних активів; 5) підстави, що пов'язані з наявністю можливості вважати, що виявлені (розшукані) активи можуть бути визнані речовими доказами в кримінальному провадженні; 6) підстави, що пов'язані з визначенням необхідності та можливості виявлення активів, що належать конкретним особам; підстави, що пов'язані з необхідністю визначення суб'єкта, який буде здійснювати виявлення та/або розшук кримінальних активів;

– юридичними (процесуально-правовими) підставами з позицій кримінального процесуального права для передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів (речових доказів), є письмова згода власника й ухвала слідчого судді, суду;

– єдиною фактичною (матеріально-правовою) підставою передачі в управління активів кримінальне процесуальне законодавство України

встановлює наявність факту арешту майна з метою збереження речових доказів;

– можливість передачі в управління лише речових доказів, попередньо арештованих у кримінальному провадженні з метою їх збереження, у зв'язку з можливим зниженням вартості, унеможлиблює одночасно забезпечення майнових прав власника майна, на яке накладено арешт з інших підстав, передбачених ч. 2 ст. 170 КПК України.

РОЗДІЛ 3

ПРОЦЕСУАЛЬНИЙ ПОРЯДОК ВИЯВЛЕННЯ, РОЗШУКУ Й ПЕРЕДАЧІ В УПРАВЛІННЯ АКТИВІВ, ОДЕРЖАНИХ ВІД КОРУПЦІЙНИХ ТА ІНШИХ ЗЛОЧИНІВ

3.1. Процесуальний порядок здійснення заходів з виявлення і розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Під час визначення процесуального порядку здійснення заходів з виявлення і розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, слід зауважити, що кримінальний процесуальний закон не встановлює процедуру вжиття слідчим і прокурором необхідних заходів, акцентуючи лише на можливості витребування необхідної інформації в АРМА, інших державних органів й органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Однак здійснення заходів з виявлення та розшуку є фактично одним з елементів процесуального доказування – збирання доказів, спрямованого на отримання доказів існування майна, на яке може бути накладено арешт [117, с. 75].

Збиранням доказів у кримінальному процесі здебільшого визначають як елемент доказування, змістом якого є здійснення уповноваженим (компетентним) державним органом пошуково-пізнавальних дій з метою сприйняття інформації, що міститься в слідах кримінального правопорушення, її вилучення та закріплення в матеріалах кримінального провадження [10, с. 290].

Водночас у ч. 2 ст. 171 КПК України регламентовано, що в клопотанні слідчого, прокурора про арешт майна має бути зазначено про документи, які підтверджують право власності на майно, що необхідно арештувати, або конкретні факти й докази, що засвідчують володіння, користування чи

розпорядження підозрюваним, обвинуваченим, засудженим, третіми особами таким майном.

Тобто на слідчого та прокурора, крім обов'язку вжиття заходів з виявлення та розшуку майна, покладено фактично обов'язок перевірки отриманих відомостей та інформації щодо їх належності, достовірності й допустимості, оскільки надалі такі відомості й інформація, відображені у відповідних документах, будуть надані суду в підтвердження поданого клопотання про арешт [117, с. 75].

Після внесення змін до КПК України щодо необхідності здійснення слідчим і прокурором заходів з виявлення та розшуку майна законодавець вказав насамперед на можливість витребування необхідної інформації в АРМА (згідно з результатами проведеного опитування, 30 % респондентів використовують цей спосіб здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт у кримінальному провадженні) (додаток В).

Стаття 15 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» встановлює, що АРМА взаємодіє з органами досудового розслідування, прокуратури та суду, зокрема шляхом виконання звернень слідчого, детектива, прокурора, слідчого судді, суду з питань виявлення, розшуку, проведення оцінки й управління активами, а також щодо виконання рішень іноземних компетентних органів про накладення арешту та конфіскацію активів. Крім того, згідно зі ст. 17 цього Закону, АРМА забезпечує виконання звернень органів досудового розслідування, прокуратури та судів щодо виявлення, розшуку активів і надає відповідь у якомога стисліший строк, але не пізніше ніж протягом трьох робочих днів з дня надходження звернення, або в інший триваліший строк, зазначений у ньому. Цей строк може бути продовжено за погодженням з органом досудового розслідування, прокуратури та судом.

Для підвищення ефективності взаємодії в процесі здійснення заходів з виявлення та розшуку активів між органами досудового розслідування та

прокуратури, з одного боку, та АРМА, з іншого, спільним наказом АРМА, НАБУ, Генеральної прокуратури України, СБУ, МВС, Міністерства фінансів України від 20 жовтня 2017 року № 115/197-о/297/586/869/857 затверджено Порядок взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури, та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів [156].

Порядок визначає засади взаємодії між АРМА та слідчими, детективами, прокурорами, органами досудового розслідування, органами прокуратури з питань виконання АРМА звернень слідчих, детективів, прокурорів, органів досудового розслідування, органів прокуратури щодо виявлення та розшуку активів (коштів, майна, майнових та інших прав), на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні. Зокрема, у Порядку встановлено суб'єктів звернення, якими є слідчий, детектив, прокурор, які діють в межах повноважень, що підтверджують витягом з ЄРДР, а також органи, що здійснюють досудове розслідування, й органи прокуратури в особі їх керівників, вимоги до оформлення та змісту звернень, підстави для відмови розгляду, строки їх розгляду та безпосередньо вимоги до результатів розгляду цих звернень.

Важливими критеріями встановлених вимог до звернення є факт внесення відомостей про вчинене кримінальне правопорушення до ЄРДР, що підтверджують відповідним витягом, стислий опис фабули кримінального провадження та правова кваліфікація кримінального правопорушення із зазначенням статті (частини статті) КК України.

Наявність зазначених критеріїв фактично засвідчує існування підстав для здійснення слідчим і прокурором заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт у кримінальному провадженні.

Своєю чергою за результатами вжитих заходів з виявлення, розшуку активів АРМА складає відповідь на звернення, у якому зазначають встановлені відомості, що засвідчують існування активів, на які може бути

накладено арешт у цьому кримінальному провадженні, а також про їх місцезнаходження чи останнє відоме місцезнаходження.

У разі встановлення АРМА за результатами вжиття заходів з виявлення, розшуку активів ознак правопорушень, не зазначених у зверненні, відповідним правоохоронним органам надсилають висновок, який є обов'язковим для розгляду ними.

Фактично ідентичні засади взаємодії між АРМА та ДБР щодо виявлення та розшуку активів містяться в затвердженому спільним наказом від 26 квітня 2021 року № 151/262 Порядку взаємодії АРМА і ДБР щодо виявлення та розшуку активів [153].

Водночас під час здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт, кримінально-процесуальний закон зобов'язує слідчого та прокурора не обмежуватися лише зверненням до АРМА, а й витребувати інформацію в інших державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб.

Можливість витребування та отримання слідчим і прокурором як стороною обвинувачення від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, які можуть інформацію про майно, є одним зі способів збирання доказів, передбачених ст. 93 КПК України.

Зокрема, згідно зі ст. 93 КПК України, збирання доказів здійснюють шляхом:

- проведення СРД і НСРД;
- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ та організацій, службових і фізичних осіб, речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок;
- проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом;

– одержання доказів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва в межах кримінального провадження.

У зв'язку із цим доцільно розглянути питання можливості здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт, кожним із зазначених способів збирання доказів.

На збиранні доказів шляхом проведення СРД і НСРД увагу зосереджено в главах 20 та 21 КПК України. Використання такого способу збирання підтвердили 76,2 % респондентів (додаток В).

Частина 1 статті 223 КПК України передбачає, що СРД є діями, спрямованими на отримання (збирання) доказів або перевірку вже отриманих доказів у конкретному кримінальному провадженні.

Кримінальний процесуальний закон встановлює проведення таких слідчих дій:

- допит, зокрема одночасний допит двох чи більше вже допитаних осіб (ст. 224–226 КПК України), допит у режимі відеоконференції (ст. 232);
- пред'явлення для впізнання: особи (ст. 228), речей (ст. 229), трупа (ст. 230);
- обшук (ст. 233–236);
- огляд: місця події, місцевості, приміщень, житла чи іншого володіння особи, речей та документів (ст. 237), трупа (ст. 238), огляд трупа, пов'язаний з ексгумацією (ст. 239), місця вчинення кримінального правопорушення (п. 2 ч. 2 ст. 520);
- слідчий експеримент (ст. 240);
- освідування особи (ст. 241);
- залучення експерта та проведення експертизи (ст. 242–243 цього Кодексу).

У ч. 1 ст. 246 КПК України зазначено, що НСРД є різновидом слідчих (розшукових) дій, відомості про факт і методи проведення яких не підлягають розголошенню, за винятком випадків, передбачених цим Кодексом.

Одночасно НСРД визначають як різновид втручання у приватне спілкування та які здійснюються з обмеженням конституційних прав громадян, які задекларовані статтями 30, 31, 32 Конституції України [66, с. 72].

Згідно з КПК України, встановлено такий перелік НСРД:

- аудіо-, відеоконтроль особи (ст. 260 КПК України);
- накладення арешту на кореспонденцію (ст. 261);
- огляд і виїмка кореспонденції (ст. 262);
- зняття інформації з електронних комунікаційних мереж (ст. 263);
- зняття інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264);
- дослідження інформації, отриманої під час застосування технічних засобів (ст. 266);
- обстеження публічно недоступних місць, житла або іншого володіння особи (ст. 267);
- установлення місцезнаходження радіообладнання (радіоелектронного засобу) (ст. 268);
- моніторинг банківських рахунків (ст. 269-1);
- спостереження за особою, річчю або місцем (ст. 269);
- аудіо-, відеоконтроль місця (ст. 270);
- контроль за вчиненням злочину, формами якого є контрольована поставка, контрольована й оперативна закупка, спеціальний слідчий експеримент, імітування обстановки злочину (ст. 271);
- виконання спеціального завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи або злочинної організації (ст. 272);
- виготовлення, утворення несправжніх (імітаційних) засобів для проведення конкретних НСРД (ст. 273);
- негласне отримання зразків, необхідних для порівняльного дослідження (ст. 274 цього Кодексу).

Одним зі способів збирання доказів є витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств,

установ та організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (89,1 %) (додаток В).

Про такий шлях збирання доказів щодо встановлення та існування майна, на яке можливо накласти арешт, законодавець зауважує в ч. 1 ст. 170 КПК України.

У науковій літературі витребування та отримання речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок розділяють на два самостійні способи збирання доказів, ураховуючи, що під час витребування ініціатива походить від суб'єктів кримінального провадження, під час отримання – від інших осіб [14, с. 86; 62, с. 7–10; 63, с. 251; 84, с. 280–281].

Водночас думки вчених різняться щодо процесуальної форми збирання доказів шляхом витребування документів, відомостей тощо. Безпосередньою підставою розбіжностей думок є відсутність у кримінальному процесуальному законі регламентованої процедури таких дій.

Зокрема, на думку деяких учених, витребування слідчим і прокурором можуть здійснювати шляхом направлення вимог, доручень, запитів [1, с. 137; 14, с. 87; 54, с. 227; 63, с. 254; 237, с. 60], а інші стверджують, що, оскільки кримінальне процесуальне законодавство не містить вимог до форми, змісту, строків реалізації та відповідальності за невиконання вимоги слідчого щодо витребування документів чи відомостей, єдиною законною можливістю отримати документи чи інформацію про факти є виключно інститути тимчасового доступу й обшуку [60, с. 142; 242, с. 342].

Попри відсутність у КПК України посилення на можливість витребування речей, документів, відомостей шляхом направлення відповідної вимоги чи постанови, у спеціальних законах, які регламентують діяльність правоохоронних органів, серед закріплених за ними повноваженнями надано право витребування інформації та документів (ст. 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань», ст. 7 Закону України «Про Бюро економічної

безпеки України», ст. 17 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України», ст. 25 Закону України «Про Службу безпеки України») [168; 161; 137; 133].

На нашу думку, витребування інформації та документів шляхом посилення на спеціальний закон, яким регламентовано діяльність відповідного правоохоронного органу, не відповідає вимогам щодо збирання доказів у порядку, передбаченому КПК України, тим самим не позначається на можливості визнання отриманого таким шляхом доказу допустимим і використання його під час прийняття процесуальних рішень. Окреслена ситуація передбачає декілька варіантів дій:

- здійснювати витребування та отримання речей, документів чи відомостей виключно згідно з ч. 2 ст. 93 КПК України, однак не передбачено відповідальність для осіб, які не виконують вимоги ні КПК України, ні спеціального закону, надаючи затребувану зазначену у вимозі інформацію;

- здійснювати витребування та отримання речей, документів чи відомостей, посиляючись як норми, регламентовані в ч. 2 ст. 93 КПК України, так і спеціального Закону, за підписом керівника структурного підрозділу з дорученням останнього до складу слідчої групи.

На нашу думку, найефективнішим вирішенням цієї ситуації є внесення змін до спеціальних законів щодо можливості самостійного витребування та отримання речей, документів чи відомостей слідчим або старшим слідчої групи у відповідному кримінальному провадженні шляхом посилення на спеціальний закон.

Водночас цими спеціальними законами правоохоронним органам для виконання покладених на них обов'язків надане право доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів і банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування [168; 161; 162; 137; 133].

Зазначена можливість отримання інформації в практичній діяльності здійснення досудового розслідування є одним з найпоширеніших способів

отримання інформації та копій документів під час збирання доказів і подальшого їх використання в кримінальному провадженні.

Поширеність такої практики отримання інформації засвідчують і результати здійсненого опитування, оскільки 90,1 % респондентів зазначили про здійснення саме таких процесуальних дій (додаток В).

Якщо використання наданого права на доступ до таких автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних під час виконання покладених обов'язків не викликає сумніву, постає питання процесуального оформлення здійснення такого доступу під час проведення досудового розслідування.

На нашу думку, єдиним способом отримання доказів шляхом здійснення відповідного доступу, який відповідатиме допустимості отриманих доказів, буде проведення відповідної слідчої дії – огляду з подальшим складанням протоколу згідно з вимогами ст. 104–107 КПК України.

У контексті здобуття доказів шляхом проведення процесуальних дій найдієвішою процесуальною дією серед усіх передбачених заходів забезпечення є тимчасовий доступ до речей і документів, який регламентований главою 15 КПК України.

Згідно з результатами опитування, 79,9 % респондентів здійснюють збирання доказів шляхом проведення тимчасового доступу до речей і документів з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт, і надалі використовують отримані докази в підтвердження обґрунтованості клопотання про арешт майна (додаток В).

Згідно зі ст. 159 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів полягає в наданні стороні кримінального провадження особою, у володінні якої знаходяться такі речі й документи, можливості ознайомитися з ними, зробити їх копії та вилучити їх (здійснити їх виїмку).

Відповідно до положень глави 15 КПК України, тимчасовий доступ до речей і документів здійснюють на підставі ухвали слідчого судді, суду,

постановленої за результатами звернення з клопотанням прокурора або слідчого, погодженого з прокурором.

Водночас неодноразово в наукових колах порушували питання співвідношення таких процесуальних дій, як витребування та отримання речей, документів чи копій документів (ч. 2 ст. 93 КПК України), тимчасовий доступ до речей чи документів (ст. 159–166) й обшук (ст. 234 цього Кодексу).

Сформувався єдиний підхід, за яким витребування та отримання здійснюють на підставі звернення чи рішення слідчого прокурора, а тимчасовий доступ до речей і документів – на підставі ухвали слідчого судді, а витребування речей і документів та тимчасовий доступ до речей і документів не передбачає застосування примусових заходів, оскільки відомим є місцезнаходження та володілець речей і документів, на відміну від здійснення обшуку [1, с. 139–140; 62, с. 6–7; 242, с. 342–343].

Останнім зі способів збирання доказів є одержання доказів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження. У зв'язку зі складністю та врахуванням обставин кримінального провадження, зазначений спосіб збирання засвідчили 13,5 % респондентів (додаток В).

Надання державами взаємної правової допомоги під час кримінального провадження має неабияке значення в міжнародному співробітництві. Дедалі частіше під час проведення досудового розслідування кримінальних правопорушень компетентні органи однієї країни запитують допомогу в іншій [178, с. 232].

Загальні засади та порядок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження урегульовані розділом IX КПК України.

Згідно з п. 1 ч. 1 ст. 541 КПК України, міжнародна правова допомога передбачає проведення компетентними органами однієї держави процесуальних дій, виконання яких необхідне для досудового розслідування, судового розгляду або для виконання вироку, ухваленого судом іншої держави або міжнародною судовою установою.

Процесуальний порядок міжнародної правової допомоги під час проведення процесуальних дій регулює глава 43 КПК України, у якій визначено вимоги до запиту про міжнародну правову допомогу й наслідки виконання запиту в іноземній державі.

Крім того, ст. 568 КПК України встановлює порядок проведення відповідними органами України процесуальних дій за запитом компетентних органів іноземної держави щодо виявлення та арешту майна, грошей і цінностей, майна, яке належить підозрюванім, обвинуваченим або засудженим особам, що засвідчує актуальність питань виявлення та розшуку активів не тільки на розрізі України, а й на міжнародному рівні.

Попри відсутність у ст. 93 КПК України вказівки на те, що слідчий та прокурор здійснюють заходи з виявлення та розшуку, кримінальний процесуальний закон не обмежує надання доручення в порядку ст. 40 КПК України щодо їх виявлення та розшуку. Проведене нами опитування дає підстави для висновків, що у 18,8 % випадків отримання необхідної інформації щодо активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, здійснювали саме через надання відповідного доручення оперативному підрозділу. Подальше виявлення та розшук активів співробітниками оперативних підрозділів здійснюватимуть так само шляхом проведення СРД і НСРД.

Одночасно підлягає дослідженню саме порядок виявлення активів ще до внесення відомостей до ЄРДР і початку проведення досудового розслідування, причому передусім активів, отриманих унаслідок вчинення кримінальних правопорушень.

Формально слідчий та прокурор зобов'язані особисто здійснювати виявлення та розшук активів з метою подальшого накладення на них арешту, зокрема шляхом проведення СРД і НСРД. Водночас слідчий та прокурор уповноважені давати доручення оперативним підрозділам на проведення таких дій оперативним підрозділам. Безумовно, отримана внаслідок виконання доручення інформація може стосуватися не тільки фактів

наявності активів або результатів їх розшуку, а також може бути встановлено факти належності активів певним особам, зокрема тим, щодо яких здійснюють досудове розслідування.

Безпосередня процедура перевірки слідчим і прокурором отриманої за дорученням інформації може завершитися виявленням нового кримінального правопорушення, зокрема легалізації (відмивання) майна, одержаного злочинним шляхом, тобто виявленням кримінальних активів. Оскільки таке доручення було надано слідчим чи прокурором, то формально вони керували виявленням обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, а отже, є суб'єктами пошукової діяльності.

У разі виявлення обставин, що можуть засвідчити вчинення кримінального правопорушення, слідчий та прокурор зобов'язані внести відповідні відомості до ЄРДР і розпочати розслідування. Отже, слідчий та прокурор можуть брати участь у виявленні наявності ознак кримінального правопорушення. Зазначена можливість здійснення слідчим та прокурором пошукової діяльності схвалюють і науковці.

Зокрема, Р. М. Шехавцов зазначає, що в слідчій практиці відомі ситуації, коли про вчинене кримінальне правопорушення стає відомо в процесі розслідування інших кримінальних правопорушень, вчинених членами організованого злочинного угруповання [257, с. 84].

На думку З. М. Топорецької, приводом для початку досудового розслідування, відповідно до ст. 214 КПК України, є самостійне виявлення слідчим з будь-якого джерела обставин, що можуть свідчити про вчинення кримінального правопорушення, такі відомості може бути отримано: як результат безпосередньої діяльності слідчого (а саме у випадку розслідування ним інших кримінальних правопорушень чи виконання оперативними підрозділами певних СРД); від оперативно-розшукових органів унаслідок проведення ними оперативно-розшукової діяльності; з інших джерел (засоби масової інформації, повідомлення в мережі Інтернет, оголошення тощо) [199, с. 66].

Проте участь співробітників оперативних підрозділів у виявленні активів, отриманих унаслідок злочинної діяльності, майже не розглядали, оскільки КПК України обов'язок виявлення та розшуку активів покладає на слідчого й прокурора. Водночас значну частину пошукових дій ще до внесення відомостей до ЄРДР здійснюють оперативні підрозділи під час виявлення ознак діяльності окремих осіб і груп осіб, які готуються до вчинення кримінальних правопорушень, зокрема й місцезнаходження кримінальних активів, після чого передають зібрані матеріали до органу досудового розслідування чи прокуратури. Тобто співробітники оперативних підрозділів є суб'єктами виявлення активів до початку досудового розслідування, а вже під час проведення досудового розслідування зазначені матеріали, зокрема щодо існування кримінальних активів, фактично «легалізують» шляхом проведення відповідних процесуальних дій.

Водночас порядок взаємодії оперативних підрозділів правоохоронних органів з прокуратурою та органами досудового розслідування на законодавчому рівні не врегульовано.

Одним з єдиних нормативних актів, що регулюють зазначене питання, є Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні, затверджена наказом МВС України від 7 липня 2017 року № 575 [145].

Фактично врегульовано тільки питання взаємодії між органами досудового розслідування та оперативними підрозділами в системі МВС, натомість загального нормативного акта щодо питання безпосередньої взаємодії оперативних підрозділів на етапі пошуку інформації та її фіксації немає, що є суттєвим недоліком.

Крім того, питання взаємодії та координації спільних дій за різними напрямками діяльності врегульовують лише нормативні акти, які стосуються безпосередньо функціонального призначення та діяльності окремих підрозділів, водночас нормативно визначеного єдиного механізму такої

взаємодії не передбачено. Зазначена прогалина в законодавстві підлягає обов'язковому виправленню шляхом прийняття нормативного акта щодо організації взаємодії підрозділів кожного правоохоронного органу на етапах пошуку, фіксації та використання оперативної інформації про наявність і місцезнаходження кримінальних активів.

Одночасно потребує аналізу питання участі контролюючих органів у виявленні так само кримінальних активів.

Контролюючі органи, зокрема ті, що є адміністраторами реєстрів різного виду майна, мають можливість надавати інформацію про наявність активів, отриманих унаслідок злочинної діяльності, саме в окремих сферах, які вони контролюють. Тому для визначення можливості отримання інформації про наявність кримінальних активів необхідно враховувати такі критерії, як сфера компетенції конкретного органу та завдання контролюючого органу.

Активи, здобуті внаслідок вчинення корупційних та інших злочинів, можуть бути виявлені шляхом звернення до органів, які здійснюють контроль за окремими сферами життєдіяльності, зокрема у сфері економіки. В умовах скасування всеосяжного контролю за діяльністю суб'єктів господарювання, з одного боку, і необхідності дотримання гарантій реалізації та захисту конституційних прав та свобод людини й громадянина – з другого, акцент у системі інтересів, які потребують першочергового захисту кримінально-правовими засобами, від інтересів у сфері господарювання зміщується в напрямі забезпечення безпеки та дотримання прав громадян. Однак у низці випадків свобода вибору стратегії бізнесу та форм управління господарською діяльністю перетворюється на безконтрольне використання всіх засобів, зокрема незаконних, заради досягнення економічного добробуту. Унаслідок цього суспільство зазнає впливу негативних явищ, до яких можна віднести також і вчинення кримінальних правопорушень [37, с. 5–6].

Особи, які вчинили злочини у сфері господарської діяльності, приховують зміст злочинної діяльності та сліди кримінальних правопорушень, оскільки зацікавлені в постійному продовженні злочинної діяльності й

отримані неконтрольованого доходу від злочинних дій [90, с. 143], зокрема корупційних, вчинюваних під виглядом господарської або службової діяльності. Водночас усі сфери господарської та службової діяльності контролюють спеціально визначені суб'єкти – контролюючі органи, повноваження яких передбачають достатньо можливостей для виявлення кримінальних активів, проте в сучасних умовах майже немає нормативно врегульованої системи надання інформації.

Контролюючі органи в процесі здійснення своїх повноважень можуть, а в деяких випадках – зобов'язані надавати до правоохоронних органів інформацію в разі виявлення ознак кримінальних правопорушень. Такий порядок, зокрема, врегульовано нормативно між МВС України та Міністерством юстиції України [155], НАБУ та Державною службою фінансового моніторингу України [154]. Контролюючі органи під час виконання своїх повноважень можуть як направляти офіційну інформацію про виявлення ними активів, отриманих унаслідок вчинення кримінальних правопорушень, так і звертатися до правоохоронних органів за сприянням у здійсненні відповідних перевірок, ревізій, технічних розслідувань. І навпаки, слідчий та прокурор під час здійснення досудового розслідування можуть залучати до діяльності з виявлення таких активів відповідні органи в межах їх компетенції.

У процесі виявлення та розшуку кримінальних активів також необхідна взаємодія з державними органами, які здійснюють загальний фінансовий контроль і виконують окремі завдання, а також тих, що є контролюючими, зокрема Рахункової палати України, Міністерства фінансів України, Державної аудиторської служби України, Державної казначейської служби України, Фонду державного майна України, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Державної служби фінансового моніторингу України [95, с. 136].

Отже, дослідження кримінального процесуального законодавства надало можливість встановити, що процесуальний порядок виявлення та

розшуку активів, на яке може бути накладено арешт, здійснюють способами, визначеними в ст. 93 КПК України, а саме шляхом проведення СРД і НСРД, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб, речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом, а також надання доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України щодо виявлення та розшуку активів, одержання доказів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження.

3.2. Процесуальний порядок передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Попередньо встановлено, що підставами для виявлення та розшуку активів є факт здійснення досудового розслідування в кримінальному провадженні й існування підстав для можливого арешту майна в такому провадженні. Фактично ця діяльність має на меті відшкодування збитків, заподіяних кримінальним правопорушенням, позбавити суб'єкта злочину можливості користуватися майном, отриманим унаслідок злочинної діяльності, відшкодування (компенсації) процесуальних витрат.

Водночас після виявлення, розшуку й подальшого арешту активів, прийняття законодавчих актів у напрямі управління арештованими активами сформувалася тенденція з удосконалення менеджменту такими активами. Законодавчі норми визначають декілька способів управління активами – безпосереднє управління ними або їх реалізація.

Юридична наука не напрацювала відповідної термінології, механізму їх застосування, що зумовлює необхідність суттєвого розгляду цього питання. Під час встановлення процесуального порядку передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, необхідно передусім

проаналізувати зміст термінів «управління» та «реалізація», з огляду на неоднозначне їх визначення та застосування в кримінальному процесуальному законодавстві України.

Пункти 1–4 ч. 6 ст. 100 КПК України передбачають вичерпний перелік дій, які можливо вчинити для визначення порядку зберігання речових доказів, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих складнощів або витрати із забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що швидко псуються, а саме:

- повернення власнику (законному володільцю) або передача йому на відповідальне зберігання, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;
- передача за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для реалізації, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження;
- знищення за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду, якщо такі товари або продукція, що швидко псуються, мають непридатний стан;
- передача для їх технологічної переробки або знищення за рішенням слідчого судді, суду, якщо вони належать до вилучених з обігу предметів чи товарів, а також якщо їх тривале зберігання небезпечне для життя чи здоров'я людей або довкілля.

Згідно з абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України, речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передають за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду АРМА для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, зазначені в абзаці

першому цієї частини, такої самої вартості – для їх реалізації з огляду на особливості, визначені законом.

З аналізу змісту абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України вбачається, що передача речових доказів АРМА для здійснення заходів з управління ними або для їх реалізації відбувається на підставі різних процесуальних рішень (ухвал) слідчого судді.

Водночас у п. 4 ч. 1 ст. 1 Закону управління визначено як діяльність з володіння, користування та розпорядження активами, на які накладено арешт у кримінальному провадженні чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави й вирішено питання про їх передачу АРМА, тобто забезпечення збереження активів, збереження (за можливості – збільшення) їх економічної вартості, передача їх в управління або реалізація активів у випадках і порядку, передбачених цим Законом, а також реалізація активів, конфіскованих у кримінальному провадженні чи стягнених за рішенням суду в дохід держави внаслідок визнання їх необґрунтованими [160].

Це положення встановлює для АРМА дискреційні повноваження щодо самостійного визначення способу здійснення заходів з управління арештованими активами – передання в управління на підставі договору, реалізація активів або іншим способом.

Дискреційні повноваження окреслено щодо самостійного визначення шляху управління активом також у Положенні про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, затвердженому постановою Кабінету Міністрів України від 11 липня 2018 року № 613 [151].

Відповідно до Рекомендацій Комітету міністрів Ради Європи від 11 березня 1980 року № R(80)2, дискреційні повноваження визначено як повноваження, яке адміністративний орган, приймаючи рішення, може здійснювати з певною свободою розсуду, що дозволяє обирати з кількох

юридично допустимих рішень те, яке він вважає найприйнятнішим за таких обставин [274].

На нашу думку, дискреційні повноваження можуть бути серед наданих АРМА функцій, що надасть можливість ефективніше здійснювати покладені на нього обов'язки. Крім того, у разі відсутності таких повноважень під час передачі в управління активів, що швидко псуються, швидко втрачають свою вартість або витрати на їх зберігання майна протягом одного календарного року становлять понад 50 відсотків його вартості, унеможливають подальші дії АРМА з їх реалізації. Водночас їх встановлення має на законодавчому рівні передбачати чіткі підстави для визначення способу здійснення заходів, оскільки відсутність такої регламентації дає змогу довільно їх використовувати, підвищуючи корупційні ризики.

Зазначені корупційні ризики починають формуватися ще на етапі передачі кримінальних активів в управління та остаточно можуть реалізуватися вже під час безпосереднього управління та/або реалізації цих активів. На нашу думку, усунення корупційних ризиків має бути передбачено ще на етапі передачі активів в управління. Наприклад, з метою мінімізації корупційних ризиків можливе посилення нагляду прокурора під час безпосереднього управління та/або реалізації цих активів.

Саме з метою чіткого визначення способу здійснення дискреційних повноважень Законом України «Про внесення змін до Закону України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів” щодо гарантій прав інвесторів» [135; 160] фактично розмежовано терміни «управління» та «реалізація», визначено можливість вибору АРМА способу здійснення управління шляхом безпосереднього управління або передачі для реалізації активів залежно від характеристики арештованого майна.

У КПК України не встановлено визначення термінів «управління» та «реалізація», однак, з огляду на зміст абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України, можна дійти висновку, що їх значення різняться, оскільки управління з метою

забезпечення збереження або збереження економічної вартості не можна здійснювати шляхом реалізації.

Отже, наявна суперечність між нормами КПК України й Закону, оскільки положення КПК України передбачають передачу речових доказів для здійснення діяльності з управління ними або для їх реалізації на підставі різних процесуальних рішень, натомість Закон де-факто вказує на можливість передачі речових доказів в управління без розмежування для безпосереднього управління або реалізації, залишаючи вибір способу реалізації дискреційних повноважень безпосередньо за АРМА [118, с. 538].

Слід зауважити, що кримінальний процесуальний закон встановлює можливість передачі АРМА для реалізації речових доказів, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих складнощів або витрати щодо забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їхньою вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що швидко псуються.

Щодо встановлення порядку передачі в управління або для реалізації в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України зазначено, що речові докази вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, передають за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду АРМА для здійснення заходів з управління ними або для реалізації.

У зв'язку з відсутністю фактів передачі арештованих речових доказів за згодою власника, дослідженню підлягає саме процесуальний порядок передачі на підставі рішення слідчого судді, суду.

Зокрема, у ч. 7 ст. 100 КПК України зазначено, що у випадку, передбаченому абз. 7 ч. 6 цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, у межах територіальної юрисдикції якого здійснюють досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних

правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС, – до слідчого судді ВАКС, або до суду під час судового провадження.

Таке клопотання розглядають згідно зі ст. 171–173 КПК України, тобто відповідно до вимог кримінально-процесуального порядку накладення арешту на майно в кримінальному провадженні.

У ч. 1 ст. 171 КПК України зазначено, що з клопотанням про арешт майна до слідчого судді, суду має право звернутися прокурор, слідчий за погодженням з прокурором.

Зауважимо, що кримінальний процесуальний закон не встановлює вимоги до виду клопотання, з яким безпосередньо сторона обвинувачення звертається до слідчого судді, суду, проте аналіз судової практики засвідчує несформованість єдиної позиції до виду клопотання за відповідного звернення, що не сприяє встановленню єдиної правозастосовної практики в кримінальному процесі.

У деяких випадках сторона обвинувачення зверталася з клопотанням про передачу речових доказів в управління [224; 226; 215; 227; 230; 233], в інших – з клопотанням про визначення порядку зберігання [219], арешт майна, у межах розгляду якого роздзягали питання передачі в управління [221; 231; 236], накладення арешту на майно та передачу його в управління [233], передачу речових доказів на реалізацію [223], передачу арештованих активів [218] і передачу майна в управління [214].

Увагу на наявності невизначеності щодо виду клопотання акцентували як учені [47, с. 77; 172, с. 211], так й укладачі методичних рекомендацій – Настанови з управління арештованим майном, розроблених АРМА [103, с. 74–75].

На нашу думку, оскільки в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України законодавець визначив, що речові докази передають для здійснення заходів з управління або для їх реалізації, слід використовувати вид клопотання залежно від запланованих заходів.

На нашу думку, якщо постає необхідність здійснення заходів з управління – слід звертатися з клопотанням про передачу речових доказів в управління, за необхідності реалізації – з клопотанням про передачу речових доказів для реалізації. Своєю чергою за одночасного звернення з клопотанням про арешт майна – з клопотанням про арешт майна та передачі його в управління або для реалізації.

Згідно з ч. 1 ст. 19 Закону [160], обов'язковою умовою здійснення АРМА управління активами є попереднє прийняття в межах кримінального провадження процесуального рішення про накладення на них арешту зі встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися цими активами.

Відповідно до ч. 1 ст. 170 КПК України, арешт майна полягає в тимчасовому позбавленні за ухвалою слідчого судді або суду права на відчуження, розпорядження та/або користування майном на встановлених цією статтею підставах.

Тобто такий захід забезпечення кримінального провадження передбачає тимчасове обмеження, крім володіння майном, у здійсненні можливості розпорядження та/або користування майном, встановлених у ч. 1 ст. 317 ЦК України.

Водночас зазначені види заборон сформульовано альтернативно, тому для настання законних підстав для передачі в управління та подальшого здійснення АРМА своїх повноважень – прийняття активів в управління та подальші заходи з ними – достатнім є застосування принаймні однієї з цих заборон.

Згідно з усталеною практикою застосування термінів, «право користування» є забезпеченою можливістю власника вилучати з речі її корисні властивості з метою задоволення різноманітних потреб, «право розпорядження» – забезпеченою законом можливістю власника визначати фактичну та юридичну долю речі, а відчуження є однією з форм розпорядження майном і повністю охоплене його змістом.

З огляду на викладені в ч. 1 ст. 19 Закону [160] умови для передачі активів в управління АРМА щодо накладення на ці активи арешту зі встановленням заборони розпоряджатися та/або користуватися ними, повністю збігаються з юридичним змістом арешту майна, висвітленим у ч. 1 ст. 170 КПК України, і не потребує додаткового встановлення заборони розпорядження та/або користування майном на підставі ч. 1 ст. 170 КПК України.

Продовжуючи дослідження процесуального порядку передачі в управління активів, відповідно до вимог, визначених у ч. 2 ст. 171 КПК України, до клопотання про арешт майна, у клопотанні про передачу в управління або для реалізації має бути зазначено (з огляду на вивчені кримінальні провадження):

- підстави й мету передачі в управління або для реалізації та відповідне обґрунтування необхідності такої передачі;
- перелік і види майна, що має бути передано в управління або для реалізації;
- документи, які підтверджують право власності на речові докази, що має бути передано.

До клопотання також мають бути додано оригінали або копії документів й інших матеріалів, якими слідчий, прокурор обґрунтовує доводи клопотання.

Під час визначення процесуального порядку передачі в управління або для реалізації речових доказів необхідно детально проаналізувати кожен зі встановлених у ч. 2 ст. 171 КПК України пунктів вимог, яке має містити відповідне клопотання.

Попередньо ми встановили, що кримінальний процесуальний закон встановлює декілька видів заходів, з метою здійснення яких можуть здійснювати передачу – управління або реалізацію.

Залежно від потреби здійснення відповідного заходу сторона обвинувачення повинна зазначити підстави й мету передачі в управління або для реалізації та відповідне обґрунтування необхідності такої передачі.

Безпосередньо підставою для передачі як для управління, так і для реалізації є наявність у кримінальному провадженні майна, яке за наявності достатніх підстав відповідає критеріям, зазначеним у ст. 98 КПК України, тобто визнаних на підставі прийнятого процесуального рішення в провадженні речовим доказом.

Саме з приводу наявності прийнятого процесуального рішення в наукових колах триває дискусія, пов'язана з відсутністю в сторони обвинувачення обов'язку прийняття такого рішення та одночасно фактично усталеної судової практики необхідної присутності під час звернення з клопотанням про арешт майна з метою збереження речових доказів або вже з клопотанням про передачу речових доказів АРМА в управління або для реалізації.

Аналіз судових рішень фактично підтверджує обов'язковість прийняття слідчим або прокурором процесуального рішення в порядку ст. 110 КПК під час звернення як з клопотанням про арешт майна з метою збереження речових доказів, так і з клопотанням про передачу речових доказів АРМА. Водночас матеріали, які подають в обґрунтування клопотання, мають містити й безпосередньо копію прийнятого рішення – постанову про визнання речовим доказом.

Зокрема, під час задоволення клопотань слідчі судді, мотивуючи рішення, безпосередньо посилалися на наявність прийнятого рішення про визнання матеріального об'єкта, щодо якого подавали клопотання, речовим доказом [220; 223; 216; 217; 233].

Водночас однією з причин відмов у задоволенні клопотань про передачу було саме невизнання матеріальних об'єктів, щодо яких було подане клопотання, речовим доказом [226; 227; 228] і відсутність серед поданих на обґрунтування матеріалів копій постанов про визнання речовим доказом [224; 225].

Своєю чергою проведене нами анкетування засвідчило наявність вже усталеної практики серед детективів і прокурорів щодо необхідності й

доцільності прийняття в порядку ст. 110 КПК України рішень про визнання матеріальних об'єктів речовими доказами шляхом винесення відповідної постанови (90,1 %) (додаток В).

Водночас учені не дійшли однозначної позиції з цього питання, оскільки законодавець не передбачив у КПК України винесення постанови про визнання речовим доказом.

Деякі науковці акцентують на необхідності й доцільності винесення постанови про визнання предмета речовим доказом і приєднання його до матеріалів провадження, мотивуючи це тим, що винесенням такої постанови слідчий, прокурор констатують факт використання визначеної речі як речового доказу [15, с. 300] та на певному етапі й стадіях кримінального провадження слідчий, прокурор як самостійні суб'єкти оцінки доказів приймають такі рішення, а наявність або відсутність постанови відіграє важливу роль для вирішення питання про законність обмеження права власності щодо майна, на яке було накладено арешт [87, с. 85].

Інші вчені вважають, що зібрані сторонами кримінального провадження матеріальні об'єкти можуть бути визнані доказами лише судом [260, с. 47], а також винесення слідчим постанови про визнання предмета речовим доказом хоча формально й не суперечить законодавству, проте не відповідає новітній концепції сприйняття доказів загалом [53, с. 133].

Крім того, слід зазначити про позицію С. О. Шульгіна стосовно можливості взагалі винесення постанови, не передбаченої КПК України, згідно з якою законодавець не спроможний врахувати всі потреби практики, які виникають під час досудового розслідування, а тому цілком обґрунтовано дозволив виносити постанови, які не передбачені законом, і мета їх винесення є виконанням завдань кримінального провадження [259, с. 294].

Ми поділяємо позицію А. С. Котової про допустимість з погляду чинного КПК України, а також доцільність і виправданість винесення постанови про визнання предметів (майна) речовими доказами перед вирішенням питання про накладення арешту на таке майно [73, с. 183].

Повертаючись до встановлення мети передачі, законодавець вказав на неї в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України, зазначивши, що речові докази передають для здійснення заходів з управління ними з метою забезпечення їх збереження або збереження їхньої економічної вартості, а речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без зайвих складнощів або витрати щодо забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що швидко псуються, ураховуючи характеристики такого майна, для реалізації.

Про обов'язковість аргументування стверджували й слідчі судді в постановлених ними рішеннях щодо передачі в управління, для реалізації та у відмовах у здійсненні таких заходів.

Зокрема, приймаючи рішення щодо передачі в управління АРМА, суд, обґрунтовуючи прийняте рішення, вказував на подані доводи щодо відсутності можливості забезпечити схоронність майна та забезпечення збереження їх істотних ознак і властивостей, що мають важливе значення для подальшого розслідування [216], на те, що подальше зберігання майна завдає шкоди державним інтересам у вигляді значних витрат на організацію умов зберігання за рахунок держави [236].

Так само прийняте рішення щодо передачі для реалізації аргументували тим, що арештоване майно, яким є зернова продукція, становить велику партію товарів, тож не було доцільним залишати на зберіганні у зв'язку з тим, що це спричинить складнощі й додаткові витрати з Державного бюджету України [223].

Безпосередньо в разі відмови в задоволенні клопотань у частині передачі в управління АРМА, мотивуючи прийняте рішення, суд вказував на відсутність конкретизації щодо того, які саме завдання кримінального провадження вирішуватиме передача в управління, а також на необґрунтованість того, що передача в управління є необхідною та

забезпечить ефективність, збереження та підвищення вартості майна [230; 231].

Поряд з цим слідчі судді приймали рішення щодо повернення клопотання у зв'язку з недодержанням вимог, визначених для клопотання про арешт майна, зокрема в частині необґрунтування підстав і мети передачі майна АРМА [213].

Звертаючись до слідчого судді, суду, необхідно аргументувати наявність підстав для передачі й мети, яку має намір досягти сторона обвинувачення такою передачею.

Аналізуючи подальші вимоги до клопотання про передачу речових доказів, кримінальний процесуальний закон встановлює необхідність зазначення переліку й виду майна, що необхідно передати в управління або для реалізації.

Встановлюючи характеристику активів, які можуть бути передані АРМА, слід зауважити, що в абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України законодавець розділив майно на два види залежно від мети передачі – речові докази, які можуть бути передані в управління, і речові докази, які може бути передано для реалізації.

Ні кримінальний процесуальний закон, ні Закон [160] не встановлюють характеристику активів, які можуть бути передані в управління, акцентуючи лише на окремих вимогах до такого майна.

Зокрема, тлумачення вимог до майна, яке може бути передано в управління, міститься в Настановах з управління арештованим майном, згідно з якими:

– будь-яке майно має бути арештоване в кримінальному провадженні, відкритому в Україні, водночас арешт може бути накладено з будь-якою метою, передбаченою ст. 170 КПК України, крім забезпечення цивільного позову (цей виняток не застосовують, якщо арешт накладено для забезпечення цивільного позову, пред'явленого в інтересах держави Україна);

- арешт має передбачати заборону розпорядження (обов'язково) або користування майном (бажано);
- сукупна вартість активів, що передають в управління АРМА на одній правовій підставі, має становити понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб;
- активи мають бути визнані речовими доказами;
- передача активів в управління не має завдавати шкоди кримінальному провадженню [103, с. 60–62].

Якщо для речових доказів, які можуть бути передані в управління, крім вартості, немає обмеження в частині їх виду та характеру, то для реалізації можуть бути передані речові докази, що не містять слідів кримінального правопорушення, у вигляді предметів, великих партій товарів, зберігання яких через громіздкість або з інших причин неможливо без складнощів або витрат щодо забезпечення спеціальних умов зберігання яких співмірні з їх вартістю, а також речові докази у вигляді товарів або продукції, що швидко псуються.

Своєю чергою Закон [160] встановлює інше розмежування для речових доказів залежно від вибору способу управління з огляду на наявність в АРМА дискреційних повноважень.

До прийняття змін Законом України «Про внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо гарантій прав інвесторів» у ч. 4 ст. 21 Закону [135; 160] було визначено, що перелік майна, зокрема у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих складнощів, або витрати із забезпечення спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майно у вигляді товарів або продукції, що швидко псуються, тобто майно, яке може бути реалізоване, визначає Кабінет Міністрів України.

Постановою Кабінету Міністрів України від 13 вересня 2017 року № 685 затверджено Примірний перелік майна, в тому числі у вигляді предметів чи

великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майна у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, що підлягає реалізації [165].

У цій постанові зазначено, що реалізації підлягає будь-яке майно, на яке накладено арешт у кримінальному провадженні або в позовному провадженні у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави, за умови його належності до одного або більше видів майна, визначених у Примірному переліку.

Водночас встановлено, що Примірний перелік не є вичерпним і реалізації може підлягати майно, яке не визначене в Примірному переліку, якщо його реалізація забезпечуватиме збереження та/або збільшення вартості такого майна ефективніше, порівняно з його переданням в управління за договором управління майном у порядку та на умовах, визначених законом.

Однак з метою чіткого визначення дискреційних повноважень Законом України «Про внесення змін до Закону України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів” щодо гарантій прав інвесторів» були внесені зміни до ч. 4 ст. 21 Закону [135; 160], згідно з якими на реалізацію може бути передано рухоме майно без згоди власника за рішенням слідчого судді, суду за наявності принаймні однієї з таких підстав:

- майно швидко псується;
- майно швидко втрачає свою вартість;
- витрати на зберігання рухомого майна протягом одного календарного року становлять понад 50 відсотків його вартості.

Водночас нерухоме майно не може бути передано для реалізації без згоди власника такого майна до винесення обвинувального вироку суду, що набрав законної сили, або іншого судового рішення, що набрало законної

сили, яке є підставою для застосування спеціальної конфіскації відповідно до КПК України, або судового рішення, яке набрало законної сили, про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави.

Така невідповідність між положеннями КПК України й Закону до характеристики речових доказів, які можуть бути передані для реалізації, не сприяє одностайному застосуванню кримінального процесуального законодавства України під час здійснення досудового розслідування та судового розгляду [118, с. 539].

Водночас, відповідно до абз. 7 ч. 6 ст. 100 КПК України та ч. 1 ст. 19 Закону, обов'язковою умовою передачі є встановлена вартість майна, визнаного речовими доказами в кримінальному провадженні, яка повинна становити понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб.

На обов'язковості аргументування такої вартості речових доказів слідчі судді, суд акцентували як у прийнятих рішеннях щодо передачі в управління або для реалізації [220; 214], так і в рішеннях, у яких було відмовлено в задоволенні клопотань [225; 231].

Рішення про передачу стороною обвинувачення обґрунтовували так, що вартість речових доказів становить понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, а отже, однією з причин відмови в задоволенні таких клопотань була саме недостатня обґрунтованість необхідної вартості таких речових доказів.

Продовжуючи розгляд обов'язкових підстав, які має містити клопотання про передачу, законодавець закріпив необхідність зазначення документів, які підтверджують право власності на речові докази, що необхідно передати.

В Інформаційному листі ВССУ від 5 квітня 2013 року № 223-558/0/4-13 «Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження» надав роз'яснення про обов'язковість зазначення в клопотанні й обов'язково додавання до клопотання документів, що підтверджують право власності на

майно, право власності на яке підлягає державній реєстрації і яке було фактично зареєстровано, або копії цих документів [139].

Саме однією з підстав прийняття рішень слідчими суддями щодо повернення клопотань про передачу речових доказів АРМА була відсутність документів, які підтверджують право власності на майно.

Відповідно до ч. 3 ст. 172 КПК України, слідчий суддя, суд, встановивши, що клопотання про арешт майна подано без дотримання вимог ст. 171 цього Кодексу, повертає його прокурору та встановлює строк у сімдесят дві години або на підставі думки слідчого, прокурора чи цивільного позивача – менший строк для усунення недоліків, про що постановляє ухвалу.

Ухвалами слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 5 листопада 2019 року у справі № 760/28088/19 та слідчого судді ВАКС від 4 червня 2021 року у справі № 760/3751/21 клопотання про передачу в управління було повернуто прокурору саме з підстав ненадання відомостей про власника майна й документів, що підтверджують право власності на таке майно [235; 213].

Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ у цьому Інформаційному листі роз'яснив, що під час розгляду відповідних клопотань слідчим суддям необхідно враховувати, що такі документи не можуть бути зазначені в клопотанні й надані щодо майна, право власності на яке неможливо підтвердити документально (наприклад, на майно, вилучене з обігу; рухоме майно, що не підлягає державній реєстрації та документів щодо якого немає, тощо), а також щодо майна, яке підлягає державній реєстрації, проте всупереч вимогам закону не було зареєстровано. Водночас відповідну неможливість має бути обґрунтовано в клопотанні, про неї має бути зазначено і в ухвалі.

Розгляд клопотання та вирішення питання про передачу речових доказів здійснюють відповідно до вимог, визначених у ст. 172 і 173 КПК України.

З огляду на обставини кримінального провадження, які передбачають необхідність звернення до суду з клопотанням про передачу речових доказів

АРМА, таке клопотання розглядають тільки за зверненням слідчого, погодженого з прокурором, або прокурора, на відміну від клопотання про арешт майна, яке може бути подане цивільним позивачем з метою забезпечення цивільного позову.

Частина 2 статті 172 КПК України закріплює можливість розгляду клопотання про арешт майна без повідомлення власника майна, що, на нашу думку, неможливо застосовувати під час розгляду клопотання про передачу речових доказів АРМА, урахуваючи, що предметом розгляду є майно, визнане речовими доказами та попередньо вже на яке накладено арешт у кримінальному провадженні, і тим самим відсутність такої умови для розгляду клопотання без повідомлення власника майна як забезпечення арешту майна.

Під час вирішення питання про арешт майна, згідно з ч. 2 ст. 173 КПК України, слідчий суддя, суд повинні враховувати:

- правову підставу для арешту майна;
- можливість використання майна як доказу в кримінальному провадженні (якщо арешт майна накладають у випадку, передбаченому п. 1 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу);
- наявність обґрунтованої підозри у вчиненні особою кримінального правопорушення або суспільно небезпечного діяння, що підпадає під ознаки діяння, передбаченого законом України про кримінальну відповідальність (якщо арешт майна накладають у випадках, передбачених п. 3, 4 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу);
- можливість спеціальної конфіскації майна (якщо арешт майна накладають у випадку, передбаченому п. 2 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу);
- розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, неправомірної вигоди, яка отримана юридичною особою (якщо арешт майна накладають у випадку, передбаченому п. 4 ч. 2 ст. 170 цього Кодексу);
- розумність і співмірність обмеження права власності завданням кримінального провадження;

– наслідки арешту майна для підозрюваного, обвинуваченого, засудженого, третіх осіб.

Зрозуміло, що під час вирішення питання про передачу речових доказів слідчий суддя, суд не враховують питання, визначені в п. 3, 4 цієї статті КПК України, зважаючи на направленість їх вирішення у випадках звернення з клопотанням про арешт майна з метою, передбаченою п. 2–4 ч. 2 ст. 170 КПК України.

З огляду на вимоги, викладені в ч. 1 ст. 173 КПК України, під час вирішення питання про арешт майна слідчий суддя, суд відмовляють у задоволенні клопотання про передачу речових доказів, якщо особа, що його подала, не доведе необхідність такої передачі.

Водночас у разі задоволення клопотання слідчий суддя, суд постановляє ухвалу, повинен у ній визначити (інші пункти стосуються арешту майна, які не можуть бути враховані під час прийняття рішення щодо передачі):

- перелік майна, на яке накладено арешт;
- підстави передачі речових доказів в управління або для реалізації;
- порядок виконання ухвали із зазначенням способу інформування заінтересованих осіб.

Регламентує кримінальний процесуальний закон і подальший процесуальний порядок у разі отримання ухвали слідчого судді, суду на передачу в управління або для реалізації речових доказів, згідно з яким прокурор не пізніше ніж наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали АРМА зі зверненням щодо прийняття активів, а також уживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів АРМА (ч. 7 ст. 100 КПК України).

Отже, обов'язок направлення рішення слідчого судді, суду про необхідність прийняття АРМА арештованих активів в управління чи для реалізації та одночасно вжиття невідкладних заходів щодо передачі цих активів покладено саме на прокурора.

Слід зазначити, що, порівняно з арештом майна, щодо якого законодавець передбачив порядок скасування арешту майна на підставі ухвали слідчого судді, суду за результатами розгляду відповідного клопотання, КПК України не містить процедури скасування передачі речових доказів АРМА після постановлення відповідної ухвали.

Водночас аналіз судової практики засвідчує наявність фактів скасування саме передачі речових доказів в управління АРМА.

Зокрема, ухвалою слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 10 січня 2019 року у справі № 752/28/19 було скасовано порядок зберігання речових доказів у частині скасування передачі їх АРМА [219].

Ця ухвала була постановлена за результатами розгляду клопотання власника майна, прийняте рішення суд обґрунтовував тим, що знаходження майна на зберіганні в АРМА унеможлиблює його належне збереження та призводить до втрати, знищення та пошкодження зазначеного вище майна.

Так само ухвалою слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 1 листопада 2018 року у справі № 760/25546/18 скасовано передачу арештованого майна – пасажирського термінального комплексу, прийняте рішення аргументовано тим, що передача майна в управління АРМА не забезпечила збереження цього активу та його економічної вартості, не досягнуто основної мети управління ними, зокрема підвищення вартості, а навпаки, після передачі активів в управління було припинено будівництво пасажирського термінального комплексу, що призвело до збільшення видатків, тим самим втручання не відповідало принципам пропорційності, «справедливої рівноваги» між інтересами суспільства й основними правами людини [229].

Отже, у підрозділі визначено процесуальний порядок передачі в управління АРМА активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, і це дало підстави стверджувати, що, з огляду на врегульованість саме порядку арешту майна, законодавець не врахував і чітко не сформулював окремі питання, пов'язані з безпосереднім процесуальним порядком передачі

арештованих активів в управління, розмежуванням передачі речових доказів в управління та передачі речових доказів для реалізації.

3.3. Шляхи вдосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів

Дотримання й забезпечення непорушності права власності є одним з найголовніших показників рівня розвитку суспільства. Водночас регламентованість процедур обмеження права, за яких дотримуються права власника, засвідчує розвиненість наявних правових засад певної держави.

Стаття 41 Конституції України закріплює дію непорушності права приватної власності як одного з основних прав і свобод людини й громадянина. Так само в п. 2 ч. 1 ст. 3 ЦК України серед засад цивільного законодавства закріплено неприпустимість позбавлення права власності, крім випадків, встановлених Конституцією України й законом.

Висвітлюючи цю засаду, В. І. Борисова зауважує, що власникові належать права володіння, користування та розпорядження своїм майном, які він здійснює відповідно до закону за власною волею, незалежно від волі інших осіб. Усім власникам забезпечено рівні умови для здійснення своїх прав, а держава не втручається в їх здійснення. Ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності чи обмежений у його здійсненні [11, с. 26].

Водночас Основний Закон передбачає можливість примусового відчуження об'єктів права приватної власності лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі й у порядку, встановлених законом, і за умови попереднього та повного відшкодування їхньої вартості.

Фактично зазначена норма підтверджує закріплений у ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод принцип, згідно з яким ніхто не може бути позбавлений своєї власності

інакше, як в інтересах суспільства, і на умовах, передбачених законом та загальними принципами міжнародного права.

Водночас у зазначеній ст. 1 Першого протоколу до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод акцентовано на праві держави вводити в дію такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів.

Європейський суд з прав людини неодноразово згадував у винесених рішеннях про дотримання «справедливого балансу» між загальним інтересом суспільства й вимогами захисту основоположних прав конкретної особи. Безпосередньо на дотримання «справедливого балансу» впливає «якість закону» як складова принципу верховенства права, на підставі якого може відбутися обмеження права і свобод людини й громадянина. Зокрема, у рішенні у справі «Беєлер проти Італії» ЄСПЛ зазначив про «якість закону» з вимогою, щоб він був доступним для зацікавлених осіб, чітким і передбачуваним у своєму застосуванні [263].

Такі вимоги до закону, як «доступність», «передбачуваність» і «зрозумілість», мають бути визначальними характеристиками акта законодавства для дотримання відповідності «якості закону».

Водночас принцип верховенства права реалізують через складові, одним з яких є юридична визначеність.

Необхідно зосередити увагу на рішенні Конституційного Суду України від 29 червня 2010 року № 17-рп/2010, у якому констатовано, що в Україні визнано і діє принцип верховенства права, а одним з елементів верховенства права є принцип правової визначеності, у якому передбачено, що обмеження основних прав людини та громадянина і втілення цих обмежень на практиці допустиме лише за умови забезпечення передбачуваності застосування правових норм, встановлюваних такими обмеженнями [187].

У зв'язку із цим слушною видається позиція В. А. Колесника, згідно з якою правильне й чітко визначене формулювання кожної процесуальної норми створює умови для її однозначного розуміння, правильного й однакового

застосування на практиці. Натомість нечіткість або неповна визначеність окремих процесуальних норм стає причиною їх невиконання, неповного дотримання важливих процесуальних вимог, помилкового застосування, що призводить до прийняття неправильних або неналежно обґрунтованих процесуальних рішень слідчого, прокурора, слідчого судді, суду [65, с. 41].

Так само здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, потребує чіткого, передбаченого й зрозумілого процесуального визначення з метою дотримання «справедливого балансу» між загальним інтересом суспільства та вимогами захисту основоположних прав конкретної особи, а також унеможливлення порушення принципу верховенства права.

Одночасно законодавець у кримінально-процесуальному законі акцентує на необхідності забезпечення ефективності досудового розслідування, яке, відповідно до ч. 5 ст. 38 КПК України, покладено на орган досудового розслідування.

Усвідомлюючи, що ця норма є декларативною, оскільки в ст. 3 КПК України орган досудового розслідування не визначений як сторона кримінального провадження, саме на слідчого покладено обов'язок здійснення ефективного розслідування.

Своєю чергою в ч. 3 ст. 38 КПК України декларовано зобов'язання щодо ефективного здійснення прокурором нагляду за дотриманням законів під час проведення досудового розслідування. Безпосередньо наслідком неефективності такого здійснення є можливість керівника органу прокуратури покласти повноваження прокурора на іншого прокурора цього органу прокуратури.

Так само законодавець, відповідно до ч. 3 ст. 21 Закону [160], регламентує, що управління активами здійснюють на умовах ефективності, а також збереження та збільшення їх вартості. Зазначене зобов'язання безпосередньо впливає з обов'язку, встановленому в Директиві ЄС від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU, згідно з якою країни-члени ЄС зобов'язані

вжити заходів з ефективного розпорядження активами, на які накладено арешт, а також створення спеціальних інституцій, відповідальних за менеджмент такими активами з метою їх збереження або збереження їхньої вартості.

Водночас недосконалість законодавства, що регламентує процесуальний порядок здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, не забезпечить ефективність управління активами, збереження та збільшення їх вартості.

Тому саме чітко визначені процесуальні підстави й порядок здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, які унеможливають подвійне тлумачення процесуальних дій із цієї проблематики, дають змогу забезпечити досягнення завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного й неупередженого розслідування та судового розгляду, а також одночасного дотримання прав власника майна.

У кримінальному процесуальному законодавстві немає визначення терміна «активи», хоча в тексті КПК України на цей термін міститься чимало посилань. Стаття 3 КПК України пропонує визначення термінів, які використано в Кодексі. Частина 3 цієї статті констатує, що інші терміни, які застосовано в цьому Кодексі, визначено в спеціальних нормах у цьому Кодексі та інших законах України.

Проте аналіз національного законодавства засвідчує, що поняття «активи» визначено в законодавчих актах по-різному, що стає на заваді послідовному правозастосуванню в кримінальному провадженні під час здійснення досудового розслідування.

Водночас, з огляду на наявність дефініції терміна «активи» в Законі [160], яка, на нашу думку, є вичерпною та відображає сутність зазначеного терміна, пропонуємо доповнити ст. 3 КПК України після частини другої частиною третьою такого змісту: «Термін “активи” в цьому Кодексі використано в значенні, наведеному в Законі України “Про Національне

агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів”».

Крім того, неодноразово вчені порушували питання взаємодії слідчого й прокурора з оперативними підрозділами щодо виявлення та розшуку майна в кримінальному провадженні.

Наприклад, А. М. Юрченко за результатами свого наукового дослідження запропонувала доповнити КПК України статтею 40-1 «Обов’язок забезпечення цивільного позову та конфіскації майна», згідно з якою слідчий зобов’язаний протягом трьох діб після повідомлення особі (особам) про підозру вжити заходів щодо забезпечення заявленого в кримінальному провадженні цивільного позову, а також можливого в майбутньому цивільного позову, та забезпечення виконання вироку в частині можливої конфіскації майна, зокрема доручивши вжиття таких заходів оперативному підрозділу [261, с. 168].

Своєю чергою І. П. Зіньковський, досліджуючи проблемні питання арешту майна, пропонував доповнити ст. 41 КПК України можливістю надання слідчим, прокурором доручення для виконання не тільки інших процесуальних дій, а й необхідності також окремої вказівки на доручення проведення розшукових дій. Перед наданням доручення оперативному підрозділу на здійснення розшуку майна слідчий повинен мотивувати своє рішення, виклавши його в постанові, у якій оголосити в розшук майно для забезпечення виконання ухвали слідчого судді про арешт майна [49, с. 182–189].

У дисертаційному дослідженні щодо забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні І. Г. Татарин висловив декілька пропозицій з удосконалення законодавства. Науковець запропонував доповнити КПК України статтею у такій редакції: «Слідчий та оперативний підрозділ з метою забезпечення відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, зобов’язані взаємодіяти у напрямку розшуку майнових цінностей, рухомого та нерухомо майна, для забезпечення цивільного позову. Організація взаємодії з оперативними підрозділами щодо оперативного розшуку майнових, грошових

цінностей та майна для відшкодування шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, покладається на слідчого, який визначає конкретні форми і напрями взаємодії процесуального та організаційно-тактичного характеру» [191, с. 173–174]; доповнити КПК України статтею 128-1, яку викласти в такій редакції: «Слідчий, прокурор та відповідний оперативний підрозділ за їх дорученням з метою забезпечення відшкодування потерпілому шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, зобов'язані вживати заходів для розшуку майнових цінностей, рухомого та нерухомого майна, яке може бути предметом забезпечення цивільного позову» [191, с. 181]. Такі пропозиції вчений обґрунтовував тим, що в кримінальному процесуальному законі, його доктрині, як зрештою й у теорії оперативно-розшукової діяльності, виявленню та розшуку викраденого (і не тільки такого) майна й інших цінностей для забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, не приділено належної уваги. Проте від ефективності розшуку залежить передусім захист майнових прав потерпілих осіб: якщо викрадене, пошкоджене тощо майно не буде знайдено, то про жоден реальний захист майнових прав фізичних і юридичних осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень, не може йтися.

На нашу ж думку, з метою ефективності здійснення заходів з виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено або накладено арешт у кримінальному провадженні, доцільним буде доповнити після слова «осіб» у другому реченні абзацу другого ст. 170 КПК України, замінивши знак «.» на «, надання доручення оперативному підрозділу.».

Водночас у зв'язку з повторенням третього речення абзацу другого ст. 170 КПК України другого речення в цьому самому абзаці виключити його із зазначеної статті КПК України.

Також слід доповнити ст. 170 КПК України частиною тринадцятою, виклавши її в такій редакції: «У разі розшуку майна, на яке накладено арешт у кримінальному провадженні, слідчий, прокурор можуть винести постанову про розшук майна, проведення якого доручити оперативному підрозділу.».

Необхідність доповнення кримінального процесуального закону можливістю винесення такої постанови дасть змогу забезпечити максимальну ефективність здійснення розшуку такого майна, ураховуючи, що постанови слідчого та прокурора, прийняті в межах компетенції згідно із законом, є обов'язковими для виконання фізичними та юридичними особами, прав, свобод чи інтересів яких вони стосуються.

Не сприяють ефективності розшуку, виявленню та управлінню активами внутрішні нормативно-правові акти АРМА, які унеможливають ефективніше здійснення таких заходів.

Попри створення та функціонування у своїй структурі міжрегіональних територіальних управлінь, опрацювання та надання відповідей на звернення органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури щодо виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, а також прийняття в управління активів у кримінальних провадженнях здійснює центральний апарат АРМА. Обґрунтовано такий підхід до організації роботи тим, що згідно з пп. 3 п. 4 Положення про міжрегіональні територіальні управління АРМА, затвердженого наказом АРМА від 15 лютого 2021 року № 38, визначено, що територіальні управління здійснюють заходи виявлення, розшуку активів та фактичним їх прийняттям в управління за дорученням Голови або його заступників [150]. У зв'язку з відсутністю фактів надання доручень Головою та його заступниками на здійснення таких заходів, фактично територіальні управління не здійснюють зазначені заходи, що негативно позначається на можливій якості проведення цих заходів з огляду на вчинення кримінальних правопорушень на всій території України.

Отже, пропонуємо внести зміни до Положення про міжрегіональні територіальні управління АРМА, виключивши з пп. 3 п. 4 речення «за дорученнями Голови АРМА або його заступників та».

Зазначені зміни сприятимуть підвищенню ефективності організації діяльності територіальних управлінь АРМА, як й інституції загалом.

Якщо питання взаємодії між органами досудового розслідування, прокуратурою та оперативними підрозділами щодо забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної злочином, неодноразово порушували як на законодавчому рівні, так і в правовій науці, після створення окремого уповноваженого на управління арештованими активами органу питання щодо передачі в управління активів є актуальним з позицій удосконалення законодавства.

Прогалиною кримінального процесуального законодавства є можливість передачі в управління лише речових доказів, а не активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні.

Дослідження законодавства іноземних держав, що регулює порядок передачі в управління активів, дало підстави для висновку щодо можливості передачі в управління відповідно до їх законодавства саме арештованих активів (майна), без звуження лише до визнання їх речовими доказами.

Корелюється такий підхід з міжнародними конвенціями боротьби зі злочинністю [67; 68], Директивою від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU, у якій передбачено створення установ з управління арештованими активами [270], а також із 38-ю Рекомендацією Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ) [173] і Кращими практиками щодо адміністрування арештованих активів [76].

На зазначену прогалину в законодавстві акцентувала й Велика палата Верховного Суду в постанові від 7 листопада 2019 року в судовому провадженні № 11-123сап19, зазначивши, що перелік обставин, які зумовлюють необхідність арешту майна та збереження активів, їх економічної вартості шляхом управління цими об'єктами АРМА, не обмежений підставами для визнання їх речовими доказами, а є значно ширшим [126].

Мотивуючи це рішення, суд, посилаючись на Директиву від 3 квітня 2014 року № 2014/42/EU, зазначив, що звуження переліку об'єктів, які можуть передавати в управління АРМА, лише до речових доказів може істотно обмежити можливості виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань,

реалізації мети створення такого органу й виконання ним своїх передбачених ст. 2, 9 Закону [160] функцій, спрямованих на захист порушених унаслідок вчинення найтяжчих корупційних й інших корисливих злочинів інтересів держави та суспільства.

У контексті можливості передачі в управління АРМА арештованих активів постає необхідність внесення змін до ст. 100 КПК України, що регламентує зберігання речових доказів.

Зокрема, на нашу думку, потребують виключення абзац сьомий частини 6 та частина 7 зі ст. 100 КПК України, своєю чергою доповнення кримінально-процесуального закону новою статтею, що визначатиме підстави й порядок передачі арештованих активів в управління АРМА.

Водночас перед визначенням змісту нововведеної статті підлягають детальному встановленню окремі питання, з приводу яких можуть виникати дискусії, а саме:

- підстави й порядок передачі в управління АРМА арештованих активів;
- порядок розгляду слідчим суддею, судом клопотань про передачу в управління активів;
- можливість залучення як спеціалістів посадових осіб АРМА;
- підстави й порядок скасування передачі в управління.

Кожне із зазначених питань потребує аналізу з метою найоптимальнішого визначення змісту для усунення прогалин кримінального процесуального законодавства в проблематиці передачі в управління АРМА арештованих активів.

Кримінальний процесуальний закон висуває вимоги до клопотання про арешт майна, зокрема обов'язкового зазначення в ньому підстав і мети накладення арешту й відповідного обґрунтування необхідності арешту майна.

Так само в клопотанні про передачу в управління арештованих активів має бути зазначено підстави й мету та обґрунтовано необхідність такої передачі з огляду на обставини кримінального провадження, характеристики

арештованих активів і можливість передачею в управління забезпечити їх збереження (за можливості – збільшення) економічної вартості. У разі звернення з клопотанням про передачу для реалізації має бути обґрунтовано здійснення саме таких дій з майном.

Зрозуміло, що кожен окремий випадок є унікальним, однак це не позбавляє обов'язку слідчого та прокурора дотримуватися доведення існування підстав і мети, а також обґрунтування необхідності передачі в управління активів.

Водночас КПК України достатньо чітко регулює порядок звернення до суду з клопотанням про арешт майна, як і розгляд такого клопотання, виконання та скасування арешту майна. Тому внесення окремих змін до кримінального процесуального закону щодо процесуального порядку передачі в управління арештованих активів не є доцільним у зв'язку з достатньою врегульованістю процедури арешту майна.

Натомість є проблема, пов'язана з арештом окремих активів з подальшою передачею їх в управління, оскільки вже на етапі безпосереднього управління можуть поставати питання щодо пошуку управителів, менеджменту такими активами та, зрештою, незабезпечення умов їх збереження та/або зниження їхньої економічної вартості. Такі проблеми стосуються, зокрема, активів, щодо управління яких можуть виникати складнощі у зв'язку їхніми особистими характеристиками, а саме майнові комплекси, виробничі підприємства, вузькопрофільні активи тощо. Прикладами неефективності управління такими активами є наявність в Єдиному реєстрі судових рішень ухвал про скасування передачі в управління активів у зв'язку із саме неефективністю управління активами, незабезпеченням їх збереження або збереження їх економічної вартості. Зокрема, ухвалами слідчих суддів було скасовано передачу в управління саме через наявність зазначених причин [219; 229].

Окреслені обставини засвідчують необхідність існування механізму планування перед прийняттям рішення щодо передачі окремих активів в

управління. Одним зі шляхів вирішення цього питання є можливість залучення згідно з положеннями ст. 71 КПК України як спеціалістів посадових осіб АРМА на етапі планування передачі в управління арештованих активів.

Відповідно до ст. 71 КПК України, особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками й може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування та судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, є спеціалістом у кримінальному провадженні, що може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування та судом під час судового розгляду.

Крім того, згідно зі ст. 3 КПК України, спеціаліст є учасником кримінального провадження, тобто має відповідні права й обов'язки.

Залучення посадових осіб АРМА як спеціалістів у кримінальному провадженні під час досудового розслідування або судового розгляду з метою надання методичної та консультаційної допомоги з питань, що потребують спеціальних знань у сфері управління арештованими активами, дасть змогу вирішити питання щодо належного планування перед плануванням передачі активів в управління АРМА.

Водночас кримінальний процесуальний закон повинен містити запобіжник у разі неефективності управління арештованими активами, незабезпечення умов їх збереження та/або зниження їхньої економічної вартості. Саме такою можливістю є скасування передачі в управління активів у разі підтвердження зазначених фактів відповідними доказами. Можливість звернення до слідчого судді, суду за скасуванням такої передачі повинні мати як власник (володілець майна), оскільки такими діями порушують безпосередньо його права, так і прокурор, на якого покладено обов'язок здійснення нагляду за додержанням законів під час проведення досудового розслідування.

З огляду на зазначене, пропонуємо доповнити КПК України статтею 170-1, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 170-1. Передача в управління активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні

1. В управління Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, можуть бути передані активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, з метою забезпечення їх збереження (за можливості – збільшення) економічної вартості або для реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом, на підставі:

- 1) ухвали слідчого судді під час досудового розслідування;
- 2) ухвали суду під час судового провадження;
- 3) письмової згоди власника.

2. У випадках, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС, – до слідчого судді ВАКС, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 цього Кодексу.

3. У випадках, передбачених пунктом 2 частини першої цієї статті, прокурор звертається до суду, який здійснює судовий розгляд, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 цього Кодексу

4. Прокурор у випадках, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої цієї статті, не пізніше ніж наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття

активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

5. У випадку, передбаченому пунктом 3 частини першої цієї статті, прокурор письмово звертається до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

6. У разі необхідності слідчим, прокурором під час досудового розслідування та слідчим суддею, судом під час судового розгляду з метою одержання консультацій з питань, що потребують спеціальних знань у сфері управління активами, відповідно до статті 71 цього Кодексу, може бути залучено як спеціалістів посадових осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

7. У разі залучення як спеціалістів посадові особи Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, зобов'язані надати консультації з питань передачі в управління активів.

8. Передача в управління активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, може бути повністю або частково скасована ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або власника (законного володільця) в разі неефективності управління активами, незабезпечення умов їх збереження та/або зменшення їхньої економічної вартості в разі підтвердження зазначених фактів доказами.

9. Розгляд клопотання про скасування передачі в управління здійснюється в порядку, передбаченому статтею 174 цього Кодексу.»

Отже, у підрозділі виокремлено проблеми реалізації процесуального механізму виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, запропоновано шляхи їх усунення, що забезпечить досягнення завдань кримінального провадження щодо забезпечення швидкого, повного, неупередженого розслідування та судового розгляду й одночасного дотримання прав власника майна.

Висновки до розділу 3

Дослідження особливостей процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, дало змогу дійти таких висновків:

– виявлення та розшук майна, на яке може бути накладено арешт, здійснюються способами, визначеними в ст. 93 КПК України, а саме шляхом проведення СРД і НСРД, витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок, проведення інших процесуальних дій, передбачених цим Кодексом, а також надання доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України щодо виявлення та розшуку активів, одержання доказів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження;

– єдиним способом отримання доказів шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних під час виявлення й розшук майна, на яке може бути накладено арешт, є процесуальне оформлення здійснення такого доступу шляхом проведення відповідної слідчої дії – огляду з подальшим складанням протоколу згідно з вимогами ст. 104–107 КПК України;

– можливість передачі в управління лише речових доказів, попередньо арештованих у кримінальному провадженні з метою їх

збереження, у зв'язку з можливим зниженням вартості унеможлиблює одночасно забезпечення майнових прав власника майна, на яке накладено арешт з інших підстав, передбачених ч. 2 ст. 170 КПК України.

– попри те, що порядок передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, є достатньо врегульованим, з огляду на врегульованість саме порядку арешту майна, законодавець не враховує та чітко не формулює окремі питання, пов'язані з розмежуванням передачі речових доказів в управління та передачі речових доказів для реалізації, не визначає порядок скасування передачі речових доказів (попри наявність практики скасування такої передачі), не усуває суперечності між положеннями кримінального процесуального закону й Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів»;

– удосконалення кримінально-процесуального законодавства щодо виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, водночас має забезпечити, з одного боку, дотримання «справедливого балансу» між загальним інтересом суспільства й вимогами захисту основоположних прав конкретної особи, а також унеможливлення порушення принципу верховенства права, з іншого – забезпечити ефективність управління активами, збереження та підвищення їх вартості.

ВИСНОВКИ

На підставі узагальнення основних положень і результатів здійсненого дослідження теоретично-правових й організаційно-тактичних аспектів проблем виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, сформульовано висновки, пропозиції та рекомендації, що відповідають вимогам наукової новизни, а також набувають теоретичного й практичного значення:

1. Відсутність комплексних наукових результатів у дослідженні проблем виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, пов'язана з виокремленням і дослідженням комплексу тем, що є дотичними до аналізованої теми, як наслідок – несформованістю цілісного бачення зазначених проблем. За результатами розгляду напрямів наукових досліджень виокремлено певну тенденцію: існує чималий пласт наукових розробок, пов'язаних із системою доказування в кримінальному процесі, дослідженням сутності речових доказів та їх зберіганням, проблемами застосування заходів забезпечення кримінального провадження, відшкодуванням шкоди, завданої злочином, й організацією і тактикою виявлення кримінальних активів. Однак дослідження здійснювали без урахування необхідності саме виявлення, розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, й подальшої передачі в управління арештованих активів як окремого напрямку процесуальної діяльності, що зумовлено нетривалим строком застосування нового для національної теорії та практики кримінального процесу механізму виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. Результати раніше здійснених досліджень не відображають зазначеної проблематики, що засвідчує брак сучасного комплексного дослідження підстав і процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів.

2. Вивчення іноземного досвіду з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, дає підстави для висновків, що підґрунтям до необхідності створення установ виявлення та розшуку злочинних активів й установ з управління арештованим майном постала необхідність виявлення активів, одержаних від кримінальних правопорушень, й управління ними після їх арешту. Створення зазначених інституцій своєю чергою призвело до внесення змін до національного (кримінального процесуального й адміністративного) законодавства іноземних країн, маючи на меті саме забезпечення безперешкодного функціонування спеціалізованих суб'єктів з виявлення та управління активами. Водночас на початковому етапі імплементації в законодавство спочатку норм щодо виявлення активів, а потім щодо управління ними призвело до розподілення зазначених функцій між різними суб'єктами. На цій підставі виокремлено такі моделі їх створення та функціонування: створення окремих органів, до функцій яких можуть належати виявлення та управління арештованими активами, так й окремо функції або виявлення і розшуку, або управління, а також модель наділення зазначеними функціями вже наявних державних органів.

3. Нормативно-правове забезпечення механізму виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, становлять Конституція України, міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, КПК України, Закон України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів», а також інші закони України й підзаконні нормативно-правові акти. Аналіз їхніх положень засвідчує наявність прогалин у кримінальному процесуальному законодавстві й необхідність його вдосконалення шляхом доповнення та внесення змін як до КПК України, так і до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів».

4. Дослідження кримінального процесуального законодавства дає змогу класифікувати суб'єктів здійснення заходів з виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, розподіливши їх на:

- безпосередні суб'єкти виявлення та розшуку активів, до яких входять слідчий, керівник органу досудового розслідування (84,2 % випадків безпосередньої участі за результатами аналізу кримінальних проваджень) і прокурор (15,8 %);

- опосередковані суб'єкти виявлення та розшуку, до яких належать АРМА (31,6 %), оперативні підрозділи (18,9 %), інші державні органи (61,5 %) й органи місцевого самоврядування (24,8 %), фізичні (9 %) та юридичні особи (11,2 %);

- безпосередні суб'єкти передачі в управління арештованих активів, до яких входять власник (володілець майна) (лише один випадок безпосередньої участі передачі в управління), слідчий суддя, суд (100 %);

- опосередковані суб'єкти передачі в управління, до яких належать слідчий, керівник органу досудового розслідування (87,5 %) і прокурор (100 %).

5. Заходи з виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, здійснюються за наявності правових (юридичних) і матеріально-правових (фактичних) підстав з огляду на особливості механізму виявлення, розшуку активів та сучасного нормативно-правового регулювання зазначеного процесу.

Правовими (юридичними) підставами для здійснення слідчим і прокурором заходів з виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, є:

- здійснення досудового розслідування з моменту внесення відомостей про кримінальне правопорушення до ЄРДР до його закінчення закриттям кримінального провадження або направленням до суду обвинувального акта, клопотання про застосування примусових заходів

медичного або виховного характеру, клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності;

- правова можливість арешту майна з метою забезпечення збереження речових доказів, спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи й відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди.

До матеріально-правових (фактичних) підстав належать підстави, пов'язані з:

- наявністю факту вчинення корупційного або іншого злочину (95,4 %);
- можливістю визначення виду злочину, унаслідок якого отримують певні активи (55,2 %);
- можливістю виявлення або розшуку кримінальних активів саме шляхом звернення до АРМА (31 %);
- наявністю певної слідчої ситуації, що обумовлює проведення конкретних заходів щодо виявлення кримінальних активів (65 %);
- наявністю можливості вважати, що виявлені (розшукані) активи можуть бути визнані речовими доказами в кримінальному провадженні (70,6 %);
- визначенням необхідності й можливості виявлення активів, що належать конкретним особам (87,1 %);
- необхідністю визначення суб'єкта, який буде здійснювати виявлення та/або розшук кримінальних активів (99,3 %).

6. Передачу в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, здійснюють за наявності правових (юридичних) і матеріально-правових (фактичних) підстав з огляду на особливості механізму виявлення, розшуку активів та сучасне нормативно-правове регулювання цього процесу.

Юридичними (процесуально-правовими) підставами з позицій кримінального процесуального права для передачі в управління активів, одержаними від корупційних та інших злочинів (речових доказів), є:

- письмова згода власника;
- ухвала слідчого судді, суду.

Єдиною фактичною (матеріально-правовою) підставою передачі в управління активів кримінальне процесуальне законодавство України встановлює наявність факту арешту майна з метою збереження речових доказів.

7. Основними й найефективнішими способами виявлення та розшуку активів, одержаними від корупційних та інших злочинів, є:

- проведення СРД і НСРД (76,2 %);
- витребування та отримання від органів державної влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ й організацій, службових і фізичних осіб речей, документів, відомостей, висновків експертів, висновків ревізій та актів перевірок (89,1 %);
- здійснення дій зі збирання інформації шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування (90,1 %);
- звернення до АРМА щодо виявлення та розшуку активів (30 %);
- проведення заходу забезпечення кримінального провадження – тимчасового доступу до речей і документів (79,9 %);
- одержання інформації про місцезнаходження активів на території іноземної держави внаслідок здійснення міжнародного співробітництва під час кримінального провадження за запитом до компетентних органів іноземної держави (13,5 %);
- надання доручення оперативному підрозділу в порядку ст. 40 КПК України щодо виявлення та розшуку активів (18,8 %).

8. Передачу в управління або для реалізації арештованих активів, які визнано в кримінальному провадженні речовими доказами, здійснюють за письмовою згодою власника, а в разі її відсутності – за рішенням слідчого судді, суду для здійснення заходів з управління ними або для реалізації. У разі звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про передачу арештованих активів в управління АРМА зазначене клопотання має містити підстави й мету передачі в управління або для реалізації та відповідне обґрунтування необхідності такої передачі, перелік і види майна, що необхідно передати в управління або для реалізації, та документи, які підтверджують право власності на активи, які слід передати. Вид клопотання буде залежати від мети здійснення заходів з управління: у разі передачі з метою управління – необхідно звертатися з клопотанням про передачу речових доказів в управління, за необхідності реалізації – з клопотанням про передачу речових доказів для реалізації, за одночасного звернення з клопотанням про арешт майна – з клопотанням про арешт майна та передачу його в управління або для реалізації.

9. З метою вдосконалення процесуального порядку виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів, пропонуємо внести до КПК України такі зміни:

1) доповнити ст. 3 КПК України після частини другої частиною третьою такого змісту: «Термін “активи” в цьому Кодексі використано в значенні, наведеному в Законі України “Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів”»;

2) доповнити після слова «осіб» у другому реченні абзацу другого ст. 170 КПК України, замінивши знак «.» на «, надання доручення оперативному підрозділу.»;

3) виключити третє речення абзацу другого статті 170 цього Кодексу;

4) доповнити КПК України статтею 170-1, виклавши її в такій редакції:

«Стаття 170-1. Передача в управління активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні

1. В управління Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, можуть бути передані активи, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, вартістю понад 200 розмірів прожиткового мінімуму для працездатних осіб, якщо це можливо без шкоди для кримінального провадження, з метою забезпечення їх збереження (за можливості – збільшення) економічної вартості або для реалізації з урахуванням особливостей, визначених законом, на підставі:

- 1) ухвали слідчого судді під час досудового розслідування;
- 2) ухвали суду під час судового провадження;
- 3) письмової згоди власника.

2. У випадках, передбачених пунктом 1 частини першої цієї статті, слідчий за погодженням із прокурором або прокурор звертається з відповідним клопотанням до слідчого судді місцевого суду, в межах територіальної юрисдикції якого здійснюється досудове розслідування, а в кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень, віднесених до підсудності ВАКС, – до слідчого судді ВАКС, або до суду під час судового провадження, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 цього Кодексу.

3. У випадках, передбачених пунктом 2 частини першої цієї статті, прокурор звертається до суду, який здійснює судовий розгляд, яке розглядається згідно зі статтями 171–173 цього Кодексу

4. Прокурор у випадках, передбачених пунктами 1 та 2 частини першої цієї статті, не пізніше ніж наступного робочого дня з моменту постановлення ухвали слідчого судді, суду надсилає копію цієї ухвали Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, із зверненням щодо прийняття активів, а також вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів

Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

5. У випадку, передбаченому пунктом 3 частини першої цієї статті, прокурор письмово звертається до Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, і вживає невідкладних заходів щодо передачі цих активів Національному агентству України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

6. У разі необхідності слідчим, прокурором під час досудового розслідування та слідчим суддею, судом під час судового розгляду з метою одержання консультацій з питань, що потребують спеціальних знань у сфері управління активами, відповідно до статті 71 цього Кодексу, може бути залучено як спеціалістів посадових осіб Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів.

7. У разі залучення як спеціалістів посадові особи Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, зобов'язані надати консультації з питань передачі в управління активів.

8. Передача в управління активів, на які накладено арешт у кримінальному провадженні, може бути повністю або частково скасована ухвалою слідчого судді під час досудового розслідування чи суду під час судового провадження за клопотанням прокурора або власника (законного володільця) в разі неефективності управління активами, незабезпечення умов їх збереження та/або зменшення їхньої економічної вартості в разі підтвердження зазначених фактів доказами.

Розгляд клопотання про скасування передачі в управління здійснюється в порядку, передбаченому статтею 174 цього Кодексу.».

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азаров Ю. І., Хабло О. Ю., Конюшенко Я. Ю. Приймання рішення у формі постанови. *Юридична наука*. 2015. № 5. С. 135–141.
2. Аркуша Л. И. Тактические особенности выявления организованной преступной деятельности при наличии коррумпированных связей. *Проблеми боротьби з організованою злочинністю в регіоні* (на матеріалах Харківської та Полтавської областей) : зб. матеріалів міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 26–27 квіт. 1999 р.). Харків, 2000. С. 209–213.
3. Аркуша Л. І. Поняття, система та підстави проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2013. № 3. С. 141–144.
4. Аркуша Л. І. Про тактику виявлення діяльності організованого злочинного формування, яке має корумповані зв'язки. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 1998. Вип. 4. С. 47–53.
5. Аркуша Л. І., Постіка І. В. Оперативно-розшукове прогнозування та оперативно-аналітичний пошук в боротьбі з організованою злочинною діяльністю при наявності корумпованих зв'язків. *Теорія оперативно-службової діяльності правоохоронних органів України* : зб. наук. праць. Львів, 2000. С. 218–224.
6. Аркуша Л. І. Основи виявлення та розслідування легалізації доходів, одержаних у результаті організованої злочинної діяльності : дис. ... д-ра наук : 12.00.09. Одеса, 2011. 550 с.
7. Банах С., Штогун С. Особливості повноважень слідчого судді щодо захисту прав людини. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2013. № 4. С. 61–65. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/7494/1/Vnapu_2013_4_13.pdf
8. Белкин А. Р. Теория доказывания в уголовном судопроизводстве. М. : Норма, 2007. 528 с.

9. Благута Р. І., Гуцуляк Ю. В., Дуфенюк О. М. Кримінальний процес : підручник / за заг. ред. А. Я. Хитри, Р. М. Шехавцова, В. В. Луцика. Львів : ЛьвДУВС, 2019. Ч. 1. 532 с.
10. Бондюк А. Ф. Процесуальні основи статусу слідчого судді у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 22 с.
11. Борисова В. І., Спасибо-Фатєєва І. В., Яроцький В. Л. Цивільне право : підручник : у 2 т. Харків : Право, 2011. Т. 1. 656 с.
12. Буяджи Г. Особливості управління майном Національним агентством України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Право України*. 2018. № 2. С. 185–198. doi: <https://doi.org/10.33498/louu-2018-02-185>
13. Буяджи Г. Історія формування та передумови виникнення національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Підприємство, господарство і право*. 2018. № 3. С. 143–147.
14. Вапнярчук В. В. Витребування та отримання, проведення інших процесуальних дій як способи збирання доказів у кримінальному провадженні. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2015. Вип. 3 (3). С. 85–89.
15. Вапнярчук В. В. Теорія і практика кримінального процесуального доказування : монографія. Харків : Юрайт, 2017. 408 с.
16. Великий тлумачний словник сучасної української мови : 250000 / [уклад. та голов. ред. В. Т. Бусел]. Київ ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.
17. Верхогляд О. В. Особливості правового регулювання порядку вирішення питання про речові докази у кримінальному судочинстві. *Вісник Академії правових наук України*. 2009. № 3. С. 258–267.
18. Верхогляд-Герасименко О. В. До питання накладення арешту на майно третіх осіб у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 20–27.

19. Верхогляд–Герасименко О. В. Забезпечення майнових прав особи при застосуванні заходів кримінально–процесуального примусу : монографія. Харків : Юрайт, 2012. 216 с.

20. Верхогляд–Герасименко О. В., Марочкін О. І. До питання про захист права власності третіх осіб, щодо майна яких вирішується питання про арешт у кримінальному провадженні. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. Вип. 3. С. 35–43.

21. Віденська конвенція про право договорів між державами і міжнародними організаціями або між міжнародними організаціями : прийнято у Відні 1986 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_a04#Text

22. Віденська конвенція про право міжнародних договорів : складено у Відні 23 трав. 1969 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_118#Text

23. Власюк В. Пошук та повернення активів за законодавством України. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2018. № 1. С. 20–29.

24. Водько Н. П. О соотношении негласных следственных (розыскных) действий и оперативно-розыскных мероприятий. *Оперативник (сыщик)*. 2013. № 1 (34). С. 6–12.

25. Волеводз А. Г. О формировании правовых основ новых направлений международного сотрудничества в сфере уголовного процесса государств-участников СНГ. *Прокурорская и следственная практика*. 2002. № 3–4. С. 111–135.

26. Вороніна Н. В. Підстави та способи набуття права власності. *Актуальні проблеми держави і права*. 2010. Вип. 53. С. 179–185.

27. Гаюр І. Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2011. 22 с.

28. Гловюк І. В. Арешт майна у кримінальному провадженні: резерви удосконалення. *Правові та інституційні механізми забезпечення розвитку*

держави та права в умовах євроінтеграції : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 20 трав. 2016 р.) : у 2 т. Одеса, 2016. Т. 2. С. 280–282.

29. Гловюк І. В. Арешт майна як захід забезпечення кримінального провадження: аналіз новел. *Вісник Південного регіонального центру Національної академії правових наук України*. 2016. № 8. С. 155–160.

30. Гловюк І. В. Деякі питання арешту майна з метою збереження речових доказів. *Інформаційне забезпечення розслідування злочинів* : матеріали V Міжнар. круглого столу (м. Одеса, 26 трав. 2017 р.). Одеса, 2017. С. 27–31.

31. Гловюк І. В. Деякі проблеми тимчасового вилучення та арешту майна як заходів забезпечення кримінального провадження. *Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»*. 2013. Т. XIII. С. 520–528.

32. Гловюк І. В. Предмет доказування при вирішенні слідчим суддею питання про арешт майна у досудовому провадженні (за новим КПК України). *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2012. Вип. 19, Т. 4. С. 124–127.

33. Гловюк І. В. Сторона обвинувачення як суб'єкт доказування при вирішенні питання про арешт майна. *Вісник кримінального судочинства*. 2016. № 3. С. 18–25.

34. Гловюк І. В. Третя особа, щодо майна якої вирішується питання про арешт, як учасник кримінального провадження: проблемні питання. *Гуманізація кримінальної відповідальності та демократизація кримінального судочинства* : матеріали Міжнар. наук.-практ. симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 18–19 листоп. 2016 р.). Івано-Франківськ, 2016. С. 42–46.

35. Головкин О. Е. Хранение вещественных доказательств на досудебных стадиях уголовного судопроизводства : дисс. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. М., 2015. 206 с.

36. Господарський кодекс України : Закон України від 16 січ. 2003 р. № 436-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/ed20140101#n1048>

37. Готін О. М. Кримінальна відповідальність за випуск або реалізацію недоброякісної продукції в умовах ринкової економіки (проблеми теорії і практики) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08 . Київ, 2003. 214 с.

38. Грошевий Ю. М., Стахівський С. М. Докази і доказування у кримінальному процесі : наук.-практ. посіб. Київ : КНТ ; Фурса С. Я., 2006. 272 с.

39. Грошевий Ю. М., Тацій В. Я., Туманянц А. Р. Кримінальний процес : підручник / за ред. В. Я. Тація, Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної, О. Г. Шило. Харків : Право, 2013. 824 с.

40. Гузь Є. В. Рухоме майно як об'єкт цивільних правовідносин : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2015. 20 с.

41. Давидова Д. В. Джерела доказів у кримінальному процесі України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Кривий Ріг, 2015. 225 с.

42. Давидюк А. М. Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2020. 204 с.

43. Даніель А. В. Використання можливостей електронних засобів масової інформації у розслідуванні кримінальних правопорушень : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 241 с.

44. Дрішлюк К. В. Відшкодування шкоди завданої кримінальним правопорушенням як завдання кримінального судочинства України. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 3. С. 117–119.

45. Завтур В. А. Особливості доказування при розгляді та вирішенні слідчим суддею та судом клопотань про застосування заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 237 с.

46. Зелькіна Т. Є. Особливості адміністрування та характеристика активів, що можуть бути передані в управління АРМА. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 2 (18). С. 33–41.

47. Зелькіна Т. Є. Проблеми забезпечення захисту майнових прав осіб у сфері виявлення, розшуку й управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2019. № 3 (112). С. 72–82.

48. Зінковський І. П. Повноваження слідчого при обранні, зміні та скасуванні заходів забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2019. 300 с.

49. Зінковський І. П. Застосування арешту майна у кримінальному провадженні: деякі проблемні питання *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 2. С. 182–189.

50. Ігнатенко В. В. Поняття міжнародного розшуку, арешту та конфіскації одержаних злочинним шляхом грошових коштів та майна: окремі кримінально-процесуальні аспекти. *Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ*. 2006. № 34. С. 110–114.

51. Ігнатенко В. В. Розшук та забезпечення конфіскації майна в механізмі співробітництва держав у боротьбі зі злочинами : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2010. 22 с.

52. Інструкція з діловодства в місцевих та апеляційних судах України : затв. наказом Державної судової адміністрації України від 20 серп. 2019 р. № 814. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0814750-19#Text>

53. Кайло І. Ю. Належне документальне оформлення речових доказів як одна із умов їх допустимості. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. Серія : Юриспруденція. 2015. № 15, Т. 2. С. 130–134.

54. Капліна О. В. Збирання доказів сторонами кримінального провадження. *Актуальні проблеми доказування у кримінальному провадженні* : матеріали Всеукр. наук.-практ. Інтернет-конф. (Одеса, 27 листоп. 2013 р.) Одеса, 2013. С. 223–229.

55. Кіпер О. О. Процесуальна самостійність слідчого як гарантія всебічного, повного і неупередженого розслідування у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2017. 228 с.

56. Кісліцина І. О. Роль прокурора у кримінальному провадженні на підставі угод про визнання винуватості: питання теорії і практики : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.10. Одеса, 2018. 205 с.

57. Кладченко А. О. Становлення та розвиток сучасного антикорупційного законодавства України: теоретико-правове дослідження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01. Івано-Франківськ, 2018. 226 с.

58. Коваленко Є. Г. Теорія доказів у кримінальному процесі України : підручник. Київ : Юрінком Інтер, 2006. 632 с.

59. Ковальчук С. А. Сущность и содержание хранения вещественных доказательств в уголовном производстве Украины. *Європейські перспективи*. 2015. № 7. С. 107–113.

60. Ковальчук С. О. Витребування й отримання речей як спосіб збирання речових доказів стороною обвинувачення: теоретичні концепції, нормативне закріплення та практичне застосування. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Серія : Юридичні науки. 2014. Вип. 5, Т. 3. С. 140–145.

61. Ковальчук С. О. Вчення про речові докази у кримінальному процесі: теоретико-правові та практичні основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Одеса, 2018. 626 с.

62. Ковальчук С. О. Способи збирання речових доказів стороною обвинувачення. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2014. № 2 (10). С. 1–24.

63. Ковтун О. В. Витребування та отримання як способи збирання доказів у кримінальному провадженні про злочини, пов'язані з перешкоджанням професійній діяльності журналістів. *Юридичний бюлетень*. 2017. Вип. 5. С. 249–255.

64. Кодекс торговельного мореплавства України : Закон України від 23 трав. 1995 р. № 176/95-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/176/95-вр#Text>

65. Колесник В. А. Процесуальна визначеність повноважень слідчого, прокурора, суду в кримінальному провадженні щодо застосування примусових заходів медичного характеру. *Вісник Академії адвокатури*. 2013. Число 3 (28). С. 40–45.

66. Комарницька О., Прядко В. Установлення місцезнаходження засобу радіоелектронного зв'язку: підготовка та проведення негласної слідчої (розшукової) дії. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2014. № 2. С. 71–78.

67. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції : підписана 31 жовт. 2003 р. ; ратифікована Законом України України від 18 жовт. 2006 р. № 251-V. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/251-16#Text>

68. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності : прийнята резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листоп. 2000 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

69. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод : прийнята в Римі від 4 листоп. 1950 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

70. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму : підписана 16 трав. 2005 р. ; ратифікована Законом України України від 17 листоп. 2010 р. № 2698-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2698-17#Text>

71. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

72. Користін О. Є., Свиридюк Н. П. Ефективність кримінального переслідування відмивання коштів в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 4 (109). С. 285–295.

73. Котова А. С. Винесення постанови про визнання речовим доказом як передумова арешту майна. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2019. Вип. 3, Т. 2. С. 178–184.

74. Котова А. С. Процесуальний порядок арешту майна у кримінальному провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2020. 22 с.

75. Крамар Р. Інституційне забезпечення виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: міжнародний і вітчизняний аспекти. *Актуальні проблеми правознавства*. 2020. № 4 (24). С. 151–157.

76. Кращі практики щодо адміністрування арештованих активів. (G8 Best Practices for the Administration of Seized Ass). URL: https://www.justice.gov/sites/default/files/ag/legacy/2004/06/03/G8_Best_Practices_on_Tracing.pdf

77. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією (ETS 173) : підписана 27 січ. 1999 р. ; ратифікована Законом України від 18 жовт. 2006 р. № 252-V. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/252-16#Text>

78. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05 квіт. 2001 р. № 2341-III. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

79. Кримінальний процес : підручник / за ред. Ю. М. Грошевого, О. В. Капліної. Харків : Право, 2010. 608 с.

80. Кримінальний процес : у 2 ч. : підручник / [О. П. Бойко, А. Г. Гаркуша, А. В. Захарко, В. В. Литвинов та ін. ; кер. авт. кол. д-р юрид. наук, доц. О. Ф. Кобзар]. Дніпро : Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ ; Ліра ЛТД, 2017. Ч. 1. 337 с.

81. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квіт. 2012 р. № 4651-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/conv#Text>

82. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. Київ : Юстініан, 2012. 1223 с.

83. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, В. Ю. Захарченко. Харків : Одиссей, 2013. 1104 с.

84. Кримінальний процесуальний кодекс України : наук.-практ. комент. : у 2 т. / [В. Я. Тацій, О. М. Бандурка, А. В. Портнов та ін.]. Харків : Право, 2012. Т. 1. 768 с.

85. Крицька І. О. До питання про зміст та форму речових доказів у кримінальному провадженні. *Інформаційне та науково-методологічне забезпечення досудового розслідування й судового провадження* : матеріали круглого столу (м. Запоріжжя, 21 квіт. 2016 р.). Запоріжжя, 2016. С. 85–88.

86. Крицька І. О. Зберігання речових доказів у кримінальному провадженні: мета, способи, умови й суб'єкти. *Підприємництво, господарство і право*. 2017. № 6. С. 178–182.

87. Крицька І. О. Речові докази у кримінальному провадженні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Харків, 2017. 250 с.

88. Кузнецов В. В. Напрями удосконалення порядку зберігання речових доказів стороною обвинувачення. *Вісник Луганського державного університету внутрішніх справ імені Е. О. Дідоренка*. 2018. Вип. № 1. С. 251–260.

89. Кулик К. Д. Деякі аспекти правового статусу Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. *Світ без корупції: міф чи реальність?* : матеріали дискус. панелі Першого Харків. міжнар. юрид. форуму [«Право та проблеми сталого розвитку в глобалізованому світі»], (м.

Харків, 3–6 жовт. 2017 р.) / М-во освіти і науки України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого ; Нац. акад. прав. наук України ; USAID ; ОБСЄ. Харків, 2017. С. 54–57. URL:

http://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/15880/1/kulyk_54-57.pdf

90. Курілов Г. М. Загальні умови виявлення злочинів, пов'язаних із незаконним обігом товарів в Україні. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2010. № 6 (73). С. 142–151.

91. Курілов Г. М. Суб'єкти оперативного пошуку щодо злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів в Україні. *Імплементация норм міжнародних податкових договорів у правову систему України* : зб. матеріалів наук.- практ. круглого столу (м. Ірпінь, 19 листоп. 2010 р.) / Держ. подат. адмін. України ; Нац. ун-т ДПС України ; Наук.-дослід. центр з проблем оподаткування. Ірпінь, 2010. С. 67–71.

92. Курілов Г. М. Сфери пошуку оперативної інформації про зміст злочинної діяльності, пов'язаної з незаконним обігом товарів. *Актуальні проблеми розкриття та розслідування злочинів у сучасних умовах* : зб. матеріалів Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Запоріжжя, 05 листоп. 2010 р.) : у 3 ч. / Юрид. ін-т Дніпроп. держ. ун-ту внутр. справ. Запоріжжя, 2010. Ч. 1. С. 300–303.

93. Курілов Г. М. Криміналістична характеристика та особливості виявлення злочинів, пов'язаних з незаконним обігом товарів в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2013. 160 с.

94. Лепей М. В. Арешт майна у кримінальному процесі : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 200 с.

95. Ліпін Ю. О. Розслідування заволодіння майном шляхом зловживання службовим становищем у паливно-енергетичному комплексі : дис. ...канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2020. 305 с.

96. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес : навч. посіб. Київ : Ваіте, 2014. 280 с.

97. Мазур О. С. Цивільне право України : навч. посіб. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 384 с.

98. Майстро С. В. Розмежування повноважень органів державної влади та органів місцевого самоврядування. *Державне будівництво*. 2012. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/DeBu_2012_1_33

99. Макаров М. А. Вирішення слідчим суддею питання про долю речових доказів. *Стан дотримання прав людини в умовах сучасності: теоретичні та практичні аспекти* : матеріали VII Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 8 груд. 2016 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2016. С. 310–313.

100. Макаров М. А. Прийняття слідчим суддею рішення про арешт майна. *Юридична наука*. 2015. № 10 (52). С. 200–206.

101. Макаров М. А. Судовий контроль у кримінальному процесі: теоретичні та правові основи : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 495 с.

102. Методичні рекомендації стосовно документів, необхідних для проведення державної реєстрації речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : рішення колегії Державної реєстраційної служби України від 11 груд. 2012 р., протокол № 3. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/n0007835-12#Text>

103. Методичні рекомендації: «Настанови з управління арештованим майном» : навч.-метод. вид. / Агентство з розшуку та менеджменту активів. Київ : ВАІТЕ, 2019. 208 с. URL: <https://arma.gov.ua/files/general/2019/03/18/20190318181722-40.pdf>

104. Нарожна О. В. Проблеми зберігання речових доказів при розслідуванні злочинів проти об'єктів культурної спадщини (на прикладі слідства щодо картини Караваджо «Взяття під варту»). *Правова держава*. 2018. № 30. С. 162–166.

105. Некрасов В. А. Борець Л. В, Мироненко С. Ю. Виявлення легалізації (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (оперативно-розшуковий аспект) : навч. практич. посіб. Київ : Скіф ; КНТ, 2008. 88 с.

106. Некрасов В. А., Поїзд В. П., Айдемський Є. В. Податкові злочини, що вчинюються з використанням високих інформаційних технологій: оперативно-розшуковий аспект : монографія. Київ : РВВ МВС України, 2015. 214 с.

107. Нескоромний Д. А. Негласні слідчі (розшукові) дії: юридичні та фактичні підстави їх провадження. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія : Юридична. 2015. Вип. 2. С. 303–312. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvlduvs_2015_2_33

108. Нечай В. В. Фінансові активи організованих злочинних груп – як предмет встановлення в процесі проведення негласних слідчих розшукових дій під час розслідування податкових злочинів. *Розвиток наукових досліджень у XXI столітті: сучасні реалії та перспективи майбутнього* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Київ, 27 трав. 2016 р.). Київ, 2016. С. 78–82.

109. Никифорчук Д. Й., Ніколаюк С. І., Поливода В. В. Негласні слідчі (розшукові) дії : курс лекцій / за заг. ред. проф. Д. Й. Никифорчука. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 176 с.

110. Ніколаюк С. І. Виявлення господарських злочинів. *Сучасний стан та перспективи розвитку оперативно-розшукової діяльності в умовах Євроінтеграції* : матеріали круглого столу (27 листоп. 2009 р.) / КЮІ ХНУВС. Кіровоград, 2009. С. 35–39.

111. Ніколаюк С. І., Никифорчук Д. Й., Семчук А. Г. Протидія злочинам, що пов'язані з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом : наук.-практ. посіб. Київ : КНТ, 2006. 374 с.

112. Ольшанецька О. Б. Виникнення права власності на нерухоме майно. *Університетські наукові записки*. 2010. № 2. С. 99–106.

113. Патик А. А. Засади взаємодії слідчих та оперативно-розшукових підрозділів при розкритті й розслідуванні майнових злочинів. *Науковий вісник Київського національного університету внутрішніх справ*. 2010. № 3. С. 241–248.

114. Плюшкін А. Ю. Аналіз кримінально-процесуального законодавства України щодо співвідношення термінів «активи», «речові докази» та «майно». *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі* : матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.) : у 2 ч. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2020. Ч. 2. С. 344–347.

115. Плюшкін А. Ю. Передумови та правові підстави до створення установ з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, в країнах Європейського союзу. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів, маркетингу та права* : зб. тез доп. Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 26 квіт. 2021 р.). Полтава, 2021. С. 268–270.

116. Плюшкін А. Ю. Підстави здійснення заходів із виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт. *Вісник Львівського торговельно - економічного університету*. Серія : Юридичні науки. 2021. № 9. С. 57–61.

117. Плюшкін А. Ю. Процесуальний порядок здійснення заходів із виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2021. № 2. С. 73–79.

118. Плюшкін А. Ю. Процесуальний порядок передачі в управління речових доказів». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 10. С. 537–540. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-10/140>

119. Плюшкін А. Ю. Процесуальні підстави для передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2021. № 6 (42). С. 192–197.

120. Плюшкін А. Ю. Слідчий як суб'єкт здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Актуальні питання публічного та приватного права в контексті системних реформ* : матеріали наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 14–15 трав. 2021 р.). Ужгород ; Херсон, 2021. С. 88–91.

121. Плюшкін А. Ю. Суб'єкти здійснення заходів із виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Держава та регіони*. Серія : Право. 2021. № 1 (71). С. 155–160.

122. Повітряний кодекс України : Закон України від 19 трав. 2011 р. № 3393-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3393-17#n446>

123. Погорецький М. А. Докази у кримінальному процесі: проблемні питання. *Часопис Національного університету «Острозька академія»*. Серія : Право. 2011. № 1 (3). С. 1–53. URL: <https://lj.oa.edu.ua/articles/2011/n1/11pmapp.pdf>

124. Податковий кодекс України : Закон України від 2 груд. 2010 р. № 2755-VI. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

125. Пономаренко А. В. Проблемні питання щодо здійснення розшуку майна підозрюваного (обвинуваченого) та накладення на нього арешту. *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія : Право. 2014. Вип. 28 (3). С. 103–106.

126. Постанова Великої палати Верховного суду від 07 листоп. 2019 у судовому провадженні № 11-123сап19. *ipLex* : [сайт]. URL: <http://iplex.com.ua/doc.php?regnum=86241667&red=1000037d8efdb515f2b177f0731dde56d9dd7d&d=5>

127. Постанова Верховного Суду від 29 лют. 2020 р. у справі № 635/4979/18-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87826857>

128. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 27 січ. 2020 р. у справі № 758/16546/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/87298220>

129. Потіп М. М. Щодо сутності компетенції органів державної виконавчої влади та місцевого самоврядування. *Право і суспільство* 2012. № 6. С. 32–35.

130. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» від 04 верес. 2015 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=56383

131. Про адвокатуру та адвокатську діяльність : Закон України від 05 лип. 2012 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5076-17#Text>

132. Про акціонерні товариства : Закон України від 17 верес. 2008 р. № 514-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2008. № 50–51. Ст. 384.

133. Про Бюро економічної безпеки України : Закон України від 28 січ. 2021 р. № 1150-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1150-20#n87>

134. Про віртуальні активи : Закон України від 17 лют. 2022 р. № 2074-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text>

135. Про внесення змін до Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» щодо гарантій прав інвесторів : Закон України від 14 лип. 2021 р. № 1648-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1648-20#n6>

136. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам : Закон України від 15 берез. 2022 р. № 2137-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#n32>

137. Про Державне бюро розслідувань : Закон України від 12 листоп. 2015 р. № 794-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/794-19>

138. Про державну реєстрацію речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень : Закон України від 01 лип. 2004 р. № 1952-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1952-15#Text>

139. Про деякі питання здійснення слідчим суддею суду першої інстанції судового контролю за дотриманням прав, свобод та інтересів осіб під час застосування заходів забезпечення кримінального провадження : інформаційний лист Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 5 квіт. 2013 р. № 223–558/0/4–13. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0558740-13#Text>

140. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 груд. 2019 р. № 361-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

141. Про засади державної антикорупційної політики на 2021–2025 роки : Закон України від 20 черв. 2022 р. № 2322-IX. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2322-20#Text>

142. Про затвердження Авіаційних правил України, Частина 47 «Правила реєстрації цивільних повітряних суден в Україні» : наказ Державної авіаційної служби України від 05 лют. 2019 р. № 153. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0240-19#Text>

143. Про затвердження Державної програми щодо реалізації засад державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційної стратегії) на 2015–2017 роки : постанова Кабінету Міністрів України від 29 квіт. 2015 р. № 265. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/265-2015-%D0%BF#Text>

144. Про затвердження і введення в дію Інструкції про порядок вилучення, обліку, зберігання та передачі речових доказів у кримінальних справах, цінностей та іншого майна органами дізнання, досудового слідства і суду (в новій редакції) : наказ Генеральної прокуратури України, Міністерства внутрішніх справ України, Державної податкової адміністрації України, Служби безпеки України, Верховного Суду України і Державної судової адміністрації України від 27 серп. 2010 р. № 51/401/649/471/23/125. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0051900-10#Text>

145. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07 лип. 2017 р. № 575. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17#Text>

146. Про затвердження Інструкції про організацію проведення негласних слідчих (розшукових) дій та використання їх результатів у кримінальному провадженні : спільний наказ Генеральної прокуратури України, МВС України, СБ України, Міністерством фінансів України, Адміністрацією ДПС України та Міністерством юстиції України від 16 листоп. 2012 р. № 114/1042/516/1199/936/1687/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0114900-12#Text>

147. Про затвердження Інструкції про порядок ведення єдиного обліку в органах поліції заяв і повідомлень про вчинені кримінальні правопорушення та інші події : наказ Міністерства внутрішніх справ України від 06 листоп. 2015 р. № 1377. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1498-15#Text>

148. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку в державному секторі 101 «Подання фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 28 груд. 2009 р. № 1541.

Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0103-10#Text>

149. Про затвердження Національного положення (стандарту) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» : наказ Міністерства фінансів України від 07 лют. 2013 р. № 73. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13#Text>

150. Про затвердження Положення про міжрегіональні територіальні управління АРМА та внесення змін до деяких наказів АРМА : наказ АРМА від 15 лют. 2021 р. № 38. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0248-19#Text>

151. Про затвердження Положення про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : постанова Кабінету Міністрів України. від 11 лип. 2018 р. № 613. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/613-2018-%D0%BF#Text>

152. Про затвердження Порядку ведення Державного суднового реєстру України і Суднової книги України : постанова Кабінету Міністрів України від 26 верес. 1997 р. № 1069. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1069-97-%D0%BF#Text>

153. Про затвердження Порядку взаємодії АРМА і Державного бюро розслідувань щодо виявлення та розшуку активів : наказ Національного агентства України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів та Державним бюро розслідувань від 26 квіт. 2021 р. № 151/262. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0642-21#Text>

154. Про затвердження Порядку взаємодії Державної служби фінансового моніторингу України та Національного антикорупційного бюро України : наказ Міністерства фінансів України та Національного антикорупційного бюро України від 7 груд. 2016 р. № 1062/353. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1729-16#Text>

155. Про затвердження Порядку взаємодії Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції України та органів і осіб, які здійснюють примусове виконання судових рішень і рішень інших органів : наказ Міністерства внутрішніх справ та Міністерства юстиції України від 30 січ. 2018 р. № 64/261/5. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0140-18#Text>

156. Про затвердження Порядку взаємодії при розгляді звернень органів, що здійснюють досудове розслідування, прокуратури та виконанні запитів іноземних держав щодо виявлення та розшуку активів. : наказ Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Національного антикорупційного бюро України, Генеральної прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Міністерства фінансів України від 20 жовт. 2017 р. № 115/197 – о/297/586/869/857. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1342-17#Text>

157. Про затвердження Порядку державної реєстрації (перереєстрації), зняття з обліку автомобілів, автобусів, а також самохідних машин, сконструйованих на шасі автомобілів, мотоциклів усіх типів, марок і моделей, причепів, напівпричепів, мотоколясок, інших прирівняних до них транспортних засобів та мопедів : постанова Кабінету Міністрів України від 7 верес. 1998 р. № 1388. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1388-98-%D0%BF#Text>

158. Про місцеве самоврядування в Україні : Закон України від 21 трав. 1997 р. № 280/97-ВР. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/280/97-D0%B2%D1%80#Text>

159. Про місцеві державні адміністрації : Закон України від 09 квіт. 1999 р. № 586-XIV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/586-14#Text>

160. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів : Закон

України від 10 листоп. 2015 р. № 772-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/772-19#Text>

161. Про Національне антикорупційне бюро України : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1698-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1698-18>

162. Про Національну поліцію : Закон України від 02 липн. 2015 р. № 580-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/580-19>.

163. Про оперативно-розшукову діяльність : Закон України від 18 лют. 1992 р. № 2135-X. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text>

164. Про порядок зберігання речових доказів стороною обвинувачення, їх реалізації, технологічної переробки, знищення, здійснення витрат, пов'язаних з їх зберіганням і пересиланням, схоронності тимчасово вилученого майна під час кримінального провадження : затв. постановою Кабінету Міністрів України від 19 листоп. 2012 р. № 1104. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1104-2012-%D0%BF#n19>

165. Про Примірний перелік майна, в тому числі у вигляді предметів чи великих партій товарів, зберігання якого через громіздкість або з інших причин неможливе без зайвих труднощів, або витрати на забезпечення спеціальних умов зберігання якого чи управління яким співмірні з його вартістю, або яке швидко втрачає свою вартість, а також майна у вигляді товарів або продукції, що піддаються швидкому псуванню, що підлягає реалізації : постанова Кабінету Міністрів України від 13.верес. 2017 р. № 685. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/685-2017-%D0%BF#Text>

166. Про прокуратуру : Закон України від 14 жовт. 2014 р. № 1697-VII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>.

167. Про ринки капіталу та організовані товарні ринки : Закон України від 23 лют. 2006 р. № 3480-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3480-15/ed20210701#Text>

168. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/conv#top>

169. Про співпрацю між Офісами з повернення активів держав-членів у сфері розшуку та виявлення доходів, одержаних злочинним шляхом, або іншої власності, пов'язаної зі злочинною діяльністю : рішення Ради Європейського Союзу 2007/845/ЮВС від 6 груд. 2007 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-07#Text

170. Про судоустрій та статус суддів : Закон України від 2 черв. 2016 р. № 1402-VIII. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1402-19#Text>

171. Протокол до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод : учинено в Парижі 20 берез. 1952 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_535#Text

172. Резнікова О. І., Липало Д. А. Актуальні проблеми повернення активів, одержаних внаслідок вчинення злочинів, у кримінальному провадженні. *Проблеми законності*. 2018. Вип. 143. С. 202–216.

173. Рекомендації Міжнародної групи з протидії відмиванню брудних грошей (ФАТФ). Март, 2022. 143 с. URL: <https://www.fatf-gafi.org/media/fatf/documents/recommendations/pdfs/FATF%20Recommendations%202012.pdf>

174. Рожнова В. В., Савицький Д. О., Конюшенко Я. Ю. Курс лекцій з кримінального процесу за новим Кримінальним процесуальним кодексом України. Загальна частина. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2012. 280 с.

175. Руденко А. Е. Заходи забезпечення кримінального провадження, що обмежують майнові права підозрюваного, обвинуваченого та інших осіб : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2015. 212 с.

176. Сергеева Д. Б. Проблемні питання постановлення ухвал про проведення негласних слідчих (розшукових) дій. *Вісник Чернівецького факультету Національного університету "Одеська юридична академія"*. 2014. Вип. 1. С. 177–186.

177. Скрябін О. М. Проблеми зберігання речових доказів у кримінальному провадженні. *Вісник Запорізького національного університету*. Серія : Юридичні науки. 2020. № 4, Т. 1. С. 246–251.

178. Слободзян А. П. Міжнародне співробітництво органів прокуратури під час кримінального провадження. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2015. № 2. С. 231–235.

179. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1970. Т. 1. А–В / ред. тому: П. Й. Горещький. 799 с.

180. Словник української мови : в 11 т. / [редкол.: І. К. Білодід (голова) та ін.] ; АН Української РСР ; Ін-т мовознав. ім. О. О. Потебні. Київ : Наук. думка, 1977. Т. 8. П–Р / ред. тому: В. О. Винник. 927 с.

181. Справа «East/WestAllianceLimited проти України» (Заява № 19336/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 січ. 2014 р. ; остаточне від 2 черв. 2014 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_994#Text

182. Справа «Гайдук та інші проти України» : рішення Європейського суду з прав людини від 2 лип. 2002 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_050#Text

183. Справа «Джеймс та інші проти Сполученого Королівства» : рішення Європейського суду з прав людини від 21 лют. 1986 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_180#Text

184. Справа «Імобільяре Саффі» проти Італії» (Заява № 22774/93) : рішення Європейського суду з прав людини від 28 лип. 1999 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_075#Text

185. Справа «Серявін та інші проти України» (Заява № 4909/04) : рішення Європейського суду з прав людини від 10 лют. 2010 р. ; остаточне від 18 лют. 2010 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_672#Text

186. Справа «Спорронг і Льоннрот проти Швеції» (Заява № 7151/75 та № 7152/75) : рішення Європейського суду з прав людини від 23 верес. 1982 р. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/980_098#Text

187. Справа за конституційним поданням Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини щодо відповідності Конституції України (конституційності) абзацу восьмого пункту 5 частини першої статті 11 Закону України «Про міліцію» : рішення Конституційного суду України від 29 черв. 2010 р. № 17рп/2010. Справа № 1-25/2010. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v017p710-10#Text>

188. Стахівський С. М. Кримінально-процесуальні засоби доказування : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2005. 31 с.

189. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування : монографія. Київ : Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 272 с.

190. Сурай Д. Підстави та способи набуття права власності: розмежування та взаємозв'язок. *Юридичний вісник*. 2013. № 2. С. 109–113.

191. Татарин І. І. Забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальним правопорушенням, на досудовому розслідуванні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Львів, 2015. 223 с.

192. Тацій В. Я. Конституція України як основа державотворчого процесу. *Теоретичні та практичні проблеми реалізації Конституції України* : тези доп. та наук. повідомл. учасників всеукр. наук.-практ. конф. (м. Харків, 29–30 черв. 2006 р.) / за заг. ред. проф. Ю. М. Грошевого, М. І. Панова ; Нац. юрид. акад. України. Харків, 2006. С. 5–14.

193. Теорія доказів : підручник для слухачів магістратури юрид. вузів / К. В. Антонов, О. В. Сачко, В. М. Тертишник, В. Г. Уваров ; за заг. ред. д-ра юрид. наук, професора В. М. Тертишника. Київ : Алерта, 2015. 293 с.
194. Тертишник В. М. Кримінальний процес України. Загальна частина : підручник. Академ. вид. Київ : Алерта, 2014. 440 с.
195. Тертишник В. М. Кримінально-процесуальне право України : підручник. [5-те вид. доп. і перероб.]. Київ : А. С. К., 2007. 848 с.
196. Тертышник В. М. Доказательства и доказывание в советском уголовном процессе : фондовая лекция. Харьков : ХИВД, 1992. 80 с.
197. Тертышник В. М., Слинько С. В. Взаимодействие следователя с иными подразделениями органов внутренних дел при расследовании преступлений. Харьков : Ун-т внутр. дел, 1995. 66 с.
198. Тертышник В. М., Слинько С. В. Теория доказательств : учеб. изд. Харьков : Арсис, 1998. 256 с.
199. Топорецька З. М. Особливості розслідування зайняття гральним бізнесом : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2012. 225 с.
200. Туманянц А. Р. Слідчий суддя як суб'єкт реалізації судових функцій у досудовому провадженні. *Форум права*. 2011. № 2. С. 896–901.
201. Туманянц А. Р., Крицька І. О. Вирішення питання про речові докази в кримінальному провадженні: окремі проблеми. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2017. Вип. 5. С. 183–186.
202. Туманянц А. Р., Медведєв В. І. Арешт майна у кримінальному провадженні: окремі проблеми застосування. *Право і суспільство*. 2018. № 2, ч. 3. С. 194–199.
203. Удалова Л. Д. Кримінальний процес України : підручник. Київ : Паливода А. В., 2007. 352 с.
204. Удалова Л. Д., Гаюр І. Й. Накладення арешту на вклади, цінності та інше майно обвинуваченого : навч. посіб. Київ : КНТ, 2012. 168 с.

205. Усов А. В. Государственная система обеспечения возмещения ущерба причиненного преступлениями. *Право и Политика*. 2014. № 1. С. 88–92.

206. Усов О. В. Взаємодія слідчих та оперативних підрозділів при забезпеченні відшкодування матеріальних збитків, заподіяних кримінальними правопорушеннями. *Розкриття злочинів за новим Кримінальним процесуальним кодексом України* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Київ, 8 листоп. 2012 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2012. С. 162–164.

207. Усов О. В. Визначення суми матеріальних збитків, заподіяних злочинами.. *Сучасні проблеми розвитку державності та протидії злочинності* : зб. матеріалів ІХ звітної наук.-практ. конф. (Кіровоград, 5–6 трав. 2011 р.) / КЮІ ХНУВС. Кіровоград, 2011. С. 161–164.

208. Усов О. В. Використання оперативними підрозділами інформаційних масивів під час забезпечення відшкодування шкоди, заподіяної кримінальними правопорушеннями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 2 (87). С. 267–275.

209. Усов О. В. Джерела та методика збору інформації в процесі відшкодування збитків, завданих кримінальними правопорушеннями. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2013. № 4. С. 205–213.

210. Усов О. В. Забезпечення відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочинними діями. *Основи взаємодії оперативних підрозділів системи МВС України в профілактиці та попередженні злочинів, що вчиняються неповнолітніми* : зб. матеріалів міжвуз. наук.-практ. семінару (Кіровоград, 1–2 лип. 2010 р.) / КЮІ ХНУВС. Кіровоград, 2010. С. 40–43.

211. Усов О. В. Обмеження щодо отримання інформації в процесі відшкодування матеріальних збитків, заподіяних злочинними діями. *Духовність українства ХХІ століття* : зб. матеріалів ХІІ Всеукр. наук.-практ. конф. (Кіровоград, 20 квіт. 2012 р.) / Кіровоград. ін-т розвитку людини «Україна». Кіровоград, 2012. С. 79–81.

212. Усов О. В. Отримання інформації про наявність коштів на рахунках у банківських установах в процесі відшкодування збитків, заподіяних злочинами. *Центральний регіон* : зб. матеріалів наук.-практ. конф. (Кіровоград, 21 жовт. 2011 р.) / Кіровоград. ін-т розвитку людини «Україна». Кіровоград, 2011. С. 178–179.

213. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 04 черв. 2021 р. у справі № 760/3751/21. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97434024>

214. Ухвала слідчого судді Вищого антикорупційного суду від 30 лип. 2020 р. у справі № 991/5559/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/90683531>

215. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 20 серп. 2018 р. у справі № 752/16869/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/76075645>

216. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 05 квіт. 2019 р. у справі № 752/517/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83080847>

217. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 05 квіт. 2019 р. у справі № 752/16869/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/8109890>

218. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 10 лип. 2019 р. у справі № 752/5175/16-к. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83080847>

219. Ухвала слідчого судді Голосіївського районного суду м. Києва від 10 січ. 2019 р. у справі № 752/28/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79246810>

220. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 29 берез. 2018 р. у справі № 760/7819/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/73531629>

221. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 18 квіт. 2018 р. у справі № 760/10191/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/74893771>

222. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 30 трав. 2018 р. у справі № 760/14056/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/74893690>

223. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 01 черв. 2018 р. у справі № 760/9773/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/74893737>

224. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 07 черв. 2018 р. у справі № 760/14200/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/74711729>

225. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 23 черв. 2018 р. у справі № 760/15510/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/75009567>

226. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 16 лип. 2018 р. у справі № 760/17500/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/75715277>

227. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 18 верес. 2018 р. у справі № 760/20133/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/76601435>

228. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 19 верес. 2018 р. у справі № 760/17813/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/76867539>

229. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 01 листоп. 2018 р. у справі № 760/25546/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/77686094>

230. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 06 лют. 2019 р. у справі № 760/2974/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/79799645>

231. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 04 берез. 2019 р. у справі № 760/5971/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80424166>

232. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 01 листоп. 2019 р. у справі № 760/11931/18. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/74278024>

233. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 01 листоп. 2019 р. у справі № 760/29594/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85385504>

234. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 04 берез. 2019 р. у справі № 760/5971/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/80424166>

235. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 05 листоп. 2019 р. у справі № 760/28088/19. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/85408268>

236. Ухвала слідчого судді Солом'янського районного суду м. Києва від 11 січ. 2020 р. у справі № 760/480/20. *Єдиний державний реєстр судових рішень* : [сайт]. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/86875779>

237. Фаринник В. І. Особливості формування доказів та доказування в кримінальному судочинстві : посібник. Харків : Фактор, 2013. 96 с.

238. Хахуцяк О. Ю. Речові докази у новому Кримінальному процесуальному кодексі України. *Адвокат*. 2013. № 6. С. 46–48.

239. Цивільне право України : навч. посіб. / кол. авт. ; за ред. Г. Б. Яновицької, В. О. Кучера. Львів : Львів. держ. ун-т внутр. справ, 2011. 468 с.

240. Цивільне право України : у 2 ч. : навч. посіб. / за заг. ред. В. А. Кройтора, О. Є. Кухарєва, М. О. Ткалича. Запоріжжя : [б.в.], 2016. Ч. 1. 284 с.

241. Цивільний кодекс України : Закон України від 12 берез. 2003 р. № 435-IV. *Верховна Рада України* : [сайт]. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#n1102>

242. Чемерис І. М. Проблемні питання збирання доказів у кримінальному провадженні. *Порівняльно-аналітичне право*. 2017. № 5. С. 341–343.

243. Черков В. О., Чистолінов О. М. До питання про співвідношення оперативно-розшукової діяльності й негласних слідчих (розшукових) дій за проектом нового КПК України. *Обеспечение законности в деятельности органов досудебного следствия и дознания* : Междунар. науч.-практ. Интернет-конф. / ЛДУВС ім. Э. А. Дидоренка. Луганськ, 2012. URL: <http://www.corp-lguvd.lg.ua/sek11.html>

244. Чуб А. В. Тимчасовий доступ до речей і документів як захід забезпечення кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2017. 221 с.

245. Шаповалов А. А., Коваль Е. А. Использование нечётких логических систем при достижении «распывчатой» цели выявления признаков преступления в размытых исходных условиях оперативно – тактической ситуации. *Право и политика*. Бишкек. 2016. № 1. С. 120–125.

246. Шаповалов О. О. Аналітичний пошук, як тактичний прийом оперативного пошуку. *Кримінологічна теорія і практика: досвід, проблеми сьогодення та шляхи їх вирішення* : матеріали міжвуз. наук.-практ. круглого столу (м. Київ, 22 берез. 2019 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2019. С. 99–100.

247. Шаповалов О. О. Виокремлення понять «розшук» та «пошук» у контексті змісту діяльності, що забезпечує процес виявлення злочинів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 65–72.

248. Шаповалов О. О. Виявлення ознак злочинів в процесі досудового розслідування. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2017. № 1. С. 99–107.

249. Шаповалов О. О. Економіко – правовий аналіз як тактичний прийом оперативного пошуку. *Корупційна злочинність у міжнародному вимірі: форми, методи та засоби протидії* : матеріали міжнар. круглого столу (м. Київ, 9–10 листоп. 2017 р.) / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2017. С. 251–254.

250. Шаповалов О. О. Об'єкти пошукової діяльності оперативних підрозділів. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 255–264.

251. Шаповалов О. О. Реалізація компетенції слідчих шляхом виявлення ознак злочинів під час досудового розслідування. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2016. № 5. С. 354–358.

252. Шаповалов О. О. Сфери та місця пошукової діяльності оперативних підрозділів. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. № 1. С. 304–314.

253. Шаповалов О. О. Поняття, що характеризують пошукову діяльність. *Актуальні проблеми кримінального права, процесу, криміналістики та оперативно-розшукової діяльності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 9 груд. 2016 р.) / Міжнародний гуманітарний університет. Одеса, 2016. С. 133–135.*

254. Шевченко О. І. Адміністративно-правовий статус слідчого в Україні : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 216 с.

255. Шепитько В. Ю. Криміналістика : курс лекцій. [2-е изд., перераб. и доп.]. Харьков : Одиссей, 2005. 273 с.

256. Шершеневич Г. Ф. Учебник русского гражданского права (по изданию 1907 г.). М. : СПАРК, 1995. 342 с.

257. Шехавцов Р. М. Форми та способи протидії розслідуванню злочинів і засоби їх подолання (за матеріалами кримінальних справ про вимагання, вчинені організованими групами, злочинними організаціями) : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2003. 246 с.

258. Шишка Н. В. Деякі аспекти категорії «майно» як об'єкта цивільних прав. *Актуальні проблеми приватного права : матеріали XVII наук.-практ. конф., присвяч. 97-й річниці з дня народження д-ра юрид. наук, проф., чл.-кор. АН УРСР В. П. Маслова (м. Харків, 22 лют. 2019 р.)*. Харків, 2019. С. 312–316.

259. Шульгін С. Винесення слідчим, прокурором постанови, не передбаченої КПК України. *Підприємництво, господарство і право*. 2019. № 6. С. 292–295.

260. Шумило М. Є. Поняття «докази» у кримінальному процесуальному кодексі України: спроба критичного переосмислення ідеології нормативної моделі. *Вісник Верховного Суду України*. 2013. № 2 (150). С. 40–48.

261. Юрченко А. М. Процесуальне забезпечення взаємодії слідчого з оперативними підрозділами під час кримінального провадження : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.09. Київ, 2018. 196 с.

262. Юрчишин В. М. Функції прокурора у досудовому розслідуванні: теорія і практика : дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.09. Запоріжжя, 2016. 443 с.

263. Case of *Beyeler v. Italy* (Application no. 33202/96) : judgment of the European Court of Human Rights dated 5 January 2000. *The HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-58832>

264. Case of *Burdov v. Russia* (Application no. 59498/00) : judgment of the European Court of Human Rights dated 7 May 2002 ; final 04/09/2002. *The HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-60449>

265. Case of *Mellacher and Others v Austria* (Application no. 10522/83; 11011/84; 11070/84) : judgment of the European Court of Human Rights dated 19 December 1989. *The HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57616>

266. Case of *Pine Valley Developments Ltd and Others v. Ireland* (Application no. 12742/87) : judgment of the European Court of Human Rights dated 29 November 1991. *The HUDOC database*. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57711>

267. Codice antimafia 2022 Decreto legislativo, 06/09/2011 n° 159, G.U. 28/09/2011. URL: <https://www.altalex.com/documents/codici-altalex/2014/07/24/codice-antimafia-edizione-giugno-2014>

268. Convention on Laundering, Search, Seizure and Confiscation of the Proceeds from Crime. Strasbourg, 8.XI.1990. URL: <https://rm.coe.int/168007bd23>

269. Council Decision 2007/845/JHA of 6 December 2007 concerning cooperation between Asset Recovery Offices of the Member States in the field of tracing and identification of proceeds from, or other property related to, crime. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32007D0845>

270. Directive 2014/42/EU of the European Parliament and of the Council of 3 April 2014 on the freezing and confiscation of instrumentalities and proceeds of crime in the European Union. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32014L0042>

271. Legea nr. 135 din 1 iulie 2010 privind Codul de procedură penală. URL: <https://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocumentAfis/120609>

272. Legea nr. 318/2015 pentru înființarea, organizarea și funcționarea Agenției Naționale de Administrare a Bunurilor Indisponibilizate și pentru modificarea și completarea unor acte normative. URL: <https://anabi.just.ro/docs/pagini/14/01%20Legea%20nr.%20318%20din%202015%20pentru%20infiin%C5%A3area,%20organizarea%20si%20functionarea%20ANABI%20si%20pentru%20modificarea%20si%20completarea%20unor%20acte%20normative.pdf>

273. LOI n. 2010-768 du 9 juillet 2010 visant à faciliter la saisie et la confiscation en matière pénale. URL: <https://www.legifrance.gouv.fr/dossierlegislatif/JORFDOLE000020694201/>

274. Recommendation No. R (80) 2 of the Committee of Ministers concerning the exercise of discretionary powers by administrative authorities, adopted by the Committee of Ministers on 11 March 1980 at the 316th meeting of the Ministers' Deputies. URL: <https://rm.coe.int/16804f22ae>

ДОДАТКИ**Додаток А****СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ**

Наукові праці, в яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Плюшкін А.Ю. Процесуальні підстави для передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *KELM* (Knowledge, Education, Law, Management). 2021. № 6(42). С.192-197 URL: <http://kelmczasopisma.com/ua/viewpdf/7309>
2. Плюшкін А.Ю. Суб'єкти здійснення заходів із виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Держава та регіони*. Серія: Право. 2021. № 1(71). С.155-160 URL: http://law.stateandregions.zp.ua/archive/1_2021/27.pdf
3. Плюшкін А.Ю. Процесуальний порядок здійснення заходів із виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт. *Вісник Запорізького національного університету*. Юридичні науки. 2021. №2. С.73-79 URL: <http://www.law.journalsofznu.zp.ua/archive/visnik-2-2021/11.pdf>
4. Плюшкін А.Ю. Підстави здійснення заходів із виявлення та розшуку майна, на яке може бути накладено арешт. *Вісник Львівського торговельно-економічного університету*. Юридичні науки. 2021. №9. С. 57–61. URL: <http://journals-lute.lviv.ua/index.php/visnyk-law/article/view/933>
5. Плюшкін А.Ю. Процесуальний порядок передачі в управління речових доказів» *Юридичний науковий електронний журнал* 2021. №10. URL: http://lsej.org.ua/10_2021/142.pdf

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

6. Плюшкін А.Ю. Аналіз кримінально-процесуального законодавства України щодо співвідношення термінів «активи», «речові докази» та «майно». *Реалізація державної антикорупційної політики в міжнародному вимірі: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 9–10 груд. 2020 р.)* : у 2 ч. К.: Нац. акад. внутр. справ, 2020. Ч. 2. С.344-347.

7. Плюшкін А.Ю. Слідчий як суб'єкт здійснення заходів з виявлення, розшуку та передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Актуальні питання публічного та приватного права в контексті системних реформ: матеріали науково-практичної конференції (м. Ужгород, 14-15 травня 2021 р.)*. Херсон: Видавництво «Молодий вчений», 2021. С.88-91.

8. Плюшкін А.Ю. Передумови та правові підстави до створення установ з виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, в країнах Європейського союзу. *Актуальні проблеми економіки, обліку, фінансів, маркетингу та права: збірник тез доповідей міжнародної науково-практичної конференції (Полтава, 26 квіт. 2021 р.)*. Полтава: ЦФЕНД, 2021. С. 268-270

9. Плюшкін А. Ю. Особливості виявлення та розшуку активів, одержаних від корупційних та інших злочинів. *Правова освіта: науковий погляд молодих вчених: матеріали III науково-практичної конференції до Міжнародного дня освіти (м. Київ, 24 січня 2022 р.)*. Київ: ГО «ФНО», 2022. С. 34–37.

10. Плюшкін А. Ю. Проблеми реалізації процесуального механізму передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів та шляхи їх усунення. *Становлення та розвиток наукових досліджень: матеріали VII Міжнародної науково-практичної конференції присвяченої Дню науки України (м. Київ, 20-21 травня 2022 р.)*. Київ: Громадська організація «Фундація науковців та освітян», 2022. С. 18–21.

Додаток Б

Таблиця. Стан динаміки взаємодії органів досудового розслідування, прокуратури з АРМА щодо виявлення та розшуку активів на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та передачі в управління АРМА арештованих активів в період 2018–2021 роках.

Рік	Суб'єкти виявлення та розшуку активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, та передачі в управління АРМА арештованих активів	Кількість звернень щодо виявлення та розшуку активів	Загальна кількість звернень щодо виявлення та розшуку активів	Загальна кількість ухвал щодо передачі в управління АРМА арештованих активів
2018	Національна поліція України	275	1059	100
	Органи прокуратури	493		
	Державна фіскальна служба України	72		
	Державне бюро розслідувань	–		
	Служба безпеки України	85		
	Національне антикорупційне бюро України	134		
2019	Національна поліція України	558	1666	180
	Органи прокуратури	369		
	Державна фіскальна служба України	362		
	Державне бюро розслідувань	188		
	Служба безпеки України	127		
	Національне антикорупційне бюро України	62		
2020	Національна поліція України	826	2210	95
	Органи прокуратури	411		
	Державна фіскальна служба	394		

	України			
	Державне бюро розслідувань	371		
	Служба безпеки України	161		
	Національне антикорупційне бюро України	47		
2021	Національна поліція України	1655	3435	97
	Органи прокуратури	678		
	Державна фіскальна служба України	338		
	Державне бюро розслідувань	487		
	Служба безпеки України	242		
	Національне антикорупційне бюро України	35		

Додаток В

Результати опитування співробітників правоохоронних органів.

В додатку надані відсоткові показники думок детективів НАБУ, слідчих Національної поліції України та прокурорів підрозділів процесуального керівництва у кримінальних провадженнях органів прокуратури України. В деяких питаннях, помічених в анкеті, відповідь вимагалася однозначна. В результаті загальна сума відповідей дорівнює 100 %. Ряд питань передбачало кілька відповідей (з метою визначення ступеню значимості запропонованої відповіді), що і відобразилося на невідповідності загального відсоткового показника (100 %). В дослідженні приймали участь 303 особи.

№ п/п	Питання та варіанти відповідей	К-сть	%
1.	<i>Місце роботи респондента:</i>		
1.1.	Прокуратура;	30	9,9
1.2.	Національна поліція України;	138	45,5
1.3.	Національне антикорупційне бюро України.	135	44,5
2.	<i>Посада, яку займає респондент:</i>		
2.1	Прокурор;	30	9,9
2.2	Слідчий;	138	45,5
2.3.	Детектив.	135	44,5
3.	<i>Стаж роботи в правоохоронних органах:</i>		
3.1.	До трьох років;	33	10,9
3.2.	До п'яти років;	77	25,4
3.3.	До десяти років;	99	32,7
3.4.	До п'ятнадцяти років;	71	23,4

3.5.	До двадцяти років та більше.	23	7,6
4.	<i>Освіта респондента:</i>		
4.1.	Вища юридична;	303	100
4.2.	Вища економічна;	39	12,9
4.3.	Кандидат юридичних наук (доктор філософії)	31	10,2
5.	<i>Вік респондента:</i>		
5.1.	До 25 років;	35	11,5
5.2.	До 30 років;	81	26,7
5.3.	До 35 років;	102	33,7
5.4.	До 40 років;	60	19,8
5.5.	Більше 40 років.	25	8,3
6.	<i>На стадії досудового розслідування вживалися заходи з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт, на виконання вимог ч. 1 ст. 170 КПК України?</i>		
6.1.	Так;	288	95
6.2.	Ні.	15	5
7.	<i>Чи зверталися Ви щодо виявлення та розшуку активів до Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів?</i>		
7.1.	Так;	91	30
7.2.	Ні.	212	70
8.	<i>Вами використовувалися та надавалися до суду надані на звернення відповіді Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів в підтвердження обґрунтованості клопотання про арешт майна?</i>		
8.1.	Так;	40	13,2
8.2.	Ні.	263	86,8

9.	<i>Чи здійснювалося Вами витребування та отримання з державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб копій документів та відомостей з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт?</i>		
9.1.	Так;	270	89,1
9.2.	Ні.	33	10,9
10.	<i>Вами використовувалися та надавалися до суду витребувані та отримані з державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб копії документів та відомості в підтвердження обґрунтованості клопотання про арешт майна?</i>		
10.1.	Так;	265	87,5
10.2.	Ні.	38	12,5
11.	<i>Чи здійснювалося Вами витребування та отримання копій документів та відомостей шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт?</i>		
11.1.	Так;	273	90,1
11.2.	Ні.	30	9,9
12.	<i>Вами використовувалися та надавалися до суду витребувані та отримані шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування, копії документів та відомості в підтвердження обґрунтованості клопотання про</i>		

<i>арешт майна?</i>			
12.1.	Так;	180	59,4
12.2.	Ні.	123	40,6
13.	<i>Чи здійснювалося Вами збирання доказів шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладати арешт?</i>		
13.1.	Так;	231	76,2
13.2.	Ні.	72	23,8
14.	<i>Вами використовувалися та надавалися до суду отримані шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій докази в підтвердження обґрунтованості клопотання про арешт майна?</i>		
14.1.	Так;	188	62
14.2.	Ні.	115	38
15.	<i>Чи здійснювалося Вами збирання доказів шляхом проведення тимчасового доступу до речей і документів з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладати арешт?</i>		
15.1.	Так;	242	79,9
15.2.	Ні.	61	20,1
16.	<i>Вами використовувалися та надавалися до суду отримані шляхом проведення тимчасового доступу до речей і документів докази в підтвердження обґрунтованості клопотання про арешт майна?</i>		
16.1.	Так;	96	31,7
16.2.	Ні.	207	68,3
17.	<i>Вами надавалися доручення в порядку ст. 40 КПК України оперативним підрозділам щодо виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладати арешт?</i>		

17.1.	Так;	57	18,8
17.2.	Ні.	246	81,2
18.	<i>Чи здійснювалося Вами виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт, шляхом одержання доказів на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва за запитом до компетентних органів іноземної держави</i>		
18.1.	Так;	40	13,5
18.2.	Ні.	263	86,5
19.	<i>Ви поділяєте пропозицію про доповнення ч. 1 ст.170 КПК положенням щодо необхідності надання доручення оперативним підрозділам стосовно здійснення заходів щодо виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт?</i>		
19.1.	Так;	223	13,5
19.2.	Ні.	80	26,4
20.	<i>У Вашій практиці траплялися випадки розшуку майна, на яке ухвалою слідчого судді вже накладено арешт?</i>		
20.1.	Так;	53	17,6
20.2.	Ні.	250	82,4
21.	<i>На Ваш погляд, слід доповнити КПК України статтею щодо розшуку арештованого майна, про що виноситься окрема постанова, та необхідності вжиття слідчим та прокурором заходів з розшуку такого арештованого майна?</i>		
21.1.	Так;	212	69
21.2.	Ні.	91	31
22.	<i>На Ваш погляд необхідно виносити постанову про визнання матеріальних об'єктів речовими доказами?</i>		

22.1.	Так;	273	90,1
22.2.	Ні.	30	9,9
23.	<i>Вами виносилася постанова про визнання речовими доказами матеріальних об'єктів, які були знаряддям вчинення кримінального правопорушення, зберегли на собі його сліди або містять інші відомості, які можуть бути використані як доказ факту чи обставин, що встановлюються під час кримінального провадження, в тому числі предмети, що були об'єктом кримінально протиправних дій, гроші, цінності та інші речі, набуті кримінально протиправним шляхом або отримані юридичною особою внаслідок вчинення кримінального правопорушення?</i>		
23.1.	Так;	261	86,1
23.2.	Ні.	42	13,9
24.	<i>У Вашій практиці траплялися випадки у кримінальних провадженнях, в яких Ви здійснювали досудове розслідування або процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, передачі в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів речових доказів на підставі ухвали слідчого судді?</i>		
24.1.	Так;	53	17,5
24.2.	Ні.	250	82,5
25.	<i>У Вашій практиці траплялися випадки у кримінальних провадженнях, в яких Ви здійснювали досудове розслідування або процесуальне керівництво досудовим розслідуванням, передачі в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів речових доказів на підставі</i>		

	<i>письмової згоди власника?</i>		
25.1.	Так;	0	0
25.2.	Ні.	303	100
26.	<p><i>Вам відомі випадки неможливості передачі в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів арештованого майна у зв'язку з тим, що таке майно не відповідає критеріям, визначеним для речових доказів (майно, на яке накладено арешт з метою забезпечення спеціальної конфіскації, конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи або відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи отриманої неправомірної вигоди)?</i></p>		
26.1.	Так;	12	4
26.2.	Ні.	291	96
27.	<p><i>На Ваш погляд, доцільно доповнити КПК України статтею щодо можливості передачі в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів арештованих активів, які не визнані у кримінальному провадженні речовими доказами та які не містять ознак, характерних для речових доказів?</i></p>		
27.1.	Так;	269	88,8
27.2.	Ні.	34	11,2
28.	<p><i>Вами здійснювалось одержання інформації про місцезнаходження на території іноземної держави в результаті здійснення міжнародного співробітництва під час</i></p>		

	<i>кримінального провадження за запитом до компетентних органів іноземної держави щодо виявлення та арешту майна, грошей і цінностей, майна, яке належить підозрюваним, обвинуваченим?</i>		
28.1.	Так;	31	10.2
28.2.	Ні.	272	89,8

Додаток Г

Результати вивчення матеріалів кримінальних проваджень, в яких містяться відомості щодо виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів

В додатку дані відсоткові показники результатів вивчення. У деяких пунктах анкет загальна сума відповідей дорівнює 100 %. Ряд питань передбачає кілька відповідей, що відобразилося на невідповідності загального відсоткового показника - 100 %. Всього досліджено 139 кримінальних проваджень.

№ п/п	Питання та варіанти відповідей	К-сть	%
1.	<i>У кримінальному провадженні здійснювалися заходи з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт, на виконання вимог ч. 1 ст. 170 КПК України:</i>		
1.1	Так;	133	93,1
1.2	Ні.	6	4,2
2.	<i>З метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт здійснювалися заходи:</i>		
2.1	Шляхом витребування та отримання з державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб копій документів та відомостей;	104	72,8
2.2	Шляхом витребування та отримання копій документів та відомостей шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або	110	77

	органи місцевого самоврядування;		
2.3	Шляхом проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт;	59	41,3
2.4.	Шляхом проведення тимчасового доступу до речей і документів;	33	23,1
2.5.	Шляхом надання доручення в порядку ст. 40 КПК України оперативним підрозділам;	19	13,3
2.6.	Шляхом зверненнями щодо виявлення та розшуку активів до Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів;	29	20,9
2.7.	Одночасного здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт, з використанням різних способів.	125	87,5
3.	<i>У кримінальних провадженнях накладався арешт:</i>		
3.1	Так;	110	77
3.2	Ні.	29	20,3
4.	<i>Арешт у кримінальних провадженнях накладався з метою:</i>		
4.1	Збереження речових доказів;	45	31,5
4.3	Спеціальної конфіскації;	15	10,5
4.3	Конфіскації майна як виду покарання або заходу кримінально-правового характеру щодо юридичної особи;	40	28
4.4	Відшкодування шкоди, завданої внаслідок кримінального правопорушення (цивільний позов), чи стягнення з юридичної особи	10	7

	отриманої неправомірної вигоди.		
5.	<i>Чи використовувалися отримані копії документів та відомості при зверненні до слідчого судді, суду з клопотанням про арешт майна у кримінальному провадженні:</i>		
5.1	Так;	139	100
5.2.	Ні.	0	0
6.	<i>У кримінальному провадженні були використані копії документів та відомості при зверненні до слідчого судді, суду з клопотанням про арешт майна:</i>		
6.1	За результатами витребування та отримання копій документів та відомостей з державних органів та органів місцевого самоврядування, фізичних і юридичних осіб;	85	59,5
6.2	За результатами витребування та отримання копій документів та відомостей шляхом доступу до автоматизованих інформаційних і довідкових систем, реєстрів та банків даних, держателем (адміністратором) яких є державні органи або органи місцевого самоврядування;	99	69,3
6.3	За результатами проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій з метою виявлення та розшуку майна, на яке можливо накласти арешт;	31	21,7
6.4	За результатами проведення тимчасового доступу до речей і документів;	11	7,7
6.5	За результатами виконання наданого доручення в порядку ст. 40 КПК України оперативним підрозділам;	8	5,6
6.6	За результатами отримання відповіді	23	18,2

	Національного агентства з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів на звернення щодо виявлення та розшуку активів;		
6.7	За результатами одночасного здійснення різних заходів з виявлення та розшуку майна, на яке можливо накладити арешт.	105	73,5
7.	<i>Накладався арешт на результатами здійснення заходів з виявлення та розшуку майна, на наступні види активів:</i>		
7.1	Рухоме майно;	47	32,9
7.2	Нерухоме майно;	75	52,5
7.3	Гроші у будь-якій валюті готівкою або у безготівковій формі, в тому числі кошти та цінності, що знаходяться на банківських рахунках чи на зберіганні у банках або інших фінансових установах;	51	35,7
7.4	Видаткові операції, цінні папери, майнові, корпоративні права, віртуальні активи;	32	22,4
7.5	Одночасно на декілька видів майна.	98	68,6
8.	<i>Чи здійснювалося встановлення місцезнаходження (розшук) майна, на яке ухвалою слідчого судді, суду накладено арешт</i>		
8.1	Так;	9	6,3
8.2	Ні.	101	70,7
9.	<i>Чи здійснювалася передача арештованих активів в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів</i>		
9.1	Так;	32	22,4
9.2	Ні.	78	54,6

10.	<i>Чи виносилася постанова про визнання матеріальних об'єктів речовими доказами в разі звернення до слідчого судді, суду з клопотанням про арешт майна з метою збереження речових доказів та передачі їх в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів (відсоткові показники від кількості фактів передачі в управління):</i>		
10.1.	Так;	29	90,6
10.2.	Ні.	3	9,4
11.	<i>Слідчий суддя, суд відмовляли у задоволенні клопотання про передачу арештованих активів в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів:</i>		
11.1	Так;	10	7
11.2	Ні.	32	22,4
12.	<i>Ухвалою слідчого судді, суду скасовувалася передача арештованих активів в управління Національному агентству з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів :</i>		
12.1	Так;	5	3,5
12.2	Ні.	27	18,9
13.	<i>На етапі виявлення та розшуку активів безпосереднім суб'єктом був:</i>		
13.1	Прокурор;	21	15,8
13.2	Слідчий, детектив.	112	84,2
14.	<i>На етапі виявлення та розшуку кримінальних активів опосередкованим суб'єктом є:</i>		
14.1	Національне агентство з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними	42	31,6

	від корупційних та інших злочинів;		
14.2	Оперативні підрозділи;	21	15,7
14.3.	Інші органи державної влади;	82	61,6
14.4.	Органи місцевого самоврядування;	33	24,8
14.5.	Фізичні особи;	12	9
14.6.	Юридичні особи.	15	11,2
15.	<i>На етапі передачі активів в управління безпосереднім суб'єктом є:</i>		
15.1	Слідчий суддя, суд;	32	100
15.2	Власник (володілець майна).	0	0
16.	<i>На етапі передачі активів в управління опосередкованим суб'єктом є:</i>		
16.1	Прокурор;	32	100
16.2	Слідчий, детектив.	28	87,5

Додаток Д

Акти впровадження

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

Заступник голови Національної
поліції України – начальник
Головного слідчого управління
доктор юридичних наук, доцент,
Заслужений юрист України

Максим ЦУЦКІРДЗЕ

АКТ

впровадження у практичну діяльність органів досудового розслідування
матеріалів дисертаційного дослідження аспіранта кафедри
кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ
Плюшкіна Артема Юрійовича на тему:
«Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку та передачі в
управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів»

Комісія у складі: начальника відділу ГСУ НП України, доктора
юридичних наук, доцента Шевчишена А.В., заступника начальника відділу
ГСУ НП України Жерняка С.М., старшого слідчого в особливо важливих
справах ГСУ НП України Кобзаря В.А. склала цей акт про те, що матеріали
дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу
Національної академії внутрішніх справ Плюшкіна Артема Юрійовича на
тему: «Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку та передачі в
управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів» можуть
застосовуватись у практичній діяльності слідчих підрозділів, а також під час
проведення занять у системі службової підготовки.

начальник відділу
ГСУ НП України
доктор юридичних наук, доцент

Артем ШЕВЧИШЕН

Заступник начальника відділу
ГСУ НП України

Сергій ЖЕРНЯК

Старший слідчий в особливо
важливих справах
ГСУ НП України

Василь КОБЗАР

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор Національної академії
внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
заслужений діяч науки і техніки України

Сергій ЧЕРНЯВСЬКИЙ

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081 «Право» Плюшкіна Артема Юрійовича на тему:
«Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в
управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів» в
науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: т.в.о. начальника відділу організації наукової діяльності та захисту прав інтелектуальної власності Національної академії внутрішніх справ, кандидата юридичних наук, старшого наукового співробітника Корольчука Віктора Володимировича (голова комісії), завідувача наукової лабораторії з проблем протидії злочинності Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, професора Вознюка Андрія Андрійовича, професора кафедри оперативно-розшукової діяльності, доктора юридичних наук, професора Василичука Віктора Івановича, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» Плюшкіна Артема Юрійовича на тему: «Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів» впроваджені у науково-дослідну роботу Національної академії внутрішніх справ.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Плюшкіна Артема Юрійовича містять науково обгрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в науково-дослідній роботі Національної академії внутрішніх справ, зокрема під час підготовки монографій, підручників, навчальних посібників, методичних рекомендацій, методик правоохоронної діяльності, аналітичних оглядів, пропозицій щодо внесення змін у нормативно-правові акти.

Голова комісії:

Члени комісії:

Віктор КОРОЛЬЧУК

Андрій ВОЗНЮК

Віктор ВАСИЛИНЧУК

ЗАТВЕРДЖУЮ

Перший проректор Національної академії внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор,
Заслужений юрист України

Станіслав ГУСАРЄВ

АКТ

**впровадження результатів дисертаційного дослідження
аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії
внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі
спеціальності 081 «Право» Плюшкіна Артема Юрійовича на тему:
«Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в
управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів» в
освітній процес Національної академії внутрішніх справ**

Комісія у складі: начальника навчально-методичного відділу Національної академії внутрішніх справ Колодейчак Станіслава Іванівни (голова комісії), завідувача кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ, доктора юридичних наук, доцента Макарова Марка Анатолійовича, професора кафедри оперативно-розшукової діяльності, доктора юридичних наук, професора Василичука Віктора Івановича, склала цей акт про те, що результати дисертаційного дослідження аспіранта кафедри кримінального процесу Національної академії внутрішніх справ на здобуття наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 081 «Право» Плюшкіна Артема Юрійовича на тему: «Підстави та процесуальний порядок виявлення, розшуку й передачі в управління активів, одержаних від корупційних та інших злочинів» впроваджені у освітній процес Національної академії внутрішніх справ.

На основі проведеного аналізу комісія дійшла висновку, що подані наукові праці Плюшкіна Артема Юрійовича містять науково обґрунтовані теоретичні положення і практичні рекомендації, запроваджені для використання в освітньому процесі Національної академії внутрішніх справ, зокрема у системі професійної освіти слідчих, при викладанні відповідних навчальних дисциплін та під час підготовки навчальних і методичних посібників, підручників, курсів лекцій.

Голова комісії:

Члени комісії:

Станіслава КОЛОДЕЙЧАК

Марк МАКАРОВ

Віктор ВАСИЛИНЧУК